

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

ראה תשט"ז

בעיר שערן ספרינגס נ"י.

ראה אנכי נתן לפניכם היום בְּרָכָה וּקְלָלָה

- במדרש: בְּרָכָה וּקְלָלָה למה נאמר, לפי שנאמר החיים והמנות נתתי לפניך הברכה והקללה, יכול באיזה דרך שנרצה נלך, תלמוד לומר ובחרת בחיים • ביאור דברי הרמב"ם בטעם מצות הקרבנות • רמב"ן ועוד: לא תעשה כן לה' אלקיך, שלא ללמוד שום דרך מעובדי עבודה זרה, ואפילו לצורך עבודת ה' • ביאור הפסוק: שאמר משה לענין המרגלים, ויִיטב בְּעֵינֵי הַדָּבָר • טעם שעשה אהרן העגל, ומה ששלח משה מרגלים, לפי שהבינו שבלא זה היה קלקול יותר • ביאור דברי רש"י עקב: ובאֶהְרֶן הַתָּאֵנָף ה', לפי ששמע לכם • מהר"י ששפורט: מנהג שהמציאו רשעים, אסור לנהוג בו, אפילו במקום מצוה ודבר טוב • אל תאמרו נשתנו העתים • הבטחת קיום הדורות, הוא כשהולכין רק בדרכים המקובלים מאבותינו ורבותינו •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ה לפ"ק



יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: #1700 845-366-2793

★ ★ ★ ★ קבלאר (50 מינוט)

לשון קדשו - קונטרס שלו

לשון קדשו:

929-522-1515

ארץ ישראל: 072-3275205

ענגלאנד: 0330-350-3110

פעקס: 718-650-2970

פאר הערות דרוק 3

ברוקלין: 718-298-4641

ארץ ישראל: 072-2223419

79 → 2 → 5 → 4 → 16

קול אוצר יהודא

• ברכת מזל טוב •

הר"ר שלום יוסף לעוונינגער הי"ו

לנישואי בנו החתן משה נ"י - עב"ג

בן הר"ר חנני' יו"ט ליפא דרעזדנער הי"ו

הרב מרדכי כהנא שליט"א

לנישואי בנו החתן אלימלך אלטר נ"י - עב"ג

בת הרב יואל האלפערט שליט"א (בר שלום)

• וְהֵם יֵעָלוּ לְזָכְרוֹן •

הרה"ח תלמיד חכם וירא שמים מרבים,
עסק במצוות הכנסת אורחים, וגמילות חסדים

רבי זאב ז"ל לעפקאוויטש

ב"ר צבי ז"ל

נפטר ר' אלול תשס"ה

הנה"צ חו"פ מורה וראין קרוב למ' שנה, זכרוננו הטחור של
רביה"ק לא מש מלפניו, דבק לבו במשנתו ודלה והשקה מתורתו

רבי ארי' ליבוש זצ"ל טייטלבוים

דומ"ץ ביהמ"ד וקרית ויואל משה, וויליאמסבורג - מאנסיסעלא

בן הרה"ח פאר מקדושים רבי אלחנן חיים ז"ל

נפטר ל' אב א' דר"ח אלול תשע"ה

הרה"ח גמל חסד עם אלפי נצרכים, הסתופף בצל
רביה"ק ז"ע, ופעל במרץ והקים מוסדות עבור
חינוך המהור בארץ הקודש

רבי אביגדור ז"ל יאקאבאוויטש

ב"ר יעקב ז"ל הי"ד - נפטר כ"ח אב תשס"ז

האשה החשובה הישישה אשה יראת ה',
כיבדה את כל האדם בצדקת פנים וביזירת הכבוד,
לא החזיקה טיבותא לנפשה

מרת רבקה ע"ה קליין

בת הנה"צ ר' חנני' יו"ט ליפא זצ"ל גאלדמאן - אב"ד ייפסעס

אשת הרה"ח ר' אברהם הלוי ז"ל

נפטרה ג' אלול תשפ"ד



הרב החסיד רבי
נפתלי צבי ז"ל מאנדל

ב"ר בנימין אליעזר ז"ל
נפטר כ"ז אב תשע"א

הרב החסיד רבי
יצחק ז"ל פריער

ב"ר עקיבא ז"ל
נפטר כ"ח אב תשע"ה

הרב החסיד רבי
משולם איסר (פייש) ז"ל כ"ץ

ב"ר יעקב חבון ז"ל הי"ד
נפטר ג' אלול תשנ"ז

הרה"ח רבי משה אפרים ב"ר ארי' ז"ל הערשקאוויטש - וזונתו מרת שפרה יענמא ע"ה ב"ר משה יודא ז"ל



KolSatmar.com

קישויות ודקדוקים בתחלת הפרשה

[קושיא א - מתוך הדרוש]

א) [יש להבין דיוק הלשון 'רָאָה' אֲנֹכִי נִתֵּן לַפְּנִיכֶם 'הַיּוֹם', דנקט לשון רָאָה דוקא, וגם אמר 'הַיּוֹם', דהוא לכאורה מיותר, דהא קאי גם על כל הדורות].

(התירוץ בדברי רבינו, באות עט-פ)

[קושיא ב - מתוך הדרוש]

ב) [ובכלל צריך ביאור מה שהקדים לומר בדרך כלל רָאָה אֲנֹכִי נִתֵּן לַפְּנִיכֶם הַיּוֹם 'בְּרָכָה וְקִלְלָה'. דהלא אחר כך מפרט הכל בפרטיות, ואם כן היה סגי שיאמר הכתוב רָאָה אֲנֹכִי נִתֵּן לַפְּנִיכֶם הַיּוֹם אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ וְהַקִּלְלָה אֲם לֹא תִשְׁמְעוּ וְגו', ואומרו מתחילה 'בְּרָכָה וְקִלְלָה' הוא לכאורה מיותר].

(הקושיא בדברי רבינו, באות פד)

[קושיא ג-ד - מתוך הדרוש]

ג) [ובפסוק וְהִקְלַלְתָּ אִם לֹא תִשְׁמְעוּ וְגו', יש להבין אריכות הלשון שבפסוק, שהאריך לומר וְסִרְתָּם מִן הַדֶּרֶךְ וְגו', דהוא לכאורה מיותר. דהיה סגי שיאמר 'אִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל מְצוֹת ה' אֱלֹקֵיכֶם וְהִקְלַתְּם אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים'].
ד) [וכן צריך ביאור מה שאמר וְסִרְתָּם מִן הַדֶּרֶךְ 'לְלַכֵּת' אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים, דלכאורה היה ראוי שיאמר וְהִקְלַתְּם, וכדרך שאמר וְסִרְתָּם. וממה שאמר 'לְלַכֵּת' משמע שבא לדייק איזה דבר בזה].

(הקושיא בדברי רבינו באות עה-עו)

קושיא ה

במדבר שבעלי התוספות: בעולם הזה הם בְּרָכָה וְקִלְלָה, אבל לימות המשיח כולם בְּרָכָה. וצ"ב הכוונה, ומה משמיענו בזה

רָאָה אֲנֹכִי נִתֵּן לַפְּנִיכֶם הַיּוֹם [בְּרָכָה וְקִלְלָה].

זאגט דער מדרש^א, די בעלי התוספות^ב ברענגט עס צי, רָאָה אֲנֹכִי נִתֵּן לַפְּנִיכֶם הַיּוֹם, [דדריש תיבת 'הַיּוֹם', [יעצט אין] עולם הַיּוֹם איז בְּרָכָה וְקִלְלָה, אבל לימות המשיח איז כולם בְּרָכָה.

ה

ה) [ויש להבין] וואָס איז דער פֿשֶׁט [במה 'שמשיענו' כי] לימות המשיח איז כולם בְּרָכָה, [והלא] ס'איז דאָךְ גאָרנישט דאָ [במצאות] קיין קִלְלָה לימות המשיח, די גאנצע [ענין פון] קִלְלָה וועלן דאָךְ בִּטֵּל ווערן מן העולם [בימות המשיח].
[און] וואָס דאָרף ער [עס] צו זאָגן בימי משה, והלא] מ'האַלט נאָכנישט ביי ימות המִשִּׁיחַ.

^א ובס"ג נציבים תשכ"ד הזכיר רבינו זה בזה"ל: די בעלי התוספות ברענגט, און ס'דאכט זיך מיר ס'איז אַ מדרש גאָר אפשר - ועיין בזה במדרש תנחומא בפרשתן (סימן ד) וז"ל: רָאָה אֲנֹכִי וְגו'. אמר להם הקב"ה, בעולם הזה סודתי לפניכם ברכות וקללות, הטובות והרעות, לעולם הבא אני מעביר מכם הקללות והרעות, ואברך אתכם, וכל מי שרואה אתכם יאמר שאתם עם ברוכים, שנאמר (ישעי' סא, ט) וְנִדְעָה בְּגוֹיִם יִרְעֶם וְגו' כִּל רֵאִיָּהֶם יְכִירוּם כִּי הֵם זֶרַע בְּרָךְ ה'.

^ב בדעת זקנים לבעלי התוספות (יא, כו): נִתֵּן לַפְּנִיכֶם 'הַיּוֹם'. בעולם הזה הם בְּרָכָה וְקִלְלָה, אבל לימות המשיח כולם בְּרָכָה.



הקדמה לקושיא ו-ח

במדרש: בִּרְכָּה וּקְלָלָה למה נאמר, לפי שנאמר החיים וְהַמּוֹת נִתְּנִי לְפָנֶיךָ
הַבִּרְכָּה וְהַקְלָלָה, יכול באיזה דרך שנרצה נלך, תלמוד לומר וּבְחֶרֶת בְּחַיִּים

איך האב שוין געשמועסט פון דעם מדרש¹ נעכטן נאכט², וואָס ער זאָגט דאָ
בִּרְכָּה וּקְלָלָה למה נאמר, לפי שנאמר (נצבים ל, טו) רָאָה נִתְּנִי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת
הַטּוֹב וְאֶת הַמּוֹת וְאֶת הָרָע, יכול באיזה דרך שנרצה נלך, תלמוד לומר (שם, יט) וּבְחֶרֶת
בְּחַיִּים לְמַעַן תַּחְיֶה אֶתָּה וְזָרַעְךָ.
אָזוּי זאָגט דער מדרש.

קושיא ו

וצ"ב האיד היה הוה אמינא לומר באיזה דרך שנרצה לילך, והלא מצווים ועומדים בתורה ומצות

(ו) נו [איז דאָך שווער] וואָס הייסט עפעס [יכול] באיזה דרך שנרצה נלך. [איז דען]
עפעס אַ הָוָה אָמִינָא אַז מ'זאָל חלילה גיין אין אַ דָּרֶךְ הָרָע חס ושלום, וואָס איז [דאָס
בכלל] אַ הָוָה אָמִינָא, וואָס פרעגט ער יכול באיזה דרך שנרצה נלך.

קושיא ז

ואם המדובר במי שרוצה ח"ו לילך בשרירות לבו שלא כתורה,
אכתי צ"ב דא"כ מהו 'התשובה' אליו מהפסוק וּבְחֶרֶת בְּחַיִּים

(ז) און ממה נפשך, ווער ס'איז חלילה [במצב כזה אַז] מ'איז חוֹשֵׁשׁ שוין חס ושלום
אז ער וועט גיין 'דעם' דָּרֶךְ, וואָס האָט מען אויפגעטון מיט דעם וואָס ס'שטייט
תלמוד לומר וּבְחֶרֶת בְּחַיִּים לְמַעַן תַּחְיֶה אֶתָּה וְזָרַעְךָ. [והלא בלאו הכי כבר ישנן כמה אזהרות
שבתורה, לסור מדרך הרע, ומה יוסיף תת כח אזהרת פסוק זה דייקא³].

קושיא ח

גם לא מובן האיד יתורץ בכל זה, הקושיא שהתחיל בו המדרש, בִּרְכָּה וּקְלָלָה למה נאמר

(ח) און ווידעראום [הרי תשובה זו] דעס איז דאָך גאָרנישט מַעֲנִין פון דער קְשִׁיָּא
[הראשונה שהתחיל בה. שהרי] ער פרעגט אַ קְשִׁיָּא בִּרְכָּה וּקְלָלָה למה נאמר, [און] וואָס האָט
ער [אויף דעם] געענטפערט ווייל ס'שטייט שני דרכים [ויכול] באיזה דרך [שנרצה נלך,
תלמוד לומר] וּבְחֶרֶת בְּחַיִּים, נו וואָס איז שוין פֶּאָרענטפערט די קְשִׁיָּא [פון] בִּרְכָּה וּקְלָלָה
למה נאמר.

[ובכלל צ"ב] וואָס איז די קְשִׁיָּא דאָ⁴.

און [על כל פנים צ"ב] וואָס איז דער תירוץ דאָ, וואָס איז פֶּאָרענטפערט מיט דעם די
גאַנצע קְשִׁיָּא [פון ברכה וקללה למה נאמר].

¹ בילקוט שמעוני (ריש פרשת): בִּרְכָּה וּקְלָלָה למה נאמר. לפי שנאמר החיים וְהַמּוֹת נִתְּנִי לְפָנֶיךָ הַבִּרְכָּה וְהַקְלָלָה,
שמא יאמרו ישראל הואיל ונתן המקום לפנינו שני דרכים, דרך החיים ודרך המות, נלך באיזו מהן שנרצה,
תלמוד לומר וּבְחֶרֶת בְּחַיִּים.

² בסעודת ליל שב"ק. ודרוש ההוא לא נדפס בספרי רבינו.

³ ועיין הקושיא בסגנון זה ביישמת משה ריש פרשת וז"ל: והנה בגוף הדבר תמוה מאד לכאורה, דמי פתי יסור
הנה לומר שילך בדרך המות והקללה, שצריך להזהירו וּבְחֶרֶת בְּחַיִּים. ואם יצרו תקפו באופן שאף שיודע שהוא
דרך מות וקללה הולך בו, מה יתן ומה יוסיף לו אזהרה זו וּבְחֶרֶת בְּחַיִּים, גם על זה לא יחוש.

⁴ והתירוץ על זה הוא מה שמקשה רבינו להלן באות פד [והוא קושיא ב' דלעיל], דזהו גם קושיית המדרש הכא.



קושיזות ודקדוקים בפרשת פי יכרית

קושיא ט

ס'שטייט ווייטער [בהמשך הפרשה] (יב, כט-ל):

כִּי יִכְרִית ה' אֶלְקֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אֵתָהּ כָּא לְרֵשֶׁת אוֹתָם [מִפְּנֵיהּ, וְיִרְשֶׁת אֹתָם] וְיִשְׁכַּת בְּאַרְצָם.

הַשְּׁמֶר לָךְ פֶּן תִּנְקֹשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הַשְּׁמֶדֶם מִפְּנֵיהּ, נֶאֱכָדֶעם וואָס דו וועסט זיי פֿאַרטיליגן הערשט, [זאלסטו דײַך היטן] פֶּן תִּנְקֹשׁ אַחֲרֵיהֶם, [דהיינו] פֶּן תִּטְרֹף אַחֲרֵיהֶם [להיות כרוך אחר מעשיהם] ווי רש"י טייטשט'. ופֶּן תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעֲבֹדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם, וְאֶעֱשֶׂה כֵּן גַּם אֲנִי.
לא תַעֲשֶׂה כֵּן לָהּ אֶלְקֶיךָ, כִּי כָל תּוֹעֲבַת ה' אֲשֶׁר שָׁנָא עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם, כִּי גַם אֵת בְּנֵיהֶם וְאֵת בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ כְּאֵשׁ לֵאלֹהֵיהֶם.

יא

כבר דקדקו המפרשים, וכן באור החיים הק', דלכאורה אם בא להזהיר על כאן על הרחקת ע"ז ודרכיהם, למה מתחיל לומר כי יכרית ה' אלקיך את הגוים וגו', וכן אמר עוד השמר לך פֶּן תִּנְקֹשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הַשְּׁמֶדֶם מִפְּנֵיהּ. והלא אזהרה זו לא תלוי כלל בהשמדת ז' אומות, ומה לו להזכיר זאת בכאן

(ט) [איז] אַ חֲדוּשׁ פֿלאַ, טאַקע דער אור החיים הקדוש" שטעלט זיך דערויף, וואָס איז דער כִּי יִכְרִית ה' אֶלְקֶיךָ, וואָס הענגט ער [עס] אָן אין דעם, אַז [ס'וועט זיין] כִּי יִכְרִית און אַחֲרֵי הַשְּׁמֶדֶם. [והלא] אפילו ווען ס'איז נישט יכרית, איז דאָך [עס] אויך די זעלבע עֲבִירָה, וואָס [איז] אַ חִילוק. [ואם כל החשש הוא] אַז דעס איז נאָר וועגן פֶּן תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם אֵיכָה יַעֲבֹדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה כֵּן גַּם אֲנִי, [אם כן] וואָס איז דאָס תְּלוּי אין דעם אין דער הכְרָתָה, און דער הַשְּׁמֶדָה.

יב

ורש"י מפרש, דהכתוב אומר בדרך לימוד מוסר, דאחר שתראה שאשמידם מפניך, יש לך לתת לב מפני מה נשמדו אלו, מפני מעשים מקולקלים שבידיהם, ולכן אף אותה לא תעשה כן

רש"י זאָגט^ט [בדרך] פשוט, אַחֲרֵי הַשְּׁמֶדֶם מִפְּנֵיהּ, זאָלסטו [טאַקע זען] לִתֵּת לֵב [להתבונן] פֿאַרוואָס זענען דיי' נִשְׁמַד געוואָרן, ווייל זיי האָבן זיך אַזוי געפֿירט, ממילא זאָלסט דו נישט אויך אַזוי טון.

^ט ברש"י (יב, ל): פֶּן תִּנְקֹשׁ. אונקלוס תרגם לשון מוקש, ואני אומר שלא חש לדקדק בלשון, שלא מצינו נו"ן בלשון יוקש, ואפילו ליסוד הנופל ממנו. אבל בלשון טירוף וקשקוש מצינו נו"ן, ואֶרְכַּכְתָּהּ דָּא לְדָא נִקְשָׁן [דניאל ה, ו], ואף זה אני אומר, פֶּן תִּנְקֹשׁ אַחֲרֵיהֶם, פֶּן תִּטְרֹף אַחֲרֵיהֶם, להיות כרוך אחר מעשיהם. וכן יִנְקֹשׁ נוֹשָׂה לְכָל אִשָּׁר לֹו [תהלים קט, יא], מקלל את הרשע להיות עליו נושים רבים ויהיו מחזירין ומתנקשין אחר ממונו.

^ח באור החיים הק' (יב, כט): כִּי יִכְרִית וגו' אֶת הַגּוֹיִם וגו' הַשְּׁמֶר לָךְ וגו'. צריך לדעת, א' למה תלה אזהרת שמירת עבודה זרה בְּכִי יִכְרִית, שיראה שזולת זה אינו באזהרה, כשיראה את הגוים עובדי עבודה זרה שְׁלֵוִים ובטוחים שנים רבות. וזה אינו, שאזהרת עכו"ם אינה משתנית מהמבחן במה שיארע להאומות. ◦ ב' אומרו פֶּן תִּנְקֹשׁ וגו' אַחֲרֵי הַשְּׁמֶדֶם, הלא אדרבא אחר שיראה שנשמדו לפניו, לא ינקש אחריהם. ודברי המאור רש"י ז"ל (הובא להלן בהערה ט) לא הספיקו בו ישוב הכתוב על נכון וכר' [עיי"ש עוד ד' קושיות]. (ותירונו מובא להלן בהערה י).

^ט ברש"י (יב, ל): אַחֲרֵי הַשְּׁמֶדֶם מִפְּנֵיהּ. אחר שתראה שאשמידם מפניך, יש לך לתת לב מפני מה נשמדו אלו, מפני מעשים מקולקלים שבידיהם. אף אותה לא תעשה כך, שלא יבואו אחרים וישמידוך.



יג

אבל סוף סוף אכתי צריך ביאור משמעות הפסוק, דהא כל אזהרת הפרשה שייך לכאורה גם קודם השמרתם
נאָר אָבער דער אָמת איז [דאָך], אפילו ווען ס'איז נישט השמרתם, און נישט פֿי
יכרית, ברויך מען דאָך אויכעט נזֶהר זיין.

יד

וגם תירוצו של האור החיים הק' בזה, אכתי אינו מספיק להבנת המשך משמעות הפשוט של הכתובים
דער אור החיים הקדוש זאָגט עפעס [א תירוצ].
נאָר אין 'פֿשט' אין פֿסוק איז עס נאָכנישט מִסְפִּיק, דאָ אין פֿסוק [לפי פשוט] איז
עס נאָכנישט מִסְפִּיק.

טו

הקדמה לישוב הקושיות

קוישיא י - בפרשת עקב

ברש"י פרשת עקב עה"פ ובאָהרן התאנף ה', פירש רש"י לפי ששמע לכם

א פֿלא, אין יענע וואָכעדיגע סדרה [פרשת עקב] (ט, כ) זאָגט רש"י, [אויפן פסוק]
ובאָהרן התאנף ה' מאד להשמידו, זאָגט רש"י בשביל ששמע לכם, ווייל ער האָט
ענק געהערט.

'באור החיים הק' (שם, בהמשך): אכן כוונת הכתוב היא, שבא להזהיר על הטעיות אשר יטעה אדם ממחזה אשר
עיניו תחזינה רשעים מאָרץ יכרתו (משלי ב, כב), ויאמר ממה נפשך לא ימנע מלומר אחת משתים, או תאמר
שעבודה זו שעובדים הנכרתים היא חשובה עבודה, ולזה הקפיד ה' על עשותם לזולתו ולא לו, ויסחם מארץ
החיים. או תאמר שעבודה זו שעובדים הגוים אינה חשובה עבודה להתקנאות עליה קל קנא ונוקם, כמו שתאמר
הזורק למרקוליס, הפוער לפעור, או המעביר למולך, וכדומה לזה, והראיה שאין עובדין עבודה זו לה' אלקים,
וטעם שהקפיד ה' להכרית הגוים, לא על שעבדו עבודה כזו, אלא על שלא עבדוהו לה' בעבודה הראויה, ועזבו
שאר מצות. וכל אחת מב' חלוקות אלו שיכריע המכריע בדעתו, הרי זה בטל תורה. אם יכריע לומר שהעבודה
היא עבודה ראויה, תבא לו הסברה לעבוד לה' אלקינו במיני העבודות עצמן שבהם קינא כשנעשו לזולת. ואם
יכריע לומר שאינה עבודה, תבא לו הסברה לעשות גם הוא כן, כיון שאין זה מעשה עבודה זרה. ○ לזה בא
מאמר ה' ואמר פי יכרית וגו', השמר לך מלטעות באחד מב' חלוקות הרשומות. כנגד טעות הבא מהשמדתם
שעבודתם עבודה, אמר השמר לך פן תנקש אחריהם, פירוש תנקש כמו שפירש רש"י, תטרף אחריהם להיות
כרוך לעשות כמעשהים לאלוקי שאני עובדו, אחר שאני רואה שהקפיד ה' על שעובדים בזה לזולתו, והוא
אומרו אחרי השמדם מפניך. וכנגד טעות הבא מהבחנת העבודה היותה בזויה ואין עבודה זו נקראת עבודה,
ולא יקפיד ה' עליה לעשותה, לפער לפעור לבזותו וכדומה, אמר ופן תדרש לאלהיהם וגו', פירוש תדרוש
במעשה העבודה, ומאמצעות השכלתן בה תאמר, והוא אומרו לאמר, איך יעבדו הגוים, פירוש דבר תמוה
הוא כי איך יעבדו עבודה בזויה כזו, אין זו חשובה עבודה, ויכול אני לעשות כן, כי אין בזה לא כבוד ולא חיבה
לעבודה זרה, והוא אומרו ואעשה כן גם אני, לפער לפעור, ולזורק אבן ברגמת מרקוליס, השמר פן תאמר כן.
וגמר אומר לא תעשה כן לה', זה כנגד טעות הראשונה שיחשוב לעשות לה' מין עבודה שעובדים הגוים.
ושלל עיקר הסברה שממנה בא הטעות, ואמר פי כל תועבת ה' אשר שנא עשו וגו', לא כמו שאתה חושב שה'
מתקנא שעושים מעשה משובח זה לזולתו, לא כן הוא, אינו אלא דבר השנאי בעיני ה'. וסמך גם כן לומר דבר
זה גם בעיני אדם, כאומרו גם את בניהם וגו' ישרפו. ומעתה גם טעות ב' שאין עבודה זו עבודה ואין ה' מקפיד
על המעשים, סתר בזה בנוסח דבריו, כי המעשה מצד עצמו שונא אותו ה', הגם שאינה מעלה וכבוד, והוא
אומרו תועבת ה' אשר שנא עשו לאלהיהם, פירוש המעשה מצד עצמו הוא מתועב בעיני ה', כדרך שתעב הרבה
דברים בלא טעם מושג לכל משכיל, כמו שתאמר איסור ב' אחיות הגם שיחפצו שניהם בדבר, וכדומה לזה, כמו
כן אסר מעשה זה לעבודה זרה, הגם שאין חפץ שיעשוהו לעבודתו הקדושה.

וגמר אומרו את כל הדבר וגו' לא תוֹסֵף וגו' וְלֹא תִגְרַע, לפי דברינו יבא על נכון. פירוש לא תוֹסֵף, כנגד
עבודת הגוים לאלהיהן, שלא יעשה מהם לעבודת ה'. וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ, פירוש להתיר עבודות הבזויות של
עבודה זרה כנוצר, אלא הכל בכלל האיסור. ובוה נתיישבו כל הדקדוקים.

^א ברש"י עקב (ט, כ) ובאָהרן התאנף ה'. לפי ששמע לכם.

טז

וצ"ב כוונת רש"י בזה, דהלא בפשטות היה החסרון בעצם מעשה העגל, ולא בהשמיעה להם, שהרי אם היה שומע להם בדבר אחר לא היה חטא בדבר, ואם כן למה כתב רש"י דהפגם 'בשביל ששמע להם'?

י) דאָס לשון איז אַ חידוש, (דהלא) ס'איז דאָך געווען (הפגם) ווייל ער האָט 'געמאַכט' דאָס עגל, (ואם כן) פאַרוואָס זאָגט ער נישט בשביל שעשה את העגל. [דמה שכתב לפי ששמע להם, אחתי לא מובן] וואָס איז דען דער פעלער ששמע 'לכם', (והלא אלמלין) ווען ער העט זיי גיווען געהערט [לענין] עפעס אַנדערש, (ביי) אַ גוטע זאך, אַ דָּכָר טוב, העט דאָך עס נישט געווען קיין פעלער. [נאָר] דער פעלער איז [זא] ער האָט געמאַכט דאָ דאָס עגל, נו וואָס דען כאַפט ער אָן דעם חטא לפי ששמע להם, [זא] איבערדעם איז געווען הַתְּאַנְף ה' מאד לְהַשְׁמִידוֹ, ווייל ער האָט זיי געהערט. [והיה לו לו לומר] פשוט, ווייל ער האָט געמאַכט דעם עגל.

יז

ובשפתי חכמים גם כן מדייק בלשון רש"י, דמשמע דהחסרון היה בזה ששמע להם, אבל לא בעשיית העגל. אמנם אחתי הא גופא צריך ביאור, למה היה החסרון בהשמיעה ולא בהעגל?

דער שפתי חכמים זאָגט² [טאַקע], בשביל ששמע להם, ולא בשביל שעשה את העגל. [און] ס'זעט טאַקע אַזוי אויס פון לשון [רש"י], ווייל ער זאָגט ששמע להם, זעט אויס ער איז מדייק [לומר] ס'איז נישט וועגן דעם [בשביל עצם עשיית העגל]. אָבער דאָס דאָרף דאָך האָבן פֿשֿט, פאַרוואָס ער האָט אין דעם אָנגעהאַנגען דעם חטא, [והלא השמיעה לחד] דעם איז דאָך נאָכנישט געווען גאָרנישט, ס'איז נאָכנישט געווען דאָס עגל, נאָר ווייל ער האָט געהערט 'צו מאַכן דאָס עגל' .. [וצריך הסבר] וואָס קוועטשט רש"י [לדייק כי] איבערדעם איז געווען הַתְּאַנְף, דער פעלער איז געווען, דער חטא איז געווען ווייל ער האָט זיי געהערט, [והרי] דאָס עגל אַליין פאַר זיך איז דאָך געווען דער חטא.

יח

הקדמה ליישוב קושיא י - בענין חטא המרגלים

ונראה לפרש בכוונת רש"י בזה, דהוא כעין דברי האור החיים הק' בענין 'מרגלים'. שהקשה שם דהאין נולד ענין רע כזה מהמרגלים שהיו כולם צדיקים, וגם נשלחו ונבחרו על פי משה, ובהסכמת ה' שהסכים שהם ראויים לכך, וכמבואר במדרש. וא"כ האיד נתהפכו לבסוף כל כך להוציא דבה על הארץ

נאָר איך האָב גערעכנט [בדרך] פשוט, זעט אויס [וואָס] דער פֿשֿט [איז, במה שכתב רש"י בענין 'העגל'] בשביל ששמע להם. [דהנה] פֿעין זזה זאָגט דער אור החיים הקדוש³ ביי די 'מַרְגְּלִים'.

² בשפתי חכמים (שם): [לפי ששמע להם]. פירוש, אבל לא לפי שחָטָא.

³ באור החיים הק' ריש שלח (יג, ב): שְׁלַח לָךְ אֲנָשִׁים וגו'. צריך לדעת אומרו 'לָךְ', ורבותינו ז"ל אמרו (סוטה לד): לדעתך, אני איני מצוץ וכי'. וקשה למה יסכים ה' על הרעה אשר דיבר לעשות עמו, ויופיע מאמרו על עצת רשעים. ○ ולהבין הענין, אעיר בדבר, מבטן מי יצא הקר"ח הרעה הגדולה הנסכבת מהמרגלים. אם מצד המעשה, אין בו רע, כי הלא מצינו (יהושע ב, א) שכמו כן שלח יהושע ב' אנשים מרגלים וירגלו הארץ, אם כן אין הדבר מכוער מצד עצמו. ואם מצד האנשים המרגלים שהיו רשעים, הלא מצינו שנבחרו על פי ה' הבוחן לבות וכליות, והעיד הכתוב עליהם (שלח שם, יג) כולם 'אֲנָשִׁים', שהם צדיקים.

אכן יתבאר הדבר על פי דבריהם ז"ל (ילקוט) שאמרו ז"ל, בתחילה נתקבצו אצל משה לשלוח המרגלים, ולא רצה, ואמר להם כבר הבטיחנו ה'. ואמרו לו כי העמים יודעים בנו שאנו באים לירש אותם, והם מטמינים את ממונם, וכשיגיעו ישראל לא ימצאו כלום, ונמצא דברי ה' בטל ח"ו. ואז ויטב הדבר בעיני משה, מה שאמרו ויִחַפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאֶרֶץ (דברים א, כב), פירוש החפירות שמטמינים בהם ממונם וכו', כיון ששמע משה כך



פרעגט ער, פון וואו האָט דאָס געקאָנט אַרויסקומען אַזאַ שלעכטע זאַך, אַז ס'איז געווען אַ שְׁלִיחוֹת פֿון מִשֶּׁה רַבִּינוֹן, און זיי [אליין] זענען געווען צִדִּיקִים, [ונדכתִּיב] שְׁלַח לָךְ אֲנָשִׁים [וכל מקום שנאמר 'אנשים' הם צדיקים וחשובים]⁷, און השם יתברך האָט עס געלאָזט, [ונדכתִּיב וַיִּשְׁלַח אֹתָם מִשֶּׁה עַל פִּי ה' ופִּירַשׁ רִשִּׁי]¹⁰ בְּרִשְׁוֹתוֹ, איז דאָךְ עס געווען פֿון השם יתברך, און זיי זענען געגאנגען אין אַזאַ שְׁלִיחוֹת שֶׁל מִצְוָה, [ואם כן] פֿון וואו איז דאָס עפעס געקומען [אז] ס'זאָל פֿון דעם אַרויסקומען אַזאַ מְכָשׁוּל, [והלא הם עצמם] זיי זענען געווען צִדִּיקִים וקְדוּשִׁים, און מִשֶּׁה רַבִּינוֹ [הוא המשלחם].

יט

ומתרץ האור החיים הק', דלפי שתחילת הענין התחיל מהערב רב, וממה שבני ישראל ביקשו זאת ממושה רבינו שלא בכונה טובה, על כן נולדה בשליחות זה תכונה רעה מצד 'המשלחים' שלא היו כהוגן, ומוה נתרדרר כל הענין עד שגם השלוחים הצדיקים נהפכו ונתקלקלו

זאָגט דער אור החיים הקדוש, אַז ווען איין האָבן זיי געשיקט [מתחילה, ווען] 'זיי' האָבן פאַרלאנגט נְשַׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ (דברים א, כב), איז עס געווען מיט אַ תְּכֻנָּה רָעָה¹⁰, און 'דעס' האָט אַראָפּגעפֿירט די מְרָגְלִים.

נלכד בידם, עד כאן. הנה ממה שדקדקו במאמרם ז"ל ואמרו נלכד בידם, יורה שבמרמה דיברו ולכדוהו בערמה, ואין ידוע מה היא מרמה שדברו בפיהם שבה נלכד. אכן שני מיני ריגול הם, הא' הוא ריגול לדעת דרך אשר יעלו בה, גם לדעת אם יטריחו כל ישראל לעלות או חלק אחד מהם וכו', וריגול זה לא ירגל אלא את העיר אשר יבאו שמה, וכשיכבשוה ויסכימו לצור על עיר אחרת ירגלוה אחת לאחת. וריגול ב' הוא ריגול כללי, זה יורה כי רוצים לראות ולשער אם יש כח בהם לכבוש, והוא הריגול שהסכימו ישראל לשלוח לרגל, הוא לכללות ארץ כנען כמו שמפורש במעשה, וזה יגיד מיעוט האמונה בה' וביקוש תואנה. ולזה אמרו במדרש שלא רצה משה עד שנתחכמו במרמה, וידברו לו שלצד הטמנת הממון הם שולחים, וטעם זה צורך בכל ארץ כנען, ונלכד בידם ושלח מרגלים לתכלית זה, כי אין רע בדבר וכו'. ולזה בא דבר ה' אל משה, ואמר שְׁלַח לָךְ, פירוש למה שאתה סובר בהשליחות שהיא בשביל הטמנת הממון, פירוש אבל לא לטעם שחושבים הם, והעירו כי לא מחשבותם מחשבותיו. ומשה אפשר שלא הבין הכוונה על סדר [זה], והבין דרך אחר כאשר אבאר וכו'. ואל תקשה קושיא לאלקינו למה לא מנע הדבר מהיות כן, לצד שראה שזולת זה היו פוקרים יותר, ועושים בחלה יותר ממה שעשו בהליכת המרגלים.

עוד ירצה במאמר 'לך', לצד שהזכירם בלשון חשיבות ואמר 'אנשים' שיורה שהם צדיקים, לזה אמר 'לך', פירוש כל עוד שהם לפניך אצלך הם צדיקים, אבל כשיחזרו פניהם ללכת בשליחות, פקע מהם כלילא, וכמאמר הכתוב (שלא שם, כו) וַיִּלְכְּוּ וַיָּבֹאוּ, ואמרו ז"ל (סוטה לה). מקיש הליכתם לביאתם וכו', ומוה הרגיש משה והתפלל על יהושע שלא ילך בעצת רשעים וכו'.

או אפשר, לצד שכוונת 'המשלחים' היתה רעה, תפעיל פועל הרע 'בשליח', ויחזור להיות שְׁלֹחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ, ויִנְלַד בו תְּכֻנָּה רָעָה מה שלא היתה בו קודם, כדרך שְׁתַּלְּד בחינת הקדושה בשלוחי מצוה לטובה אות. ולזה הגם שהיו צִדִּיקִים, בהתחלתם עשות ההליכה לְרַגֵּל, נולד בהם תְּכֻנָּה רָעָה מכח הַמְשַׁלְחִים, ויַעֲצֹו להדחיה.

י' כמבואר במדבר רבה שלח (טו, ה): זה שאמר הכתוב (משלי כו, ו) וכו' שְׁלַח דְּכָרִים בְּיַד כְּסִיל. וכי כסילים היו מרגלים, והלא כבר נאמר שְׁלַח לָךְ אֲנָשִׁים, ובכל מקום שנאמר 'אנשים' בני אדם צדיקים הם, שכן הוא אומר (בשלח ט, ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים וכו', אלו לא נקראו כסילים אלא על שהוציאו דבה על הארץ, שנאמר (משלי י, יח) ומוצא דְּבָהּ הוּא כְּסִיל. אפ"כ בני אדם גדולים היו, ועשו עצמן כסילים. עליהם אמר משה (האזינו לב, כ) פי דור תהפכת הָמָּה בָּנִים לֹא אֵמֶן בָּם, שנבחרו מכל ישראל, מפי הקב"ה, ומפי משה, שכן כתיב (דברים א, כג) וַיִּשְׁמַע בְּעֵינֵי הַדָּבָר וַאֲקַח מִכֶּם שְׁנַיִם עֶשֶׂר אֲנָשִׁים, מכאן שהיו צדיקים בפני ישראל ובפני משה, ואף משה לא רצה לשלחם מדעת עצמו עד שנמלך בהקב"ה על כל אחד ואחד פלוני משבט פלוני, ואמר לו ראויים הם. ומנין שאמר הקב"ה שהיו ראויים, שנאמר (שלא י, ג) וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּאָרָן עַל פִּי ה', ואחר כך לטוף ארבעים יום נהפכו ועשו כל הצרה וגרמו לאותו דור שְׁלֹחַת באותה המכה, שנאמר כי דור תהפכת הָמָּה, שנבחרו צדיקים ונתהפכו, לכך נאמר שְׁלַח לָךְ אֲנָשִׁים, אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים, וברש"י שלח (י, ג) כולם אֲנָשִׁים. כל 'אנשים' שבמקרא לשון חשיבות, ואותה שעה קָשְׁרִים היה.

¹⁰ ברש"י שלח (שם): על פי ה'. ברשותו, שלא עיכב על ידו. [וכן הוא במדבר רבה דלעיל, בתוך הדברים].

¹¹ מלשון תכונת הנפש.



אין הכי נמי, מ'האָט געקאָנט שיקן מַרְגְּלִים [מצד] פון מִשָּׁה רַבִּינוּ 'נישט' מיט קיין מַחְשָׁבָה רָעָה, [אלא אדרבה] מיט אַ גוטע מַחְשָׁבָה, מיט אַ גוטן טַעם [וסיבה לכך, און] גאָר פאַרקערט, [מ'זאָל] פאַרברייטן^י און דערצייילן אידן אַז מ'זאָל וויסן זיי זאָלן האָבן פֿטחון אין הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, העט עס געווען מיט אַ גוטע פֿונָה.

נאָר 'זיי' [המבקשים] האָבן געשיקט נישט מיט קיין גוטע פֿונָה, און די תְּכוּנָה רָעָה פון אַ מַשְׁלַח דאָס שאָדט פאַרן שליוח, [ועל דרך שאמרו]^י שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ, איבערדעם האָט זיי 'דאָס' געשאַדט, האָט אַזוינס געקאָנט אַרויסקומען פון דעם.

[ועד כדי כך שנעשו רשעים מיד בהליכתו, וכדמקיש הכתוב] וַיִּלְכּוּ וַיָּבֹאוּ, [מה ביאתו בעצה רעה, אף] הליכתו בעצה רעה שטייט דאָךְ^י איז געווען.

[והכל] ווייל ס'איז געווען [תחלת הענין] דורך אַ תְּכוּנָה רָעָה.

אזוי זאָגט דער אור החיים הקדוש.

כ

אמנם לכאורה עדיין הוא פלא, שהרי סוף סוף עיקר 'המשלח'

היה משה רבינו, ואם כן למה לא הגין זה עליהם

[אמנם] ס'איז נאָך אַלץ אַ פֿלאַ, [דאם] הוא בשביל שתכונת 'המשלח' נכנס בשליח, הלא [זיי זענען דאָך געווען] 'שְׁלוּחִים' פון מִשָּׁה רַבִּינוּ אַויכעט, און שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ, [ולמה לא גבר בהם תכונה טובה מצד משה רבינו שהוא עיקר המשלח]. און [ס'איז געווען] וַיִּשְׁלַח אֹתָם מִשָּׁה [עַל פִּי ה' (שלח יג, ג), [ופירש"י] מיטן רְשׁוֹת פון הקדוש ברוך הוא. [ולמה הפעיל בהם יותר תכונה הרעה שמצד המשלחים לרעה].

כא

ועל כרחק צריך לומר, דמכל מקום כיון שהיה מעורב בדבר גם תכונה רעה, מאותן שהמציאו וביקשו כל הענין, ושליחות משה הוא רק בשביל ששמע לבקשתם, ולא שמעצמו חשב לשלחם, על כן הוסיף להם זאת, ואף ברור דעה כזה

נאָר זעט אויס אַז [טאקע] דאָס איז דער פעלער.

אַז אפילו מִשָּׁה רַבִּינוּ האָט זיי געשיקט, אַז ס'איז אָבער געווען אַריינגעמישט דערינען, אַז ס'איז עפעס שוין אַריינגעמישט דערינען, אַזעלעכע מַשְׁלָחִים וואָס זיי האָבן אַ תְּכוּנָה רָעָה, הגם [שהשלוחים עצמם] זיי זענען דאָך געווען נְשִׂאֵי יִשְׂרָאֵל און [בכלל] ס'איז געווען אַ דוֹר דֵּעָה אויך, אָבער דאָס עָרַב רַב איז דאָך געוועזן דאָרטן [ומהם נולד כל הבקשה והתלונה לשלוח המרגלים] .. [און] 'זיי' האָבן געהאַט אַ שלעכטע פֿונָה, אָדער [אפילו] 'אַזוֹרִי' [גם מצד ישראל עצמם המבקשים] אפשר האָט זיך געטראָפֿן [שהיה להם פֿונָה רעה באותה שעה, וממילא] ס'איז געווען אַ תְּכוּנָה רָעָה אַז ס'איז געווען דערינען, אפילו גאָר זיי זענען געגאַנגען גאָר אין שליחות פון משה'ן, האָט עס שוין אויך נישט געברענגט דעם תְּכִלִּית, האָט שוין אויך נישט געטויגט².

^י פירוש: אָנגרייטן פון בעפאָר.

^י במשנה ברכות (לד:), ובגמרא קידושין (מא:), ועוד.

^ט בגמרא סוטה (לה:): וַיִּלְכּוּ וַיָּבֹאוּ (שלח יג, כו), אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מקיש הליכה לביאה, מה ביאה בעצה רעה, אף הליכה בעצה רעה. [וכן כתב ברש"י שלח (שם)].

² ועיינן בזה בלשון רבינו בויואל משה (א, קמז).



כב

ביאור הפסוק בפרשת דברים: וַיִּטֵּב בְּעֵינֵי הַדֶּבֶר

ועל פי דברי האוה"ח הק' יש לומר מה שאמר משה בפרשת דברים על שילוח המרגלים וַיִּטֵּב בְּעֵינֵי הַדֶּבֶר. דקשה האיד שייך זה לענין התוכחה שאמר משה לבני ישראל על חטא המרגלים, אם גם בעינו הוטב הדבר

מ'קאן פֿאַרשטיין מיט דעם, [דעם] משה רבינו האָט געזאָגט ווען ער האָט געזאָגט תוכחה [בפרשת] אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים, [און ווען] ער האָט אויסגערעכנט אַז זיי האָבן געשיקט די מַרְגְּלִים, און וואָס דאָס האָט גורם געווען, זיי זענען צוריק געקומען [ואחינו] הִמְסוּ אֶת לִבָּבָנוּ [דברים א, כח], [איז דאָרט] ווי ער הייבט אָן צו דערציילן [שם, כב] [וּתְקַרְבוּ אֵלַי כָּלֶכֶם] עטס זענטס געקומען צו מיר [וּתְאָמְרוּ] נְשַׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וַיִּשְׁכּוּ אֶתְנוּ דָּבָר, [שטייט דאָרט] וַיִּיטֵב בְּעֵינֵי הַדֶּבֶר (שם, כג), ס'איז מיר געפעלן.

כג

[וקשה] לכאורה פֿאַרוואָס האָט ער 'זיי' געזאָגט מוסר פֿאַרוואָס זיי האָבן עס געטון, [והלא] ער זאָגט דאָך אַז ס'איז 'אים' אויך געפעלן, האָט ער דאָך געטון די זעלבע עֲבִירָה וואָס זיי האָבן געטון.

כד

וכן אמר שם עוד ואקח מכם שנים עשר אנשים, וקשה דאם הוא בעצמו לקחם ושלחם, האיד אמר להם תוכחה על זה

[און] משה רבינו האָט [ווייטער] געזאָגט (שם) וַאֲקַח מִכֶּם שְׁנַיִם עָשָׂר אַנְשִׁים, ס'איז מיר געפעלן, און איך האָב אַזוי געטון, האָט ער זיך אויך פֿולל געווען דאָס זעלבע, [ואם כן יקשה] פֿאַרוואָס האָט ער 'זיי' געזאָגט תּוֹכַחָה, [והרי] ער האָט דאָך געטון די זעלבע, ער זאָגט ס'איז אים געפעלן און ער האָט טאַקע געשיקט. און די מַרְגְּלִים [עצמם, להוכיחם מה שעשו המה, הרי כבר לא היו בעולם]. – [און] ווען זיי זענען געקומען [לבקש ממה שישלח מרגלים] שטייט [וּתְאָמְרוּ נְשַׁלְחָה אֲנָשִׁים] 'לְפָנֵינוּ', און דעמאָלטס איז ער דאָך אויכעט [מהמשלחים]. – אָבער די מַרְגְּלִים [עצמם] זענען דאָך שוין נישט געווען בַּעוֹלָם אַצִּינָד, [וממילא] פֿאַר 'זיי' האָט ער דאָך נישט געקענט זאָגן [תוכחה]. נו פֿאַרן 'שיקן', איז דאָך עס 'אים' אויך געפעלן, איז דאָך דער קלָקול געווען פֿון אים אויך, 'ער' האָט אויך אַזוי געטון.

כה

אמנם על כרחק מוכח מזה דבעצם הדבר של שילוח המרגלים, לא היה חטא בדבר, והראיה שגם יהושע שלח אחר כך מרגלים, ולא יצא מזה שום מכשול

נאָר זעט אויס [דער פֿשט, ווייל] לעולם די מַרְגְּלִים אַליין צו שיקן [היינו עצם השילוח], העט נישט געווען קיין שלעכטע זאַך. [והרי] ס'שטייט דאָך [יהושע פרק ב] [אַז] יְהוֹשֻׁעַ האָט אויך געשיקט מַרְגְּלִים, [און] ער האָט געשיקט גאָר פֿינַחָס מיט כָּלֶכֶת^{כא}, און זיי זענען צוריק געקומען [זייער גוט]. און יְהוֹשֻׁעַ מיט כָּלֶכֶת זענען דאָך [בימי משה אויך] צוריק געקומען זייער גוט .. [און] ס'העט געווען גאָר אַ גרויסע טובה געווען ווען ער שיקט

^{כא} כמבואר במדבר רבה (טז, א): שאין לך חביב לפני הקב"ה כשליח שמשלח לעשות מצוה, ונותן נפשו כדי שיצליח בשליחתו. ואין לך בני אדם שגשגתלחו לעשות מצוה ונותנין נפשם להצליח בשליחותן, כאותם שנים ששלח יהושע בן נון, שנאמר (יהושע ב, א) וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִן הַשְּׂטִימִים שְׁנַיִם. מי היו, שנו רבותינו אלו פְּנָחָס וְכָלֶכֶת, והלכו ונתנו נפשם, והצליחו בשליחותן.



עס אויף 'זיין' דעך [לפי דעתו וכוונתו של משה בענין שילוחם]^{כב}, די מַרְגְּלִים [עצם השילוח] איז נישט געווען קיין שלעכטע זאך.

כו

וזה שאמר להם משה, דממה שהוטב הדבר בעיניו, וממה שהוא שלחם, מזה ראה שלא היה החסרון בעצם הדבר, ועל כרחך שהחטא היה רק מצד שמצד אתם שביקשו והמציאו ענין שילוח המרגלים, היתה כוונתם שלא כהוגן והיה בהם תכונה רעה, ולזה הוכיח אותם על מה שהיה בהם תכונה רעה כל כך, עד שמחתם יצא מה שיצא מענין המרגלים

נאָר וואָס'זשע דען, נאָר הָיָא הַנוֹתֶנֶת.

ער האָט דאָ גע'טענע'ט ס'איז דאָך אַ גוטע זאך, [והראיה] אַז ס'איז מיר געפעלן, און איך האָב געשיקט, קען עס נישט זיין קיין שלעכטע זאך.

נאָר וואָס דען איז עס אַזוי שלעכט אויסגעפאלן, איז דאָך נאָר ווייל עטס האָטס געהאַט אַ תְּכוּנָה רָעָה ביים שיקן, [וממילא גם מה שאמר ויִיטב בְּעֵינֵי הַדָּבָר, וְאָקַח מִכֶּם שְׁנִים עָשָׂר אַנְשִׁים וגו'] דאָס קער צו דער תּוֹכְחָה. [ווייל] טאַמער העט מֹשֶׁה רַב־יְהוֹנָן [עס] נישט גיווען געפעלן, איז נישט קיין רָעָה אַז ס'איז געווען גוט, קען מען זאָגן אַז די מְשַׁלְּחִים האָבן זיך טועה געוועזן [בעצם הענין] און מ'האַט געטון אַ שלעכטע זאך דאָס גאַנצע שְׁלִיחוֹת. אָבער דער אָמֶת איז עס געווען אַ גוטע זאך, נאָר פֿאַרוואָס דען האָט עס נישט געטויגט [לפי שביקשו זאת בתכונה רעה].

[און] משה רבינו האָט דאָס גע'טענע'ט, אפילו ס'איז אַ גוטע זאך, [אָבער] אַז ס'איז דאָ אַ תְּכוּנָה רָעָה פון די מְשַׁלְּחִים, טויג שוין נישט. איבערדעם קער דאָס אויך צו דער תּוֹכְחָה, [דעס] וואָס ער האָט געזאָגט ויִיטב בְּעֵינֵי הַדָּבָר. אַז ס'איז מיר געפעלן, איז אַ סִּמָּן אַז ס'איז טאַקע אַ גוטע זאך, נישט קיין שלעכטע זאך. נאָר וואָס דען, אַלֵּא מֵאִי - דאָס איז געווען די תּוֹכְחָה - איז אַ סִּמָּן אַז מ'האַט געהאַט אַ תְּכוּנָה רָעָה.

כז

ישוב קושיא י - בענין חטא העגל

יהיה איך שיהיה, קאָן זיין אַז דאָס איז געווען די זעלבע בחינה [בענין העגל].

כח

ועל דרך זה יש לומר גם בחטא העגל, דבאמצע מצד עצם הדבר לא היה בו החטא גדול כל כך, וכמבואר בדברי הרמב"ן ושאר ראשונים שלא פָּגַם בוה לשם ע"ז ואלקות ח"ו, אלא למנהיג במקום משה, ועיקר החסרון היה במה שמוה ויכולו ללמוד לדורות הבאים לעשות עגל, והם כבר יכוונו אף לעבודה זרה, וכמו שהיה בימי ירבעם. ואף שם לא היה מתחילה לשם עבודה זרה, רק נמשכה מזה עבודה זרה בדורות הבאים, מימי אחאב

דער אָמֶת, דעס עַגֵּל וואָס אהרן הכהן האָט עס געמאַכט, לעולם איז עס בעצם גאַרנישט געווען קיין חטא. אַזוי זאָגט דאָך דער רמב"ן הקדוש^{כג}.

^{כב} וכמבואר באור החיים הק' (פרשת שלח) דלעיל (ד"ה אכן יתבאר).

^{כג} ברמב"ן כי תשא (לב, א): אבל הכתוב הזה [נעשה לנו אֱלֹהִים אֲשֶׁר יִלְכּוּ לְפָנֵינוּ, כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הָעֵלָנוּ מִצְרָיִם לֹא יָדַענוּ מָה הָיָה לוֹ] הוא מִפְּתַח לַדַּעַת נכון ענין העגל ומחשבת עושי, כי בידוע שלא היו ישראל סבורים שמושה הוא האֱלֹהִים, ושהוא כבחו עשה להם האותות והמופתים, ומה טעם שיאמרו כיון שהלך משה ממנו נעשה אֱלֹהִים. ועוד, כי בפירוש אמרו אֱלֹהִים אֲשֶׁר יִלְכּוּ לְפָנֵינוּ, לא שהיו נותנים להם חיים בעולם הזה או בעולם הבא. אבל היו מבקשים משה אחר, אמרו, משה שהורה לנו הדרך ממצרים ועד הנה, שהיו המסעים על פי ה' ביד משה (בהעלותך ט, כג), הנה אבד ממנו, נעשה לנו משה אחר, שיורה הדרך לפנינו על פי ה' בידו, וזה



און אפילו [עגלי יִרְבְּעָם, ווי] דער רד"ק זאָגט דאָך דאָרט^{יב} לְהִלְכָּהּ, אַז אפילו די עגלות וואָס יִרְבְּעָם בָּן נָבֶט האָט געמאַכט, איז נישט געווען קיין עבודה זרה. ער איז מְבַרֵר על פי דין אַז ס'איז נישט געווען קיין עבודה זרה.

טעם הזכירם משה האיש אָשֶׁר הֶעֱלֵנוּ, לא הקל אשר העלם, כי יצטרכו לאיש אלקים. ○ וכן תוכל להבין זה מתשובת אהרן אל משה רבינו (לב, כא) מֶה עָשָׂה לָךְ הָעָם הַזֶּה כִּי הִבֵּאתָ עֲלֵיו חֲטָאָה גְדוֹלָה, והיתה תשובתו (שם, כג-כד) וַיֹּאמְרוּ לִי קוֹם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים וְגו', וְאָמַר לָהֶם לָמָּה הַתְּפַרְקוּ וַיִּתְּנוּ לִי וְאֶשְׁלָכֶהוּ בָאֵשׁ, והנה אהרן מתנצל למשה ואמר לו אל יחר אף אֶדְנִי (שם, כב), והוא כמסופר על חטאתו שפע, שאומר כי הם בקשו ממנו עבודה זרה ועשאה להם בידיו, ולמה לא יחר אפו, ומה חטאה גדולה מזו. אבל הענין כמו שאמרתי, שלא בקשו העגל להיות להם לָקֵל מְמִית ומוחיה, וקבלו עבודת אלקות עליהם, אבל ירצו שיהיה להם במקום משה מורה דרכם, וזהו התנצלותו של אהרן, טען כי לא אמרו לי רק שאעשה להם אלהים אשר ילכו לפניו במקומך אדוני, שלא ידעו מֶה הָיָה לָךְ, ואם תשוב אם לא, ולכן הם היו צריכין להיט שיוורה להם דרכם כל זמן שלא תהיה אתה עמם, ואם אולי תשוב יעזבוהו וילכו אחריו כבראשונה. וכן היה הדבר, כי כיון שראו העם את משה, מיד הניחו את העגל ובעטו בו וכו' [ועיין עוד שם ברמב"ן באורך, ובפסוק ד' שם].

ועיין עוד באבן עזרא (שם, א): צריך אני 'להאריך' על דבר העגל וכו'. ועל דרך הפשט, אם מעשה העגל עבודה זרה, למה פָּחַד אהרן שִׁיִּהְיֶה, והלא מִתּו אחריו כמה חסידים מישראל שלא הגיעה מעלת למעלת אהרן בחסידות לפרסת כף רגל אהרן על יחוד השם וכו'. ○ ועתה אחל לפרש דרך קצרה קצת הסוד, חלילה חלילה שעשה אהרן עבודה זרה, גם ישראל לא בקשו עבודה זרה, רק חשבו שמת משה שהסיעם מִיָּם סוּף, כאשר פירשו, כי ראוי שֶׁהָיָה יוֹרֵד בְּהַר סִינִי וְשָׁמָּה לֵאמֹר וְעַתָּה שֶׁאֲרַבְעִים יוֹם, ואין כת באדם לחיות זה הזמן בלא מאכל, כי הוא לא אמר להם מתי יֵרָד. גם הוא לא ידע, כי ה' אמר לו (משפטים כד, יב) עֲלֵה אֵלַי הַיּוֹרָה וְשִׁב שָׁם עד שאתן לך לוחות הברית. ומלת [קום עֲשֵׂה לָנוּ] 'אלהים', כבוד חונה בצורת גויה, וככה אמרו אָשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵינוּ וכו'. והנה לכבוד ה' נעשה, על כן בנה אהרן מזבח לפניו, והכריז שיזבחו מחר לכבוד ה', וכן עשו כאשר צוּם. וזו תשובת אהרן, כי נהגלו עליו, וכמו שהודעתך כי כל קהלה ואחריה 'על' היא לגנאי, ואם אחריה 'אל' היא לשבח, כמו וַיִּקְהֲלוּ 'אל' הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה (מלכים א' ח, ב). וזהו אֲתָה יִדְעָתָ אֵת הָעָם כִּי בָרַע הוּא, כי אני לא עשיתי כשהיו עושים, כי לא בקשו רק אשר יֵרָד לִפְנֵינוּ, ולכבוד ה' עשיתיו. רק בעבור שישאלו ה' מעורבים עם ערב רב, וזהו פי 'בָּרַע' הוא, ולא אמר 'רע' וחשבו מעטים מישראל שהיתה עבודה זרה והביאו זבחים והשתחוּ לו ואמרו אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל. ואל תתמה בעבור שהכתוב אומר כי שָׁחַת עֲמֹךְ סֻרֵּי מֶקֶר, כי לא כתוב כל עמך. הלא תראה כי לא מַעַל בָּהֶם רק עָזָן לְבָדוֹ, והנה כתוב (יהושע ז, יא) חָטָא 'יִשְׂרָאֵל' וְגו', והנה כל עובדי העגל לשם עבודה זרה 'שאמרו' אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל, או היתה כן 'במחשבתם', לא היו רק שלשת אלפים, והנה הם חצי עשירית עשירית המחנה. והכלל כי לא נעשה כהוגן על דבר שנחשב 'לפתאים' שהיה עבודה זרה. ואל תתמה בעבור שהתאנף ה' באהרן, כי זה בעבור שהיה הוא הסיבה, כי הנה נענש עם משה אחיו על דבר מי מריבה ולא חטאו בודוּן, וכתוב עליהם לא האמתם ברייתם, מעלתם.

^{יב} ברד"ק מלכים ב' (י, ל): וַיֹּאמֶר ה' אֵל יְהוָה. על ידי נביא, ובסדר עולם מי אמר לו, יונה בן אמת: בְּנֵי רַבְעִים. כמו בני רבעים, יהואש, ירבעם, וכריהו. ואמרו בזכות שהשחית בית אחאב שמלכו ארבעה דורות, עמרי, אחאב, אחזיהו, יהורם, מלכו מבניו ארבעה דורות. ויהוא ביער הבעל [של אחאב], ולא ביער הַעֲגָלִים [של ירבעם], כי אותם נעשו לשם ה'. ואף על פי כן היה חטא גדול, כמו שכתוב (יתרו כ, יט) לֹא תַעֲשֹׂן אִתִּי וְגו'.

וברד"ק מלכים א' (כא, כה): וְקָל לֹא הָיָה בְּאֶתְרָם [אֲשֶׁר הִתְפַּרְל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה']. כי 'ירבעם' והבאים אחריו, אף על פי שעבדו העגלים, פְּנוּתָם לְשִׁמּוֹם. אבל 'אחאב' עבד הבעל ואשרה כשאר העבודות גלולים [של האומות], לפיכך אמר (שם, כו) וַיִּתְּבַע מֶלֶךְ אֲחָזִי הַגִּלְלִים כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱמֹרִי.

ועוד שם (יב, ל): כי מתחלה לא אמר ירבעם כי לשם עבודה זרה היה עושה אותם, אלא לשם הקל. ואחר כך שב הדבר והיה לחטאת, שקבלוהו באלוה, וממנו יצאו לאלהים אחרים ככל הגוים [במי אחאב], לפיכך אמר וַיְהִי הַדָּבָר הַזֶּה לְחִטָּאת.

ועיין עוד באורך ברד"ק מלכים ב' (יז, כח) וז"ל: כי ישראל אע"פ שהיו עובדים העגלים, לא היו עושים אלא להיותם אמצעיים בינם ובין הקל. כי כן היתה דעת האומות בזמן ההוא, שעל כל פנים היה צריך אמצעי להתקרב אליו ולעבדו, וישראל טעו אחרי דעות האומות. ○ אם כן בין ישראל ובין האומות. יש אומרים כי האומות כשהיו עובדים איש את אלהיו, התחמכים שבהם היו יודעים כי יועילם לא יועילו אלא להיותם אמצעיים ולעבדם, והעבודה ההיא אמרו כי תישר בעיני האלקים, אבל המון העם לא היה להם לב, וסברו כי אם על הנעבד, והיו חושבים כי הוא המטיב והמרע. וישראל לא כן, אלא כולם [גם המון העם] היו יודעים מירושלם אבות כי הקל יתברך הוא אלקי האלהים, אלא שהיו טועים אחרי דעות האומות, לפי שהיו נבדלים מכל שאר האומות, וכשהיו רואים ההצלחה לאומות העולם היו סוברים כי אלהיהם האמצעיים היו גורמים להם ההצלחה ההיא, והיו אומרים איכה יַעֲבֹדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֵת אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה כֵן גַּם אֲנִי (ראי יב, ל), כמו שאמר אחז (דברי הימים ב, כח, כג) כִּי אֱלֹהֵי מִלְכֵי אֲרָם הֵם מַעֲרִיבֵם אֲתָם לָהֶם אוֹבֹת הַרְשָׁעִים שִׁבְחָם הֵיוּ דוֹרְשִׁים



נאָר אַז ס'איז אָבער אַ זאָך וואָס ס'שאַדט פאַרן כלל ישראל, אפילו [רק] אויף שפּעטער, האָט עס נישט געטויגט.

כט

[ווי] דער רמב"ן הקדוש זאָגט^{כ"ה} [אויפן פסוק] בִּי פְּרַעָה אֶהְרֶן לְשִׁמְצָה בְּקִמְיָהּ (תשא לב, כה), זאָגט דער תרגום (אונקלוס) לֶאֱפָקָא שוֹם בִּיש בְּדִרְיָהוּן. זאָגט דער רמב"ן [פשוט] אַזוי.

לעולם דאָס עגל אליין איז דאָך געווען נישט קיין עבודה זרה, זיי האָבן עס נאָר געמאַכט אַזוי אַז ס'האָט מ'מִשִּׁיך געווען הַשְּׁפָעוֹת עֲלֵיוֹן אַנשטאַטס משה רבינו'ן, [אבל לאַ במקום אלקות ח'ו]. נאָר [ווייל] די שפּעטערע דורות, אַז מ'וועט זען אַז אידן האָבן געמאַכט אַן עגל, [הם ילמדו מזה יותר, ועל ידי זה] פאַלט מען שוין אַריין טאַקע מיט אַן עגל אין 'עבודה זרה'.

איבערדעם 'דאָס' איז געווען דער חטא, אַז מ'האָט געמאַכט אַזאַ זאָך וואָס דער סוף וועט ווערן פון דעם [שיפלו] אין עבודה זרה. איבערדעם זאָגט ער לְשִׁמְצָה בְּקִמְיָהּ, לֶאֱפָקָא שוֹם בִּיש בְּדִרְיָהוּן, אַז די אַנדערע דורות וועלן מאַכן פון דעם אַ רעכטע עבודה זרה.

ל

ועל כל פנים עיקר חסרון העגל לא היה בעצם הדבר, ובפרט כשאחרון הכהן עשאוהו, ועשייתו בודאי היתה בכוונה טובה. אלא בשביל שהערב רב הם המציאו לבקש עשיית העגל, והם היה להם כוונה רעה בדבר, על כן יצא מזה קלקול גדול

על כל פנים דאָס עגל אליין איז 'פאַר זיך' [כשלעצמו] נאָכנישט געווען קיין עוֹן, און אַהֲרֹן כֹהֵנָּה - איבערהויפט - האָט עס געמאַכט מיט אַ גוטע כּוֹנָה, ס'קען דאָך נישט זיין אַז אַהֲרֹן קדוֹש ה' [יעשה ח'ו בכוונה רעה, נאָר] ער האָט עס אָדאי געמאַכט מיט אַ גוטע כּוֹנָה.

את ה', כי ירבעם אמר (מלכים א' יג, ו) חָל נָא אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, כי כוונתו כי הוא המטיב והמריע, ולא אמר כי יבושת ידו היה מקרה. וכשחלה בנו שלח אשתו לדרוש את ה' מאחיה השילוני (שם יד, ב). ואחאב נסכם עם אליהו בדבר נביאי הבעל (שם יח, ט-י), וחרד לדברי הנביא שאמר לו (שם כ, לט מב) וְהִיָּתָה נִפְשְׁךָ תַּחַת נִפְשׁוֹ, ומנבואת אליהו חרד וקרע את בגדיו וצם ושכב בשק (שם כא, כז). ויהורם אמר (שם ב' ג, יג) כי קָרָא ה' לְשִׁלְשֶׁת הַמַּלְאִכִּים הָאֵלֶּה לָתֵת אוֹתָם בְּיַד מוֹאָב. יראת ה' זאת היתה בלבם, כי מאת הקל יתברך הטוב והרע. אף על פי שהיו בהם קצת כופרים שהיו אומרים לא יִיטִיב ה' וְלֹא יָרֵעַ (צפני' א' יב), והיו אומרים מי יִרְאֶנּוּ וּמִי יִדְעֶנּוּ (ישעי' כט, טו), אותם היו מעטים, ודעת אחר היתה בלבם והיו אומרים בסתר כמו שאמר (מלכים ב' יז, ט) וַיִּחַפְּאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [דְּבָרִים אֲשֶׁר לֹא כָן עָלָה אֱלֹהֵיהֶם], ואותם היו מאמינים שהטוב ורע אינו בכוונת מכוין, לא בְּקָל וְלֹא בִּאֶחָד מִן הַנְּעֻבִידִים. אבל המאמינים בעבודה זרה והעובדים אותה, היו רבים, ואותם היתה דעתם לְקַל ית', אלא שהיו עובדים על ידי אמצעי. ויראת אלקים זאת לא היתה אִתָּם, כי הקל צוה אותם (יתר' כ, יט) לַעֲשׂוֹן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וְאֱלֹהֵי זָהָב, רצה לומר שתחשבו שיהיו אמצעיים ביני וביניכם, ובזה היו טועים, והולכים בחקות הגוים בדברים אחרים רבים שמנעם הקל יתברך. לפיכך הקיאה אותם הארץ, כמו שאמר להם ה' יתברך (אחרי' יח, כה).

קדושים כ, כב-כג) וְלֹא תִלְכוּ בַּחֲקוֹת הַגּוֹיִם וְלֹא תִקִּי הָאָרֶץ אֶתְכֶם וכו'.
^{כ"ה} ברמב"ן כי תשא (לב, כה): וְאָמַר לְשִׁמְצָה בְּקִמְיָהּ, כי אפילו אותם אשר אין מחשבתם רעה, ויציאו עליהם 'לדורות' שמץ ודבה וכו'. וזה כדעת אונקלוס שתרגם לְשִׁמְצָה בְּקִמְיָהּ, לֶאֱפָקָא שוֹם בִּיש בְּדִרְיָהוּן. ולפי שאמר 'בְּדִרְיָהוּן', נראה שרצה לפרש כי העגל אשר עשו יהיה שמץ רעה בדורות ישראל, כי יאמרו לא לחנם עשו אבותינו את העגל ועבדוהו, רק שידעו בו כי הוא אשר העלם מארץ מצרים ומצאו בעבודתו תועלת להם, ואף אנחנו נעשה כן כי טוב לנו לעבדו. כאשר היה הדבר בירבעם, שאמר (מלכים א' יב, כה) רַב לָכֵם מַעֲלּוֹת וְרוּשָׁלַיִם הִנֵּה אֵלֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלִיךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, ראה משה כי 'לדורות' יפשעו בו. ושמצה ענין דבה רעה הוא לדברי אונקלוס, והוא לשון מורגל בדברי רבותינו, שמץ פסול (פסחים ג: וכו'). [ועיין בזה בהקדמת על הגאולה ועה"ת (מהדורת לשון קדשו, אות ז), ועוד בכ"מ בדברי רבינו].



נאָר דער פעלער איז געווען, די וואָס זיי האָבן 'פאַרלאַנגט' פון אים [אז] ער זאָל מאַכן דאָס עגל, דאָס איז געווען דאָס ערב רב, 'זיי' האָבן געהאַט דערינען אַ שלעכטע פּונָה, [ועבור זה] איז עס שלעכט אַרויסגעפאַלן¹². [וממילא] האָט אַהרן הַכֹּהֵן עס געמעגט 'ווי גוט' מאַכן, און 'ווי גוט' מיינען, אַז ס'איז אַבער געקומען פון 'זיי', אַז ס'שטאַמט אַבער פונעם ערב רב, איז שוין נישט גוט, איז שוין געוואָרן דערפון אַ מַכְשׁוֹל, אפילו אַזוי.

לא

ובזה יבואר כוונת רש"י, דבמה שאמר הכתוב וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנֵּף ה', יש לתמוה דבוראי אהרן היה לו כוונה טובה בזה, והאיד בא לידי קצף גדול. ולזה מפרש רש"י דהסיבה לזה לא היה בעצם המעשה אלא לפי ששמע 'לכם', היינו לבקשת הערב רב, אשר הם היו להם כוונה רעה, ולכן מצד תכונתם הרעה כנסם קלקול גדול בכל הענין.

דעס זאָגט רש"י.

[דהנה פסוק אומר] וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנֵּף ה', [וקשה] ווי איז געקומען אַהֲרֹן הַכֹּהֵן צו דעם, [והלא בודאי דעם] וואָס אַהֲרֹן הַכֹּהֵן האָט געמאַכט, האָט ער אַודאי נישט געמאַכט נישט פאַר קיין עבודה זרה, און נישט מיט קיין שלעכטע געדאַנק. [נאָר] דער פעלער איז געווען - דאָס קוועטשט צי רש"י - דער פעלער איז געווען בשביל ששמע לכם.

איבערדעם זאָגט רש"י, ווען ס'העט 'אים' [אליין] גיווען איינגעפאַלן, ווען 'ער' העט געזאָגט מ'זאָל מאַכן אַ עגל, ווען ער העט עס גיווען געמאַכט [מדעת עצמו], העט עס נישט געווען קיין חטא, העט דערפון קיין שום מַכְשׁוֹל נישט געווען, און ס'העט געווען דערפון עפעס אַ גוטע זאך אַרויסגעקומען דערפון, ביז משה רבינו איז דערנאָך געקומען.

נאָר דער פעלער איז געווען אַז ס'קומט אַבער פון 'זיי', ס'שטאַמט אַבער פון 'זיי', ס'האָט געשטאַמט פונעם ערב רב, און וויבאַלד אַז ס'שטאַמט פונעם ערב רב איז עס 'שוין נישט גוט'.

[ווייל] אפילו ווען ס'זאָל זיין יאָ גוט, 'ווי גוט' ס'מעג זיין, [אַבער] אַז ס'קומט פונעם ערב רב איז עס שוין נישט גוט, 'קען' עס נישט זיין גוט.

לב

איבערדעם איז רש"י מדייק [על מה שאמר הכתוב] וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנֵּף מֵאֵד לְהַשְׁמִידוֹ, [דלכאורה] ווי קען מען אָנהענגען אין אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אַ חטא, [והרי] אַהֲרֹן הַכֹּהֵן האָט אויף זיך אַכט געגעבן וואָס ער טוט, ער האָט אַודאי אַכט געגעבן, [וואס כן] וויאָזוי האָט דאָס געקענט זיין אַז ס'זאָל זיין הִתְאַנֵּף ה' מֵאֵד.

איבערדעם זאָגט רש"י, בשביל ששמע לכם. [והכוונה כי] ווען אהרן אליין מאַכט עס, [לא היה חטא בדבר. רק] דער פעלער איז אַבער געווען [אז] עטס זענטס אַבער געקומען [דערמיט], 'זיי' [הערב רב] האָבן עס אַבער פאַרלאַנגט, ס'שטאַמט אַבער פון 'זיי', [וממילא] אפילו אַז 'ער' האָט עס איבערגענומען, אַבער דאָס 'שטאַמט' אַבער פון 'ענק'. דאָס קוועטשט רש"י בשביל ששמע לכם, דורכדעם איז געווען דער חטא.

¹² פירוש: אויסגעפאַלן, אויסגעקומען.



לג

ואם תאמר אם כן למה באמת שמע להם אהרן, זה לא קשה, כי בודאי הבין אהרן שאם לא היה שומע אליהם לעשותם בעצמו, היו הם מקלקלים עוד יותר. וגם מי יודע באם אחרים היו עושין אותו, אם היו עדין יכולין לבטלו אחר כך. אבל עתה עשהו אהרן עם חולשא, באופן שיתבטל לגמרי לאחר חזרת משה רבינו

איי פארוואס ער האָט עס 'דאָך' געטון, [והרי היה לו לחשוש על ככה מכיון שמקורו מהם. על זה יש לומר] ווייל מסתמא האָט ער געזען אַז ס'וועט נאָך אַרגער זיין [וכדלהלן בסמוך].
[און] דאָס עגל [שעשה הוא] האָט ער געוואוסט אַז ווען משה רבינו וועט צוריקקומען, וועט ער מאַכן דערפון [אש און] פאָרעך.
[און] מי יודע ווען ער מאַכט עס נישט, העט נאָך אַרגער געווען¹².

צי אַז ס'וועט זיך טרעפן [אחרים שיעשהו, מי יודע] ווי שטאַרק ס'העט געווען, ווען 'זיי' מאַכן עס. ווען אַן אַנדערער מאַכט עס, מי יודע ווי שלעכט ס'העט געווען, [און] ס'העט חלילה נאָך אַרגער געווען. [ובמה שעשהו אהרן] מיט דעם האָט אהרן הכהן [פֿעל] אַזויפיל קאָטשיג, אַז ס'איז געוואָרן בַּטל [לאחר שבא משה רבינו].

לד

אַבער על כל פנים, דער עָוֶן איז נאָר געווען, דער פֿגם, - ס'איז דעך דאָך געווען אַ פֿגם דערינען וואָס ס'איז געווען, - איז נאָר ווייל - אַנדערש האָט נישט געקאָנט זיין - ווייל 'זיי' האָבן עס פאַרלאַנגט פון אים.
דער פֿגם איז דאָך נאָר געווען דאָס, ווייל ס'האָט געשטאַמט פון 'זיי'.

לה

ביאור הרמב"ן ושאר ראשונים: בפסוק לא תעשה כן לה' אֱלֹהֶיךָ
וידעו זה מה מצונו ברמב"ן ושאר ראשונים בפרשתו, בביאור מאמר הכתוב לא תעשה
כֵּן לַה' אֱלֹהֶיךָ, דלכאורה אינו מובן כוונת הפסוק, ועל מה קאי שלא לעשות לה'
וכַעֲיֵן זֶה זעט מען דאָ אַט, טאַקע דאָ אין רמב"ן אין די וואָכעדיגע סדרה, שטייט
אין רמב"ן¹³ און אין אבן עזרא¹⁴ און אין ספורנו¹⁵, אין אסאך ראשונים¹⁶, טייטשן זיי

¹² שאם היה מסרב להם והרגוהו, או שהיו מעמידים להם מלך, היה הקצף יותר. - וכמו שכתב בדעת זקנים
לבעלי התוספות (תשא לב, א-ד) וז"ל: [ויאמרו אליו קום] עשה לנו אֱלֹהִים [אשר ילכו לפנינו וגו']. לא לשם עבודה וזה
נתכוונו, כי אם להיות שופט במקומו של משה וכן משמע מדקאמר כי זה משה האיש אשר העלנו [מארגן מצרים
לא ידענו מה היה לו]. ומה שאמר דוד וַיִּמְרוּ אֶת 'כבודם' בתבנית שור, שהמירו משה שעשה להם הקב"ה כמה
נסים על ידו. והא דכתיב (תשא שם, ח) וַיִּשְׁתַּחֲוּ לוֹ, לכבוד היה ולא לשם עבודה וזה. [ויאמר אלהם אהרן] פֶּרְקוּ
[נְזָמִי הַזֶּה אֲשֶׁר בָּאֵנוּ אֵינָם]. אהרן לשם שמים נתכון, אמר אם אומר להם כָּלֵב או נַחֲשׁוֹן יהיה ראש עליכם, אם
ימליכוהו עליהם, כשיבא משה אם יורידוהו מגדולתו תרבה קטטה ביניהם ויבואו לידי שפיכות דמים. ואם אומר
לא אתן ראש עליהם, הם יתנו מעצמם ויהיה הקטטה. ואם אומר אני אהיה ראש עליהם, שמא יקשה בעיני משה.
אעסיקם בדברים שאין להם ממש, עד שיבא משה. ולכן אמר פֶּרְקוּ [וגו'], לפי שהנשים חסות על תכשיטיהן,
וישימו ערבוביא בדבר. [ויצַר אותו]. שהיה עושה בו צורות, כדי לֶאָחֵר ולהשהות עד שיבא משה. וכל כוונתו
היתה לשם שמים, כמו שמצינו שהכתוב משבח דכתיב (מלאכי ב, ז) כִּי שִׁפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת, וכתיב (שם, ו)
וְרַבִּים הָשִׁיב מִעֵץ, זה עון העגל. ואילו הרגוהו לא היתה להם תקנה, ויתקיים בהם אם יִהְיֶה כְּמִקְדָּשׁ ה' כֹּהֵן
וְנָבִיא (איכה ב, כ). [ויָרָא אֶת־הָאֱלֹהִים]. שטעו, ונתירא שמא ישימו להם ראש וישימו עליהם ראש,
לפיכך וַיִּבְּן מִזְבֵּחַ לִפְנָיו, להשהותם עד שיבא משה. וַיֹּאמֶר חַג לַה' מִקֹּר, כלומר למחר נעמידהו על המלוכה
ונעשה חג לה' על מנהיג, ונעשה שלמים לשם הקב"ה, כמו שמצינו בשאול כשנתחדשה המלוכה.
ועוד שם (לב, כב): [אָמַת יִדְעָה אֶת הָעָם] כִּי בָרַע הָיָא. ואילו לא עשה להם [העגל], היו מעמידין להם מֶלֶךְ,
ויהיה מרה באחרונה.

¹³ ברמב"ן בפרשתו (יב, ל): הַשֹּׁמֵר לָךְ פֶּן תִּנְקֹשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הַשְּׂמִדָּם מִפְּנֵיךְ. אחר שתראה שאשמידם מפניך,
יש לתת לב מפני מה נשתמדו אלו מפני מעשים מקולקלים שבידיהם, אף אתה לא תעשה כן, שלא יבואו אחרים
וישמידוך, לשון רש"י. ואם כן יהיה זה אזהרה והתראה מלעבור כבדה וזה. [וכן כתב [רש"י עוד עה"פ] איכה



דעם פסוק, [וואָס] דער פסוק זאָגט פֿון תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעֲבֹדוּ הַגּוֹיִם [וְהָאֵלָה אֶת אֱלֹהֵיהֶם] וְאָעֲשֶׂה בָּן גַּם אֲנִי, לֹא תַעֲשֶׂה בֶן לָהּ אֱלֹקֶיךָ.

[וקשה לכאורה] וואָס איז טייטש לֹא תַעֲשֶׂה בֶן לָהּ אֱלֹקֶיךָ, מ'זאל נישט טון 'דאָס' פֿאַרן אייבירשטען.

[וואס הכוונה שלא תעבדו העבודה זרה, לפי שבוזה הם כאילו עושים רעה לה', קשה לפרש כן, שהרי וכי] מ'טוט דען עפעס, מ'טוט עפעס פֿאַרן באַשעפער? [והכתוב אומר] ^לבְּ אֵם צִדְקָתָהּ מִה תִּתֵּן לוֹ [איוב לה, ז]. נאָר מ'טוט פֿאַר זיך. [ומהו] לֹא תַעֲשֶׂה בֶן לָהּ אֱלֹקֶיךָ.

לו

ופירשו בוזה, כי בפרשה זו לא מיידי מאוהרת איסורי עבודה זרה, שעל זה כבר ישנם אוהרות רבות בתורה. אלא מיידי שלא ילמדו שום דבר מדרכיהם של עובדי עבודה זרה, אפילו על מנת לעשות עבודה כזו לפני ה'.

טייטשן זיי אַלע, אַז דער פֿשט איז, מ'מיינט נישט דאָ, דער פסוק איז נישט מזהיר [וְדָאָ] אויף עבודה זרה, מ'שמועסט נישט היצט פון עבודה זרה, [שעל זה כבר הוזהרו בכמה מקומות אחרים].

יעבדו, לפי שלא ענש לפי שלא ענש על עבודה זרה, אלא על זיבוך וקטור וניסוך והשתחואה, כמו שכתוב (משפטים כב, יט) בְּלֹתִי לָהּ לְבָדֹד, דברים הנעשים לגבוה. בא ולמדך כאן, שאם 'דרכה' של עבודה זרה לעבדה 'בדבר אחר', כגון פוער לעפור, זורק אבן למקוילים, זו היא עבודתו וחייב. אבל זבוח וקטור וניסוך והשתחואה, אפילו שלא כדרכה חייב (וכדוהבא לשון רש"י לעיל), עכ"ל. וזה איננו נכון, כי הכתוב אומר לֹא תַעֲשֶׂה בֶן לָהּ אֱלֹקֶיךָ, אם כן אינה אוהרה בעבודה לאלהיהם, רק שלא לעבד [את] השם הנכבד בעבודתם, כאשר נתן הטעם כי כל תועבת ה' אֲשֶׁר שָׁנָא עֲשֹׂו לֵאלֹהֵיהֶם וגו'.

אבל פירוש הפרשה, כי עד הנה צוה פעמים רבות כי בבואנו אל הארץ נעקור עבודה זרה ומשמייה, ונאבד את שמם, וצוה שנעשה זה מיד, כאשר אנחנו יורשים אותם מיד. ועתה אמר, כי כאשר יכרית ה' הגוים ההם מפנינו וישתקע שם עבודה זרה מן הארץ, ונשב בארצם לבטח, לא נחשב בלבנו הנה הכרית ה' מפנינו עובדי אלהים אחרים בעבור שהיו עושים כבוד בעבודה שְׁלֵמָה למעשה ידי אדם עץ ואבן, ואין ראוי לתת כבודו לאחר ותהלתו לפסילים, כי כן אסר זבוח וקטור וניסוך והשתחואה בלתי לה' לבדו, והנהוג במלכים כי המתהדר בכבודם לתת עטרה בראשו או ללבוש לבוש מלכות כהם, אחת דתו להמית, אם כן אעשה אני לשם הנכבד, כאשר היו עושים הגוים לאלהיהם, וייטב לפניו.

לכן הזהיר לא תַעֲשֶׂה בֶן, כי הדברים המתועבים לפניו היו עושים לאלהיהם, ולא אסרם מפני המעשה שהיה נכבד וראוי לעשותו לפני השם לבדו רק מפני הכונה שהיתה בהם לעבד אלהות, כי גם את בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנֵיהֶם יִשְׁרְפוּ אֲשֶׁר לֵאלֹהֵיהֶם, שהוא דבר מתועב לפני ה' לשפוך דם נקי, ואף כי להיות אכזרי על פרי בטן לא ירחמו. ועל כן אמר [אחר כך בסמוך] (ראה יג, א) אֵת כָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲנִי מַצְוֶה אֲתֶכֶם [וגו'] לא תספּ עֲלֵיוֹ וְגו', להזהיר על מעשה הקרבנות ועבודת המקדש שלא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו, וזה ענין הפרשה הזאת באמת. אבל רבותינו (סנהדרין סא.) שלמדו מכאן לעובד ע"ז 'כדרכה' שחייב עליה לעולם, אפילו פוער עצמו לפעור. מפני שהזכיר הכתוב אֵיכָה יַעֲבֹדוּ, ללמד כי תקרא עבודה באיכות ההוא, ויהיה בכלל וְלֹא תַעֲבֹדָם (יתרו כה, ה). אבל אם יזרוק אבן לפעור, או אפילו דרך כבוד, שיחבק וינשק או שיכבד וירבץ לפניו, אינו חייב מיתה [כיון שאין דרך עבודתה בכך].

ועל דרך הפשט, הזהיר בראש הסדר (ראה יב, ד) לֹא תַעֲשֶׂה בֶן לָהּ אֱלֹקֶיכֶם לעובדו כאלהי העמים על ההרים הרמים בקרבנותיו. ועתה בפרשה הזאת הזהיר לא תַעֲשֶׂה בֶן לָהּ אֱלֹקֶיךָ, לעבדו במקדשו 'בעבודות שלהם'.

^טבאבן עזרא (שם): וְאָעֲשֶׂה בֶן גַּם אֲנִי. לעבודת השם, ותחשוב כי תעשה 'טוב'. לֹא תַעֲשֶׂה בֶן, כי כל מעשיהם יתעב ה', וְהָעֵד, כִּי גַם אֶת בְּנֵיהֶם.

^לבספרנו (שם): וְאָעֲשֶׂה בֶן גַּם אֲנִי. שאעבוד את הָקֵל יתברך, באותם מיני העבודה שהם עובדים לעבודה זרה. [והמשך דבריו עיין להלן בהערה ג].

^אעיין בחזקוני (שם): אֲשֶׁר שָׁנָא. אפילו אתה עובד הקב"ה באותה עבודה שהם עובדים את אלהיהם, אתה מכעיסו.

^בבספר איוב (לה, ו-ח): אִם חָטָאתָ מִה תִּפְעֹל בּוֹ, וְרַבּוֹ פִּשְׁעֶיךָ מִה תַעֲשֶׂה לוֹ. אִם צִדְקָתָהּ מִה תִּתֵּן לוֹ, או מה מִדֶּיךָ יִקַּח. לֹאִישׁ כְּמוֹךָ רִשְׁעָה, וְלִבָּן אָדָם צִדְקָתָהּ.



נאָר וואָס דען, [ווען] זיי וועלן דאָ זען אַז מ'האַט דאָ מַכְרִית געווען די גוים וואָס זיי האָבן געדינט די עבודה זרה, וועט מען זאָגן דאָס איז וועגן דעם ווייל זיי האָבן געטון [לתת כבודו לאחר ח'"], זיי האָבן גענומען דעם כָּבוֹד פון השם יתברך, דער בורא כל עולמים אַחַד יָחִיד וּמְיֻחָד, דעם כָּבוֹד וואָס ס'קער צו השם יתברך, זענען זיי געגאנגען און זיי האָבן 'דעם' כָּבוֹד געגעבן פאַר די עבודה זרה. [וממילא יחשבו] איבערדעם איז טאָקע אָמֶת [וכי] אַז מ'טוט עס פאַר די עבודה זרה איז טאָקע גאָר שלעכט, וועלן זיי זיך נאָכדעם מַיִשֵּׁב זיין [אז] זיי וועלן נעמען דעם זעלבן כָּבוֹד און די אַלע פֻּעולות וואָס זיי האָבן געטון פאַר די עבודה זרה, און זיי וועלן עס טון פאַרן באַשעפער, אַז מ'נעמט דעם כָּבוֹד און מ'גייט עס פאַרן בורא כל עולמים, [יחשבו דבזה] טוט מען דאָך אַ דָּבָר טוב. זיי וועלן זיך פון 'זיי' לערנען וויאָזוי זיי האָבן מַכְבֵּד געווען די עבודה זרה'ס, און זיי וועלן 'דעם' כָּבוֹד געבן פאַרן באַשעפער.

[וזהו מאמר הכתוב שםא יאמר] וְאָעֲשֶׂה כֵּן גַם אֲנִי, איך וועל עס טון פאַרן באַשעפער. מ'מיינט נישט פאַר דער עבודה זרה חלילה, נאָר 'זיי' האָבן עס געטון לַאֲלֹהֵיהֶם, [און] 'איך' וועל די זעלבע טון פאַרן אייבירשטען.

[און אויף דעם] זאָגט ער ניין, לֹא תַעֲשֶׂה כֵּן לַה' אֱלֹהֶיךָ, פאַרן בורא כל עולמים טאָר מען נישט טון 'דעם' וואָס זיי טוען פאַר די עבודה זרה, [ווייל] דאָס איז 'מֵיאוֹס' פאַר השם יתברך, [אפילו סיי] וואָס פאַר אַ גרויסער כָּבוֹד ס'זאָל זיין, איז עס מָאֹס. פאַרוואָס, ווייל כָּל תּוֹעֲבַת ה' אֲשֶׁר שָׁנָא עָשׂוּ לַאֲלֹהֵיהֶם, איבערדעם טאָר מען נישט גאָרנישט טון [ממה שעשו הם], אפילו די גוטע זאכן אויך נישט. אזוי זאָגן דאָרט דער רמב"ן מיטן אבן עזרא, די זעלבע [פשט] אויף דעם פסוק.

לז

ומכל מקום עדיין צריך הסבר, האיד יתקשר זה עם המשך
הפסוק שאומר כי כל תועבת ה' אֲשֶׁר שָׁנָא עָשׂוּ לַאֲלֹהֵיהֶם

פונדעסטוועגן פעלט נאָך אַ שטיקל ביאור, לויט דעם [היה סגי שיאמר הכתוב] סֵתֶם אַז מ'טאָר נישט טון וואָס 'זיי' טוען. [אמנם הסיום אכתי מיותר, וואָס] ער לאָזט אויס, נאָכדעם שטייט אַ טעם כִּי כָל תּוֹעֲבַת ה' אֲשֶׁר שָׁנָא עָשׂוּ לַאֲלֹהֵיהֶם, נו איז דאָך [נאָך] נישט פאַרענטפערט מיט דעם [טעם, וכי] ווייל זיי האָבן געטון תּוֹעֲבַת, טאָר מען שוין נישט טון די גוטע זאכן אויך נישט? נו די גוטע זאך איז דאָך נישט קיין תּוֹעֲבַת? אַז דער טעם איז וועגן כָּל תּוֹעֲבַת ה' אֲשֶׁר שָׁנָא, טאָר איך טאָקע נישט טון די תּוֹעֲבַת ה', אָבער פאַרוואָס טאָר איך נישט טון די גוטע זאכן, דעס איז דאָך נאָכנישט פאַרענטפערט.

לח

ובספורנו מוסיף לפרש גם זה, וביאר דהכוונה שאם תוסיף ממה
שתלמד מהם איזה דבר טוב, שמא תלמד מהם גם בדברים שאינם טובים

נאָר דער ספורנו אליין²⁷ גיט אַ זאָג אַ וואָרט, אויף דעם וואָס דער פסוק זאָגט צי

²⁷ בספורנו (שם, ויג, א): כִּי כָל תּוֹעֲבַת ה' אֲשֶׁר שָׁנָא עָשׂוּ לַאֲלֹהֵיהֶם. כי אמנם הם עובדים לעבודה זרה בקצת מיני עבודות נמאסות אצל הקל ית': ○ לא תוסיף עליו. כי אולי תוסיף דבר נמאס אצלו ית', כמו שיהיה אם תרצה להוסיף מיני עבודות לקל ית', שלפעמים היה העבודה הנוספת דבר נמאס אצלו ית', כמו שריפת הבנים: ולא תגרע ממנו. אפילו בסור סיבת המצוה בעיניך, כענין שלמה באומרו אני ארבה ולא אסור (סנהדרין כא:).

'דערנאָך' (את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם) אתו תִּשְׁמְרוּ (לעשות), לא תִּסֶּף עָלָיו (ולא תגרע ממנו).

זאָגט ער, אַז דו וועסט עפעס צוגעבן, דו וועסט דאָס עפעס לערנען פון זייערע זאכן, אפילו טאָקע דו וועסט דאָס לערנען די גוטע זאכן, (אָבער) דאָס וועט דאָס ממש'ן זיין (אחריהם), און דערנאָכדעם וועסטו דאָס שוין לערנען די שלעכטע זאכן אויך. (ועל כן) די בחינה וואָס דו זעסט נאָר ערגעץ אַז מ'האָט געטון לעבודה זרה, טאָר מען נישט טון.

אַזוי זאָגט דער ספורנו, זעט אויס (הכוונה כן בדבריו) ..
און אַזוי אויך אַז מ'קוקט אין אור החיים הקדוש' (זעט מען) דעם פֿשט.

לט

אמנם באור החיים הק' משמע דהכוונה בדרך פשוט יותר, שבאמת כל דבר 'שמקורו' הוא מהם, בשביל זה לחוד כבר הוא נכלל בכלל תועבת ה' אשר שָׁנָא

אָבער (בדרך) פשוט האָב איך נאָך געזאָגט (אין) דעם אור החיים הקדוש' - (און) קען זיין אַז ס'איז גאָרנישט דאָ אַ פלוגתא אין דעם (דגם להרמב"ן ואבן עזרא יתפרש כן הנתינת טעם של הפסוק כי תועבת ה' עָשָׂו, והפסוק לא תִּסֶּף עָלָיו וגו') - (דהכוונה הוא, וויבאָלד) אַז 'זיי' האָבן דאָס גענוצט פֿאַר די עבודה זרה, (און) אַז דאָס שטאַמט פון זיי, איז עס 'שוין' אַ בחינה פון עבודה זרה, (והוא בכלל כל תועבת ה' אשר שָׁנָא. ואי אפשר כלל שיהיה נמצא בזה דבר טוב).

מ

ובכל אופן יוצא מדברי הראשונים, שהפסוק בא כאן להזהיר שלא לעשות שום דבר ממה שעושים העובדי עבודה זרה

יהיה איך שיהיה, מאיזה 'טעם' שיהיה, (הרי הפסוק לא תַּעֲשֶׂה כֵן וגו', בא להזהיר כי) אפילו אַ גוטע זאך זאָל מען נישט זאָגן (וְאַעֲשֶׂה כֵן גַּם אֲנִי), 'איך וועל די זעלבע טון וואָס זיי'.

מא

ביאור דברי הרמב"ם במעם מצות הקרבנות

אמנם לפי זה לכאורה הוא פלא על טעם הרמב"ם במצות הקרבנות, כי לא יכלו להפרישם ממה שהורגלו במצרים למבואר לעבודה זרה, על כן העתיקם לעשות רק לשם ה'

נאָר אַ פֿלא איז אָבער דאָס לשון הרמב"ם, וואָס דער רמב"ם זאָגט' אַז דער טעם פון (מצות) קָרְבָּנוֹת איז, ווייל מ'איז שוין געוואוינט געווען (במצרים להקריב) צו די

ל' ילע"ע על איזה לשון מהאזה"ח הק' הוא כוונת רבינו בכאן.

ל' כמוכא לשונו בזה לעיל בסוף הערה י (ד"ה וגמר אומר לא תעשה כן, וד"ה וגמר אומר את כל הדבר).

ל' ועיין בחינה זו (בביאור הפסוקים אלו) בדברי רבינו בס"ג חיי שרה האלוק (את) משה רבינו לתתנו ממלכת כהנים וגוי קדוש (יתרו יט, ו) בידיעתו ית', כמו שביאר ואמר (ואתחנן ד, לה לט) אֲתָה הָרָאָה לָדַעַת וגו', וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וְהַשְּׁבֹתָ אֶל לִבְכָּךְ וגו', ולהנתן לעבודתו, כמו שאמר (עקב יא, יג) וּלְעִבְדוֹ כָּל לִבְכֶּם, ואמר (משפטים כג, כה) וְעִבְדֶּתֶם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם, ואמר (ראה יג, ה) וְאֶתוֹ תַּעֲבֹדוּ, והיה המנהג המפורסם כְּגוּלָם כולו שהיו אז רגילים בו, והעבודה

ל' בספר המורה ח"ג (פרק לב): והוא שאי אפשר לצאת מן ההיפך אל ההיפך פתאום, ולזה אי אפשר לפי טבע האדם שייניח כל מה שהרגיל בו פתאום. וכאשר שלח האלוק (את) משה רבינו לתתנו ממלכת כהנים וגוי קדוש (יתרו יט, ו) בידיעתו ית', כמו שביאר ואמר (ואתחנן ד, לה לט) אֲתָה הָרָאָה לָדַעַת וגו', וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וְהַשְּׁבֹתָ אֶל לִבְכָּךְ וגו', ולהנתן לעבודתו, כמו שאמר (עקב יא, יג) וּלְעִבְדוֹ כָּל לִבְכֶּם, ואמר (משפטים כג, כה) וְעִבְדֶּתֶם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם, ואמר (ראה יג, ה) וְאֶתוֹ תַּעֲבֹדוּ, והיה המנהג המפורסם כְּגוּלָם כולו שהיו אז רגילים בו, והעבודה



עבודה זרה, האָט מען זיי נישט געקענט מפריש זיין [לגמרי, כדרך שהרחיקה התורה שאר דברים שעשו העובדי ע"ז]. איבערדעם האָט מען געהייסן מקריב זיין קרָפֿנות פֿאַרן אייבירשטען. [ועוד טעם כתב שם^ל, כי במה שישחטו אותן הבהמות לשם ה', יש בזה ביטול והכנעה לכח העבודה זרה ועובדיה].

מב

ובאמת כבר נחלקו הרמב"ן ודעימיה על טעם הרמב"ם דהלא גם אדם ונח כבר הקריבו קרבן לה', ופירשו בזה מעמים נשגבים אחרים. [ולפי האמור יוקשה עוד, דהלא בבאן אסרה תורה לעשות שום דבר כמעשיהם].

קריגן זיי דאָך אַלע, דער רמב"ן^ט, און אַלע. [דקשה על טעמי הרמב"ם] וואָרן ס'איז דאָך [פון] אייביג געווען קרָפֿנות, נאָך איידער ס'איז געווען עבודה זרה, [שהיה] אָדס הָראשון האָט מקריב געווען נאָך^ב, גאָר פריער.

הכוללת אשר גדלו עליה, להקריב מיני בעלי חיים בהיכלות ההם אשר היו מעמידים בהם הצלמים ולהשתחוות להם ולקטר לפניהם, והעבודים והפרושים היו אז האנשים הנתונים לעבודת ההיכלות ההם העשויים לכוכבים, לא גזרה חכמתו ית' ותחבולתו המבוארת בכל בריאותו שיצונו להניח מיני העבודות ההם כולם ולעזובם ולבטלם, כי אז היה זה מה שלא יעלה בלב לקבלו כפי טבע האדם, שהוא נוטה תמיד למוֹרָגֵל, והיה דומה אז כאילו יבוא בזמננו זה שיקרא לעבודת האלוק, ויאמר האלוק צוה אתכם שלא תתפללו אליו ולא תצומו ולא תבקשו תשועתו בעת צרה, אבל תהיה עבודתכם מחשבה מבלתי מעשה. ומפני זה השאיר ית' מיני העבודות ההם, והעתיקם - מהיותם לנבראים ולענינים דמיוניים שאין אמיתות להם - לשמו ית', וצונו לעשותם לו ית'. וצונו לבנות היכל לו, וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ (תרומה כה, ח), ושיהיה המזבח לשמו, מִזְבֵּחַ אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִי (יתרו כ, כא), ושיהיה הקרבן לו, אָדָם כִּי יִקְרִיב מִכֶּם קָרְבָן לַה' (ויקרא א, ב), ושישתחוּ לו ושיקטירוהו לפניו. והזהיר מעשות דבר מאלו המעשים לזולתו, וְכֵן לְאֱלֹהִים יִתְּרָם וגו' (משפטים כב, יט), כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָאֵל אֲחֵר (תשא לד, יד). והפריש 'כהנים' לבית המקדש, ואמר (תצוה כח, מא) וְכִהְנֹו לִי, וחייב שייוחדו להם מתנות על כל פנים שישפיקו להם, מפני שהם עסוקים בבית ובקרבנותיו, והם מתנות הלויים והכהנים. והגיע בזאת הערמה האלוקית שנמחה זכר עבודה זרה, והתקיימה הפינה הגדולה האמיתית באמונתו, והיא מציאות האלוק ואחדותו, ולא יברחו הנפשות וישתוממו בביטול העבודות אשר הורגלו, ולא נודעו עבודתו וזולתם.

^ל בספר המורה שם (פרק נז), עיי"ש באורך. וברמב"ן דלהלן מזכיר בעיקר טעם זה השני שכתב הרמב"ם, ולכן הזכרנו גם טעם זה.

^ט ברמב"ן ויקרא (א, ט): והנה בכתוב הזה טעם הקרבנות שהם אִשֶׁה רִיחַ נִיחֹחַ לַה'. ואמר הרב במורה הנבוכים, כי טעם הקרבנות, בעבור שהמצרים והכשדים אשר היו ישראל גרים ותושבים בארצם, מעולם היו עובדים לבקר ולצאן, כי המצרים עובדים לטלה, והכשדים עובדים לשדים, אשר יראו להם בדמות שערים, ואנשי הודו עד היום לא ישחטו בקר לעולם, בעבור כן צוה לשחוט אלה השלשה מינין לשם הנכבד, כדי שיוודע כי הדבר שהיו חושבים כי הם בתכלית העבירה, הוא אשר יקריבו לבוֹרָא, ובו יתכפרו העוונות כי כן יתרפאו האמונות הרעות שהם מדרי הנפש, כי כל מדוה וכל חולי לא יתרפא כי אם בהפכו, אלה דבריו, ובהם האריך. ○ והנה הם דברי הבאי, ירפאו שבר גדול וקושיא רבה על נקלה, יעשו שולחן ה' מִגֹּאֲלָ (מלאכי א, יב), שאיננו רק להוציא מלִפְנֵי של רשעים וטפשי עולם, והכתוב אמר כי הם לֶחֶם אִשֶׁה לְרִיחַ נִיחֹחַ. ○ וגם כי לפי שטותם של מצרים לא תתרפא מחלתם בזה, אבל תוסיף מכאוב, כי מחשבת הרשעים הנוכרים לעבוד למזל טלה ומזל שור שיש להם כח בהם כפי מחשבתם, ולכן לא יאכלו אותם, לכבוד כחם ויסודם, אבל אם יזכרו אותם לשם הנכבד, זה כבוד להם ומעלה, והם עצמם כך הם נוהגים, כמו שאמר (אחרי יז, ו) וְלֹא יִזְכְּרוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לְשִׁעְרֵם, ועושי העגל זכרו לו, והרב מזכיר שהיו מקריבים ללבוה בכל ראשי חדשיהם, ולשמש בעלותה במזלות הידועים להם בספריהם, ויותר תתרפא המחלה באכלינו מהם לשובע, שהוא אסור להם ומגונה בעיניהם, ולא יעשו כן לעולם. ○ והנה נח באמתו חם התביע עם שלשת בניו, אין בעולם כִּשְׂדֵי או מִצְרִי, הקריב קרבן וייטב בעיני ה', ואמר בו (נח ח, כא) וְיָרַח ה' אֶת רִיחַ נִיחֹחַ, וממנו אמר אל לבו (שם) לֹא אֶסֶף לִקְלֹל עוֹד אֶת הָאָדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם. וְהָקֵל הַבַּיִת גַּם הוּא מִכְבֹּרוֹת צִאֲנוּ מִמֶּלֶכָּהּ, וַיֵּשֶׁב ה' אֶל הָקֵל וְאֵל מִנְחָתוֹ (בראשית ד, ד), ולא היה עדיין בעולם שִׁמְץ עבודה זרה כלל. ובלעם אמר (בלק כג, ד) אֶת שְׁבַעַת הַמִּזְבְּחֹת עֲרַכְתִּי וְאָעַל פֶּר וָאֵיל בַּמִּזְבֵּחַ, ואין דעתו עתה לשלול ממנו אמונות רעות, ולא נצטוו בכך, אבל עשה כן לקרבה אל האלקים, כדי שיחול עליו הדיבור. ולשון הקרבנות, אֶת קָרְבְּנִי לִחְמִי לְאִשֵּׁי רִיחַ נִיחֹחַ (פנחס כח, ב), וחלילה שלא יהא בהם שום תועלת ורצון רק שוללות עבודה זרה מדעת השוטים. [ועיי"ש בהמשך, דעת הרמב"ן בזה, ואכמ"ל].

^ב כמבואר בגמרא עבודה זרה (ח, ט): תנו רבנן, יום שנברא בו אדם הראשון, כיון ששקעה עליו חמה אמר אוי לי שבשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי, ויחזור עולם לתוהו ובוהו וכי, היה יושב [בתענית] ובוכה כל הלילה וחזה



[ולפי האמור יוקשה עוד על הרמב"ם, דהלא התורה צוותה בכאן שלא לעשות שום דבר כמעשיהם. והאיך יש לומר דזהו כל טעם הקרבנות, לפי שהם עשו כן. ועל כרחק דטעמא אחרינא אית ביה].

מג

אמנם כבר ביארו בזה מפרשי הרמב"ם, כי באמת אדרבה זהו דרכו של הרמב"ם בכל טעמי המצות, דרובם הם להרחקה מדרכי עבודה זרה, ולעשות בכל דבר ההיפוך ממעשיהם. ולעולם גם הרמב"ם סובר דיש בקרבנות טעמים נשגבים, והטעם הנזכר שכתב הוא רק לכאן דהלא מכל מקום היה ראוי שהתורה תאסור זאת מכל וכל, וכדרך שאסרה כל דבר ממנהגיהם, ועל זה כתב דבכאן היה קשה להם לפרוש לגמרי, ועל כן מכיון שבלא"ה יש בזה טעמים נשגבים הניחה התורה מעשה כזו אלא שצותה והזהירה לעשותה רק לשם ה'

זאָגן די מפרשי הרמב"ם^{מא}, אלע זאָגן און פאַרענטפערן, [אַז] לעולם דער רמב"ם אליין גייט דאָך אויכעט איבעראַל אין דעם דָרָך [בשאר המצות, דטעמם בכדי 'שלא' לעשות כמוהם], ער זאָגט דאָך^{מב} [אַז] אלע מצות זענען [אויף] הִרְחָקָה פון עבודה זרה. אַז ווייל מ'האָט די אַלע זאָכן געטון פאַר די עבודה זרה, איבערדעם האָט דוקא די תורה הקדושה געהייסן אַז מ'טאָר דאָס 'נישט' טון. איז דאָך [ביי קרבנות] אויך לכאורה די זעלבע.

מד

נאָר ביי קרבנות, איז דאָ אַסאַך [מפרשים], זאָגן זיי פֿשט [אַז] ניין [דאין כוונת הרמב"ם לומר דזהו טעם הקרבנות], פאַרוואָס, [ווייל] לעולם - זאָגן זיי דער פֿשט - איז נישט [כוונת הרמב"ם] אַז דורכדעם האָט מען עס געמאַכט, [רק] לעולם איז פאַרקערט, לעולם האָט מען קרבנות [פון] אייביג מקריב געווען פאַר הַשֵּׁם יתְבָרַךְ [מפאת טעמים נשגבים, וזהו גם כן עצם הטעם של מצות הקרבנות]. נאָר פונדעסטוועגן העט געווען אַ סברא [לומר], אַז כאַטשיג מ'האָט עס אייביג געטון פאַר השם יתברך, [אַבער] וויבאַלד אַז 'זיי' האָבן עס אָבער די זעלבע [זאך] גענוצט פאַר די עבודה זרה, [ממילא] זאָל מען 'אויפהערן' [מלהקריב כלל], זאָל מען נישט טון [אף לה']. איבערדעם זאָגט דער רמב"ם דעם טעם [מה] שהתורה לא מנעה זה לגמרי, כמו שהיה ראוי למנוע מאחר שעשוהו אלו חק לעב"ז, ולזה כתב] אַז מ'האָט אָבער עס נישט געקענט מַפְרִיש זיין [את ישראל לגמרי מזה, וכמו שהיה ראוי], איבערדעם האָט מען געהייסן [ווייטער] מאַכן קרבנות, [רק שיהרו להקריב רק להשי"ת]^{מג}.

מה

אַבער דער עיקר [טעם] איז, [מה שלא מנעום לגמרי מזה], ווייל מ'האָט עס [אויך פון] פריער געטון פאַר השם יתברך, [ויש בזה עבודה נשגבה והכנעת האדם לה', וכהטעמים שכתבו שאר הראשונים. אבל דבר שלא עשו רק אצלם, בודאי לא היתה התורה מתירה לעשות כן לה', בשום פנים ואופן].

בוכה כנגדו, כיון שעלה עמוד השחר אמר מנהגו של עולם הוא, עמד והקריב שור שקרניו קודמין לפרסותיו, שנאמר (תהלים טז, לב) וְתִיטֵב לַה' מְשׁוֹר פֶּר מִקֶּרֶן מִפְּרִס וְאמר רב יהודה אמר שמואל, שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו, שנאמר וְתִיטֵב לַה' מְשׁוֹר פֶּר מִקֶּרֶן מִפְּרִס.

^{מא} עיין בפי' שם טוב הנדפס בספר המורה (פרק לב) שהביא כעין זה בשם החכם רבי משה הנרבוני. וכן הביא האברבנאל פרשת ויקרא (א, ד) בשם הנרבוני. ועיי"ש בדבריהם מה דשקלי וטרי בדבריו.

^{מב} בספר המורה ח"ג (פרק כט) עיין שם. ועל פי זה האריך שם (בפרקים שלאחר זה) בביאור טעמי הרבה מצות.

^{מג} ועיין ענין זה באורך בס"ג ויקרא זכור תשי"ד (לשון קדשו קונטרס רלב), בלק תשי"ד (קונטרס קצו), ויקרא תשט"ז (נדפס בחידושי תורה תשט"ז), ויקרא תשכ"ז (קונטרס רעא ח"ב), ועוד.



מו

אבל בדבר שמקורו מתחילה הוא רק מהם, בזה לא מצינו שום דבר שהתירה התורה בזה, והכל אסור הוא, וכלל כל תועבת ה' אשר שָׁנָא

און לעולם די אַלע זאַכן, על כל פנים דאָס איז הכל מודים, אַז טאַמער ס'איז מעיקרא אָן [לא עשו כן רק אצלם ולא לה'], אַז ס'קומט פון דעם וואָס זיי האָבן געטון פאַר די עבודה זרה, אַז ס'שטאַמט פון עובדי עבודה זרה, ס'שטאַמט פון בעלי עבירות, איז [עס בכלל] כָּל תּוֹעֲבַת ה' אֲשֶׁר שָׁנָא, דעם טאָר מען נישט. דעם וואָס ס'שטאַמט פון די וואָס טוען אַת תּוֹעֲבַת ה', פון די טאָר מען נישט נעמען אפילו קיין דָּבָר טוב אויך נישט.

מז

והטעם שאסרה התורה כל דבר הבא מהם מכל וכל, יש לומר חרא דהוא מטעם דלא ליגדר אבתרייהו, או בפשט לפי שכל דבר הבא מהם הוא בעצם שנוא לפני ה', וכעין מה שכתב רש"י בענין איסור הקמת מצבה, דאף שהיתה אהובה בימי האבות, עכשיו שָׁנָא, לפי שעשאוהו אלו חק לעבודה זרה

[והטעם שאסרה התורה זאת, הוא] אפשר [משום דכי היכי] דלא ליגדרו אבתרייהו [וכדמשמע בספורנו דלעיל] ^{מז}. [וראה עוד להלן באות סב-סג].

אַדער [אפילו וועגן] גאַרנישט, 'נאָר' ווייל ס'ליגט אין דעם 'טומאַה', [און] ס'ווערט שָׁנָא פאַר הקדוש ברוך הוא. [וכדמשמע באור החיים הק' כדלעיל]. [והוא כעין] אַזוי ווי רש"י זאָגט ^{מז} [אויפן פסוק] לֹא תִקִּים לָךְ מִצֵּבָה אֲשֶׁר שָׁנָא [ה'] אֱלֹקֶיךָ, אַז כאַטשיג ס'איז געווען אַהוּבָה בַּיָּמִי הָאֲבֹת, [אַבער] ווייל 'זיי' האָבן עס געמאַכט אַ חק לַעֲבֹדָה זָרָה, איז עס געוואָרן אַ דָּבָר שָׁנָא. אפילו ווען ס'איז אַ גוטע זאַך, איז עס געוואָרן אַ דָּבָר שָׁנָא, [דלאחר שהם עשאוהו חק לעב"ז] האָט מען מִרְחִיק געוועזן אפילו דאָס בעסטע.

מח

ראה ומקור מדברי הרמב"ן, אל פסק הנאון מהר"י ששפורט

אַזוי ווי ס'שטייט [באהל יעקב כדלהלן, און] קאָן גאָר זיין אַז דאָס איז דער מְקוֹר טאַקע [להפסק שלו], דאָס איז אפשר טאַקע די זעלבע זאַך [כדברי הרמב"ן בביאור הפסוק כאן] [וכסיום דלהלן באות סא].

מט

בגליון מהרש"א הל' תלמוד תורה, מציין בשם שו"ת אהל יעקב למהר"י ששפורט, דאף מנהג טוב, אם נתקן על ידי אדם רשע, אסור לנהוג בו

[דהנהג] ס'שטייט, ער ברענגט אין גליון מהרש"א אין הלכות תלמוד תורה ^{מז},

^{מז} וועיין עוד ברמב"ם (עבודה זרה ב, ב) וז"ל: ספרים רבים חיברו עובדי כוכבים בעבודתה, היאך עיקר עבודתה, ומה מעשיה ומשפטיה. צונו הקב"ה שלא לקרות באותן הספרים כלל, ולא נהרהר בה ולא בדבר מדבריה וכו'. ובענין הזה נאמר ופן תדרש לאלהיהם לאמור איכה יעבדו, שלא תשאל על דרך עבודתה היאך היא, אע"פ שאין אתה עובדה, שדבר זה גורם להפנות אחריה ולעשות כמה שהן עושים, שנאמר וְאֶעֱשֶׂה כִּן גַּם אֲנִי. [אלא שבעיקר פירוש הפסוק מפרש הרמב"ם באופן אחר, שקעי על עצם הלימוד והדרישה במנהגיהם].

^{מז} ברש"י פרשת שופטים (טז, כב): וְלֹא תִקִּים לָךְ מִצֵּבָה, מצבת אבן אחת, להקריב עליה אפילו לשמים. אֲשֶׁר שָׁנָא, מזבח אבנים ומזבח אדמה צוה לעשות, ואת זו שָׁנָא, כי חק היתה לכנענים. ואף על פי שהיתה אהובה לו בימי האבות, עכשיו שָׁנָא, מאחר שעשאוהו אלו חק לעבודה זרה.

^{מז} בגליון מהרש"א [להגיד שלמה אייגר בן הגרעק"א זצ"ל] [בגליון השו"ע י"ד סימן רמו, ש"ך ס"ק ח]: עיין תשובות אהל יעקב למהר"י ששפורט סימן ע' וכו', דמנהג טוב שנתקן על ידי רשע, אין לנהוג בו.



ברענגט ער פון תשובות אהל יעקב פונעם מהר"י ששפורט^{מז}, אז [אפילו] א מנהג טוב, וואָס ס'איז נתיסד געוואָרן דורך אן אדם רשע, איין לנהג בו, טאָר מען [עס] נישט טון.

[והגלין מהרש"א] ער זאָגט נישט [לגבין] וואָס, נאָר סתם, ער זאָגט עס בדרך כלל [אויף] א מנהג טוב, אַזוי זאָגט דער מהר"י ששפורט.

ג

ובספרי היעב"ץ מביא תשובה זו, ורואין שם כי השאלה היתה לענין מה שנהגו בירושלים שהכהנים נושאים כפיהם בכל יום, וכשחזר הש"צ שר"י משם, נהגו כן באיזה עיר שבחוץ לארץ, ונחלקו גדולי הדור אם צריכין לבטל מנהג זה. והשיב מהר"י ששפורט, בדעצם הוא דבר טוב לברך בכל יום, אבל מכל מקום מכיון שמקורו מאיש כזה, אסור לנהוג בו, וצריך לבטלו.

נאָר אינעווייניג האָב איך געזען אין תורת הקנאות^{מח} [להיעב"ץ ז"ל] איז דאָ טאָקע פון מהר"י ששפורט, וואָס ער האָט געמאַכט דעם תורת הקנאות^{מט} וואָס ער [היעב"ץ]

^{מז} בשו"ת אהל יעקב (סימן סח-ע) עיין שם שהאריך טובא בענין זה, ועיקר דבריו הביאם רבינו ביואל משה (א), קיב' וז"ל שם: ובשו"ת אהל יעקב למהר"י ששפורט שהיה גדול הדור בימי הש"ץ, וכתבו עליו כולם שהיה קדוש אלקים, ונשאל בתשובותיו סימן ע' ממקום אחד שלא היה מנהג לברך ברכת כהנים אלא בכל יו"ט, והביא לשם הש"ץ מנהג מירושלים לברך ברכת כהנים בכל שבת, או בכל יום, ואח"כ כאשר נתגלה הש"ץ ברשתו, היה פלוגתא בין החכמים אם להשאיר המנהג של ברכת כהנים בכל יום שנעשה על ידי הש"ץ, או להחזיר הדבר כמקדם שלא לברך ברכת כהנים אלא בימים טובים. גם בעיקר המנהג היה פלוגתא אם נכון לברך ברכת כהנים בכל יום או רק ביו"ט, והשיב שם האהל יעקב הכרעתו, שבאמת הוא מנהג טוב, אבל כיון שנעשה על ידי הש"ץ אין להתנהג בו. ○ ואצתיק מלשונו קצת בקיצור, כי האריך טובא, וזה לשונו: מי זה אשר תהיה קלה בעיניו ברכת כהנים וכו', ובפרט אומרים ז"ל (סוטה מט.) אין לך יום שאין קללתו מרובה משל חבריו, ותקנתו בברכת כהנים. ונוסף על זה היותו מצות עשה דאמור לָהֶם (נשא ו, כג), וכל שאפשר לעשותה בכל יום מה טוב ומה נעים, אך וכו' מגלגלין זכות על ידי זכאי, וכיון שמקודם לא נהגו לאומרה כי אם בימים טובים ועכשיו נתחדשה בכל שבת, הרי זה דבר טוב יותר ויותר זכות, ומתגלגל על ידי חייב, והוא נידון למסית ומדיח שעליו נאמר (ראה יג, ט) לא תחמל ולא תכסה עליו, ומכל שכן לגלגל זכות על ידו, ואף אם המנהג הראשון אינו מתוק כל כך, אינו כלום לגבי הלאו דלא תגורו מפני איש, ולא תחמל ולא תכסה עליו, עכ"ל בקיצור. ○ והרי מזה שאף מצות עשה שיש בה ברכה מרובה לבטל כל הקללות, אינה כדאי נגד אותה העבירה להתנהג במנהג שהובא על ידי מסית ומדיח, שעוברים בזה כמה לאוין ונותנים לו חיזוק. ומכל שכן באותה מלכות המינוח שקמה על ידי מסיתים ומדיחים, ושיש גם בעצם ממלכתם עבודה זרה ומינוח וכפירה והעברה על כל התורה כולה וכו'.

ורבינו מביא עוד דברי המהר"י ששפורט ביואל משה (ג, כז), ומסיים וז"ל: והאריך שם הרבה בפלפול העצום, להוכיח מדברי הש"ס שמנהג טוב שנתקן ע"י אדם רשע אין לנהוג בו וכו'. ובגליון מהרש"א (בי"ד רמו על ש"ך סי' ח') הביא בקצרה, דמנהג טוב שנתקן ע"י רשע אין לנהוג בו, והמעייין הספר בפנים הספר יראה עד היכן התמיר בו. ○ ומעתה אם בברכת כהנים שלדורו ז"ל שמקיים יורה מצות עשה דאורייתא בכל עת שמברכין, וגם תקנתו מרובה להציל מקללה רח"ל, ואעפ"כ נדחה כל זה יען שנתקן ע"י מסית ומסית, שהחויב יותר שלא להניח שם למסית ומדיח רח"ל, ואף שארץ ישראל יען שכן היה שם המנהג מקדמת דנא הוא טוב מאוד, מכל מקום באותן המקומות שלא היה כן המנהג אלא ע"י אותו רשע המסית ומדיח רח"ל, נדחה הכל, מחמת חומר האיסור של זכרון למסיתים ומדיחים וכו'.

ועיין עוד בזה בדברי רבינו בסעודת מוצאי יום כיפור תשי"ז (המצויין להלן), ובמסיבה מוצ"ש בשלח תשי"ח (לשון קדשו קונטרס נב) ובס"ג קרח תשכ"ז (לשון קדשו ד, אות קיא-קכ בכרך החדש), ובצל הגאולה ועה"ת (סימן פח), ועוד בכ"מ בקצרה.

^{מח} הספר תורת הקנאות חיבר הגאון היעב"ץ זצ"ל נגד כת ש"צ ותלמידיהם. וגם הדפס ספר קיצור ציצת נובל צבי, והוא קיצור מהספר ציצת נובל צבי שכתבו הגה"ק מהר"י ששפורט בעצמו בשנת תל"ג, ולא עלה בידו להדפיסו [וגם אח"כ לא נדפס כמה שנים עד שנת תשי"ד], ובנו של מהר"י ששפורט הדפיס הקיצור בשנת תצ"ז, והיעב"ץ חסר והדפיסו בשנת תקט"ז, ובסופו הוסיף גם אלו התשובות מספרו שו"ת אהל יעקב, וגם הוסיף עליו היעב"ץ הערות. וכנראה שבאיזה מהדפוסים נדפס ספר זה ביחד עם ספרו תורת הקנאות, ולזה נקט רבינו שם זה.

^{מט} היינו הציצת נובל צבי, שחיברו מהר"י ששפורט, והיעב"ץ הדפיס ממנו הקיצור [שכבר הדפיס בנו].



הָאָט געדרוקט, - ער [המהר"י ששפורט] איז געווען אין איין זמן, בימי הש"צ [שר"י], און ער איז שפעטער 'ארויס' קעגן אים, - איז ער דאָרט מַפְלִיל [בהשאלה שנשאל מגדולי הדור, כי בעת ווען] דער ש"צ איז געווען אין יְרוּשָׁלַיִם [ונשחזר הביא לעירו המנהג דירושלים לישא כפים בכל יום], דאָרט איז דער מנהג געווען, דאָרט אין ארץ ישראל [בירושלים] איז דער מנהג אַז מ'דוכנ'ט יעדן טאָג, און אין אַנדערע מקומות דוכנ'ט מען דאָך נישט יעדן טאָג, און זיי זענען מפלפל [דערין] די פוסקים [שמגדולי דור], אַסאַך זאָגן ס'איז גלייך [שהוא דבר טוב], און אַסאַך זענען חולק .. אַז מ'דאָרף נישט דוכנ'ען יעדן טאָג, הָאָט מען אָנגעפרעגט [דעם מהר"י ששפורט].

נאָר דער מהר"י ששפורט [השיב להם למנוע בכל אופן], ער זאָגט דאָרטן אַז זיין דיעה איז אַזוי ווי די [כאותן הסוברים] אַז ס'איז אַ מנהג טוב מ'זאָל יאָ דוכנ'ען יעדן טאָג, נאָר וואָס דען, נאָר אָבער 'דא' איז עס געווען ווייל ס'האָט עס אַראָפּגעברענגט 'דער ש"צ', ס'איז נישט געווען [נולד הרעיון על ידי אנשים כשרים, ולכן] זאָגט ער אַז דאָס שטאַמט פון 'אים', טאָר מען עס נישט טון. אפילו ווען די הִלְכָה איז אַזוי [שראוי לישא כפים בכל יום], אַז ס'שטאַמט אָבער פון ש"צ טאָר מען עס נישט טון. אַזוי זאָגט דער מהר"י ששפורט.

נא

און אין גליון מהרש"א ברענגט ער עס בקיצור, ער ברענגט נישט אַקעגן וואָס [מייירי שם באותה תשובה, און] ער ברענגט נישט דאָס אַרְיכוּת, נאָר בְּקִיצוֹר - לפי דרכו [של גליון מהרש"א] - ברענגט ער עס פון מהר"י ששפורט, אַז אַ מְנַהֵג טוֹב וואָס ס'איז [נוסד] פון אַ אָדָם רָשָׁע, אֵין לְנֶהֱגָ בּוֹ.

נב

ופסקו הוא כעין פירוש הרמב"ן דלעיל בהפסוק לא תעשה כן לה' אלקיך, דאפילו במה שנראה כדבר טוב, אם מקור הרבא בא מעובדי עבודה זרה, אסור לנהוג כמותם ס'זעט אויס [אז] ס'איז די זעלבע זאך [פסקו של מהר"י ששפורט, ווי דעס] וואָס ס'איז מבואר דאָ אין רמב"ן, [וממילא] הָאָט עס אַ מקור דאָ אויכעט אין רמב"ן. - ער איז טאָקע געווען מגזע הרמב"ן [דור אחד עשר] בן אחר בן, דער מהר"י ששפורט. -

זעט מען אַז דאָס שטייט דאָ אין רמב"ן, וואָס ער טייטשט אויס אויף לא תַעֲשֶׂה כֵן לַה' אֱלֹהֶיךָ, [אז] אפילו אַ כְּבוֹד, [אז זאך] וואָס ס'איז אַ כְּבוֹד וְהָדָר פֶּאֶר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, אַז ס'שטאַמט אָבער פון זיי, [אזי לא תעשה כן, והוא בכלל תועבת ה']. [וממשיך הכתוב לומר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו תשמרו לעשות], דו זאָלסט נאָר טון פֶּאֶר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ דעס וואָס די תּוֹרָה הִקְדוּשָׁה הָאָט געהייסן, נישט דעס וואָס מ'קומט דערנאָך צו עבודה זרה, [איבערדעס] שטייט תִּכְפֹּף אֶן אזהרה אַז לא תִּסָּף עָלֶיךָ וְלֹא תִגָּרַע מִמֶּנּוּ.

איבערדעס זאָגט ער אַז מ'דאָרף נישט טון [שום דבר ממה שעושים הם].



נג

המשך וסיום ישוב קושיא י

ועל דרך זה נחזור לביאור דברי רש"י שכתב בהחסרון בחטא העגל הוא 'לפי ששמע לכם', והיינו לפי שמקור הדבר בא מהערב רב ומאותם שהיה להם כוונה רעה, על כן אף כשאחרן עשהוהו בכונה טובה, יצא מזה מה שיצא היצט לאמיר'זשע זען, ס'איז די זעלבע בחינה וואָס ער זאָגט דאָ אָט [ברש"י] ביי אהרן הכהן, [שהחסרון היה] בשביל ששמע לכם.

קען זיין, אַז דאָס עגל אליין, ווען ס'העט גיווען איינגעפאלן פאר אהרן הכהן, און ס'שטאַמט [גיווען] נישט פון זיי, העט מען גיווען געקאָנט מאַכן דערפון, העט גיווען געקאָנט אַרויסקומען דערפון גאָר אַ דָבָר טוב.

אַז ס'איז אָבער געווען שְׁשֻׁמַע לָכֶם, אַזוי ווי איך האָב געזאָגט פריער [דעם פשט אורף] לֹא תַעֲשֶׂה כֵן לַה' אֱלֹקֶיךָ, אַז ס'שטאַמט אָבער פונעם עַרֵב רֵב, 'זיי' האָבן דאָס מַמְצִיא געווען, און זיי האָבן דאָס אויסגעטראַכט, און זיי האָבן דאָס פאַרלאַנגט, און זיי האָבן אַריינגעלייגט זייער פֿוֹנָה דערינען, [אַז] אפילו אהרן הכהן האָט עס געמעגט מאַכן דערנאָכדעם, איז עס 'דאָך' אַן עגל געווען, איז דאָך אַרויס דער זעלבער טעות [של הערב רב] וואָס ס'איז געוואָרן [דערפון].

נד

וכמו כן בחטא המרגלים היה החסרון עבור אותם שהיה להם תכונה וכוונה רעה, הם שביקשו לשלוח, וכמו שכתב באור החיים הק'. ועל כן אף שהיה עצם הדבר טוב, כדרך שעשו בימי יהושע, ובדחיון גם הכא שהוטב בעיני משה, מכל מקום כיון שהמקור היה בא מהם, על כן נתקלקל הענין

און די זעלבע זאך ביי די מַרְגְּלִים וואָס משה רבינו האָט געשיקט, [דבעצם הענין אמר] וַיִּיטֹב בְּעֵינֵי הַדָּבָר, [אמנם החסרון היה, ווייל] ס'האָט זיך אָבער אָנגעהויבן האָט זיך [עס, אַז] 'אידן' האָבן קורם [עס ממציא געווען], 'זיי' האָבן געזאָגט נְשַׁלְחָה אַנְשִׁים לְפַנֵּינוּ.

נה

[ווען] יהושע האָט געשיקט מַרְגְּלִים, [איז עס געווען ווייל] 'ער' האָט פאַרשטאַנען שוין, און ער אליין האָט עס געטון, [ועל כן היה זה דבר טוב]. [אָבער] דאָ [בהמרגלים ששלח משה] האָט עס אָבער געשטאַמט פון 'זיי', איז געווען שוין [דעריין] אַזעלעכע וואָס זיי האָבן געהאַט אַ תְּכִינָה רָעָה, [און] זיי האָבן געהאַט מַחֲשָׁבוֹת שְׁלֹא כִּהְיָ, איז עס שוין נישט גוט געווען.

נו

טאקע די זעלבע זאך [אותה הפעולה עצמו, יש חילוק גדול במי הוא המפעילין].

ס'איז געווען אַ גוטע זאך צו שיקן מַרְגְּלִים, אַזוי זעט דאָך אויס. אַז ער זאָגט וַיִּיטֹב בְּעֵינֵי, אַז ס'איז געפעלן פאַר משה רבינו'ן מסתמא איז עס אַ גוטע זאך, נישט קיין גוטע זאך קען נישט געפעלן פאַר משה רבינו'ן. [וממילא] אַז ס'איז געווען וַיִּיטֹב בְּעֵינֵי הַדָּבָר, איז עס אַ גוטע זאך געוועזן.

ס'איז אָבער דער פעלער געווען, [ווייל] 'זיי' האָבן עס אָבער פאַרלאַנגט, 'זיי' האָבן אָבער געזאָגט נְשַׁלְחָה אַנְשִׁים, אַזעלעכע וואָס זיי האָבן נישט קיין גוטע מַחֲשָׁבוֹת. [און] אַז 'זיי' זענען געקומען און זיי האָבן דאָס אָנגעטראָגן, אַזעלעכע וואָס זיי האָבן נישט קיין גוטע מַחֲשָׁבוֹת, אַז 'זיי' זענען געווען די 'שְׁדָכְנִים' דערפון, די



וואָס זיי האָבן געהאַט נישט קיין גוטע מַחְשָׁבוֹת, איז שוין געוואָרן דערפון אַ ביטער מַכְשׁוֹל, האָט שוין נישט געטויגט.

נז

וואס תאמר אם כן למה באמת שמע להם משה, זה לא קשה, כי בודאי הבין משה שאם לא היה שומע אליהם לעשותם בעצמו, היו הם מקלקלים עוד יותר, וכמו שכתב באור החיים הק' במעם שהקב"ה הסכים ולא מנעם מלשלוח

איי פאַרוואָס דען האָט ער עס 'דאָך' געטון.

[איז] ווי דער אור החיים הקדוש^{נא} שמועסט שוין פון דעם, זאגט ער עפעס אויך די זעלבע זאך (קעין דריינו לעיל באות לג, לענין העגל), ווייל ער האָט געזען [דאס לא כן נמצא] ס'העט נאָך אַרגער געווען. [והבין כי] ס'האָט שוין געמוזט 'זיין'.

נח

[ובאמת] די אַלע מאָרעוֹת פון פריער, קאָן מען נישט פאַרשטיין, דאָס איז לַמַּעֲלָה מַהִשְׁגָּחָנוּ.

אַבער על כל פנים אויף אַזויפיל, [וואָס] מ'זעט וואָס ס'שטייט, דאָס פֿשָׁטוֹת וואָס די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה האָט אַרויסגעשריבן. [אַבער] מער פון דעם, ווייטער ווייטט מען נישט. אַבער על כל פנים [לפי האמור] איז 'דאָס' געווען דער חֶסְרוֹן.

נט

איבערדעם האָט די תּוֹרָה דאָס מַגְלָה געווען, איבערדעם דערציילט דאָס דער פסוק [שהוטב הדבר בעיני משה, און] מִשָּׁה רַבִּינוּ [עצמו] האָט דאָס מוֹדִיעַ געווען, [און] טאַקע אין די תּוֹכָחָה, [ווען] ער האָט זיי געזאָגט מוֹסֵר אויף וואָס ס'איז דעמאָלט געווען, [והטעם בכדי] ער זאָל דערציילן אידן אַז מ'זאָל וויסן ווייטב בַּעֲיֵנֵי הַדָּבָר, [וילמדו מזה כי] אפילו אַ זאָך וואָס ס'געפעלט פאַר מִשָּׁה רַבִּינוּן אַליין, אַז ס'שטאַמט אַבער פון אַזאַלעכע מיט 'נישט קיין גוטע מַחְשָׁבוֹת', איז עס 'נישט גוט'.

ס

[און] די זעלבע זאך איז געווען מיטן עֲגָל, זאָגט רש"י [לפי] ששמע 'לכם', דעם האָט גורם געווען דאָס עֲגָל.

סא

וכל זה נכלל באזהרת לא תעשה כן לה' אֱלֹהֶיךָ. ואפשר שמכאן הוא המקור לדברי מהר"י ששפורט, שאסור לעשות אפי' מנהג טוב, באם מקורו בא מהרשעים

[ועל כל ענין כזה הזהירה התורה] לא תַעֲשֶׂה כֵן לַה' אֱלֹהֶיךָ.

[און] אפשר איז דאָ טאַקע דער מָקוֹר [להפסק של מהר"י ששפורט], אַז מ'טאָר גאָרנישט נעמען פון 'זיי'. אַזוי ווי מ'זעט [דאָ] אין רמב"ן הקדוש - און אַלע ראשונים - דעם פֿשָׁט [בהפסוק לא תַעֲשֶׂה כֵן לַה' אֱלֹהֶיךָ]^{נא}.

^{נא} באור החיים הק' ריש שלח (יג, ב). וכדהובא לשונו בזה לעיל בהערה יא (ד"ה ואל תקשה).

^{נב} להבנת דברי רבינו, ראוי לציין כי בעת שאמר רבינו דרוש זה, עדיין לא ראה דברי האהל יעקב עצמו ואריכות דבריו, רק מה שנדפס בקיצור ציצת נובל צבי, ולא ידע נימוקיו וראיותו, ובשנים שלפני זה ראה רק קיצור הענין ממש שבלשון גליון מהרש"א בלבד. אבל לאחר שאמר רבינו דבריו בדרוש זה, השאיל רב אחד לרבינו את הספר אהל יעקב עצמו, ורבינו עיין בכל התשובה הארוכה, ומני אז והלאה כבר הביא רבינו תוכן התשובה באריכות, ושם רואין כמה מקורות לדבריו מש"ס והפסוקים.

ישוב הקושיות בפרשת פי יבִרית

ישוב קושיא ט

בזמן שעדיין הם בעולם, והם בארץ ישראל, פשיטא שאין לנו ליקח מהן שום דרך ומנהג, כי אז קיימא ביותר החשש 'דלא ליגרא אבתייהו'

איבערדעם קען זיין וואָס ער זאָגט פֿי יבִרית ה' אַלְקִיךָ אֶת הַגּוֹיִם [וגו'], הַשְּׁמֵר לָךְ פֶּן תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם] אַחֲרֵי הַשְּׁמָדִם מִפְּנֵיךָ, וּפֶן תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם. וואָרן ווען זיי זענען פֿעוּלִם, פֿאַרשטייט מען אַליין [דצריכין להשמר שלא להנקש אחריהם, ועל אותה שעה] הָאָט די תורה הקדושה גאַרנישט געדאַרפֿט מִזְהִיר זיין, ווייל דעמאָלטס] פֿאַרשטייט מען אַליין אַז מ'טאָר נישט גיין אין זייערע דְּרָכִים, [דכיון שהם בעולם בודאי איכא למיחש] משום דלא ליגרא אַבְתֵּרייהו. [וכמו שמצינו בגמרא הלשון] דלא ליגרא אַבְתֵּרייהו, אַז מ'גייט נאָךְ [אחריהם].

סג

וכהלשון שאמרו בגמרא ברכות 'כי חיבי דלא נגדרו בתריה'

אָזוי ווי די גמרא זאָגט²², [אצל חנינא בן אחי רבי יהושע, שקידש חרשים בחוץ לארץ], התחילו הוא מטמא והם מְטַהְרִים, און וואָס ער איז מְטַהֵר האָבן זיי מְטַמֵּא געווען. אָזוי זאָגט דאָךְ די גמרא.

אָזוי ווי די גמרא זאָגט אין ברכות²³, [ווען] ער הָאָט געמאַכט קידוש החדוש [בחוץ לארץ, אַז] ווייל ס'איז געווען שְׁלֵא פְּדִין [והיה חשש שימושכו אחריו בזה], ממילא האָט מען

ורבינו מזכיר ענין זה בדברי תורתו בסעודה מוצאי יום כיפור תשי"ז, ונדפס בלשה"ק בחדושי תורה ג' כרכים (עמוד לט) ובדברי יואל ליו"כ (אות סד), ולאחרונה בקונטרס חידושי תורה תשי"ז לחדוש תשרי, וז"ל שם: וראיתי לשון חכמים מרפא, ואמרתי אותה לפני איזה שבועות (כאן בס"ג ראה תשט"ז), מה שאינא בגליון מהרש"א בשם תשובת אוהל יעקב למוהר"י ששפורט, דמנהג טוב שנתקן ע"י אדם רשע אין לנהוג בו, עד כאן. והנה עד עתה לא היה ספר הנ"ל בְּיַד [היינו האהל יעקב עצמו], ועכשיו בא לְיַד בתורת שאלה, וגם בספרו ציצת נובל צבי הביאו [הוא מה שמזכיר רבינו כאן בשם תורת הקאנות], רק כאן בספר אהל יעקב מאריך יותר. והוא היה מגזע הרמב"ן הקדוש, וגאוני דורו וגם בהסכמות לספרו כותבין עליו 'איש אלקי', והוא היה ראש הלוחמים נגד הש"ץ שר"י, שהיה בעירו באיזמיר, ולחם נגדו במסירת נפש. ונשאל בתשובותיו ממקום אחד שלא היה המנהג לברך ברכת כהנים אלא בימים טובים, ואח"כ הביא לשם הש"ץ שר"י מנהג מירושלים לברך ברכת כהנים בכל יום וכו'. והשיב להם המהר"י ששפורט בתשובתו, דאף שבאמת הוא מנהג טוב מ"מ כיון שנעשה על ידי הש"ץ אין להתנהג בו, והאריך שם טובא וז"ל בקיצור, מי זה אשר תהיה קלה בעיניו ברכת כהנים וכו', ונוסף על זה היותו מצות עשה וכו', אך מגלגלין זכות ע"י זכאי וכו', והוא נידון למסית ומדיח שעליו נאמר לא תִּחְמַל וְלֹא תִּכְסֶּה עָלָיו, ומכ"ש לגלגל זכות על ידו, ואף אם המנהג הראשון אינו מתוקן כל כך, אינו כלום לגבי הלאו וְלֹא תִּגְדֹּר מִפְּנֵי אִישׁ, וְלֹא תִּחְמַל וְלֹא תִּכְסֶּה עָלָיו, עכ"ל בקיצור. ורואין מזה עד היכן הדברים מגיעים, ועד כמה צריכין לזוהר שלא לתת שום יפוי כח למסיתים ומדיחים, וישלל ילמדו עליהם זכות, ואין צורך להאריך יותר. ועכ"פ בזה יובן מה שהחמירו חז"ל כ"כ בכל מקום להוציא מלבם של צדוקים, ולא לעשות כמעשיהם, ולכן אסרו ג"כ לתת הקטורת על האש מבחוץ, דאף שהתורה לא אסרה ליתן בחוץ (עיי"ש עוד), אבל מ"מ כיון שהצדוקים דרשו כן, לכן אסרו זאת חז"ל כדי שלא לעשות כמעשיהם.

²² בגמרא ברכות (סג. סד.): כשירד חנינא בן אחי רבי יהושע לגולה, היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ [פירש"י: ותנן אין מעברין את השנים אלא ביהודה, דכתיב (בפרשת ית, ה) לִשְׁכֵּנו תִּדְרֹשׁוּ, כל דרישות שאתה דורש לא יהו אלא בשכנו של מקום, בפרק קמא דסנהדרין (דף יא:)]. שגרו אחריו [למחות בידן] שני תלמידי חכמים, רבי יוסי בן כיפר, וכן בנו של זכריה בן קבוטל. כיון שראו אותם, אמר להם למה באתם, אמרו ליה ללמוד תורה באנו. הכריז עליהם, אנשים הללו גדולי הדור הם ואבותיהם שמשו בבית המקדש, כאותה ששינונו (משנה יומא יח:): זכריה בן קבוטל אומר הרבה פעמים קריתי לפניו בספר דינאל. התחיל הוא מטמא והם מטהרים, הוא אוסר והם מתיירים, הכריז עליהם אנשים הללו של שוא, הם של תהו הם, אמרו לו כבר בְּנִיתָ [שהגדלת שְׁמִנּוֹ לומר גדולי הדור הם] ואי אתה יכול לסתור, כבר גדרת ואי אתה יכול לפרוק. ○ אמר להם מפני מה אני מטמא ואתם מטהרים, אני אוסר ואתם מתיירים, אמרו לו מפני שאתה מעבר שנים וקובע חדשים בחוץ לארץ, אמר להם והלא עקיבא בן יוסף היה

געמוזט זאגן אלעס 'פארקערט' גע'פסק'עט, כדי [שלא יומשכו אחריו, וכלשון הגמרא שם] כי היכי דלא ליגרו אַבְתְּרִיהָ.⁷¹

סד

אבל הכתוב הוצרך להזהיר דאפילו כשיכירתו וישמידו אותם מכל ארץ ישראל, אחת אסור ללמוד מהם שום דבר ואפילו לצורך עבודת ה'. ואמר הטעם כי קל תועבת ה' אֲשֶׁר שָׁנָא עֲשׂוֹ, וכל דבריהם הם שנאים בעיני ה' נאָר וואָס דען [באה התורה להזהיר כאן, הוא אודות] דער טענות [שיש לחשוב דשמא 'אַחְרֵי הַשְּׁמָד' שאינן], די תורה הקדושה טוט באַוואָרענען יעדן טענות, [ושמא יטעו לחשוב הרין] ס'איז שוין פי יבְּרִית' הגוים האֵלֶּה, זיי זענען שוין 'נישטאָ', [גם באותו שעה אני מזהירך] הַשְּׁמֵר לָךְ פֶּן תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם, דו וועסט נכשל ווערן 'אַחֲרֵי הַשְּׁמָד' מַפְּנִיךָ, [ווייל] דו

מעבר שנים וקובע חדשים בחוץ לארץ [דתנן ביבמות (קכב). אמר רבי עקיבא כשירדתי לנהרדעא לעבר שנים], אמרו לו הנח רבי עקיבא, שלא הניח כמותו בארץ ישראל, אמר להם אף אני לא הנחתי כמותי בארץ ישראל, אמרו לו גדיים שהנחת נעשו חישים בעלי קרנים, והם שגורנו אצלך, וכן אמרו לנו לכו ונאמר לו בְּשִׁמְנוּ, אם שומע מוטב ואם לאו יהא בנדוי. ונאמר לאחינו שבגולה [שלא ישמעו לו], אם שומעין מוטב, ואם לאו יעלו להר [לאחד ההרים, להתנהג בחוקות העמים לבנות במות], אַחֲרָה יבנה מזבח [אדם גדול היה, וראש לבני הגולה], חֲנֻנְיָה [הוא חנניה אחי רבי יהושע] ינגן בכנור [לפני הבמה, לפי שהנניה לוי היה, דתנן במסכת ערכין (א): מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לסייע את רבי יוחנן בן גורגאדא בהגפת דלתות, אמר לו חזור בך שאתה מן המשווריים ואני מן השוערים], ויכפרו כולם ויאמרו אין להם חלק באלקי ישראל. מיד געזו כל העם בבכיה, ואמרו חס ושלום, יש לנו חלק באלקי ישראל. ○ וכל כך למה, משום שנאמר (ישעי' ב, ג, ומיכה ד, ב) כי מצִיֹּן תֵצֵא תֹרָה וְדָבַר ה' מִירוּשָׁלַם. ○ בשלמא הוא מטהר והם מטמאין, לחומרא, אלא הוא מטמא והם מטהרין, היכי הוי, והא תניא חכם שטימא אין חבירו רשאי לטהר, אסר אין חבירו רשאי להתיי. קסברי 'כי היכי דלא נגורו בתריה'.

⁷¹ ועיין ביואל משה (ב, קנא-קכב) שהארין רבינו בביאור דברי הגמרא אלו, ומסיים וז"ל: וחזינו בזה, אף באדם גדול, אם רק בדבר אחד עושה שלא כתורה, ויש חששא דלא לגרור אבתריה בזה, גדרו גדר שלא להסכים לדבריו בשום ענין, אף בשאר ענינים שאינם נוגעים לזה כלל, וגם להתיר שלא כדין. ולא סגי להו במה שיחלקו עליו בזה שעושה שלא כתורה ותו לא מיד, כי אם יסכימו לדבריו אף באיזה ענין אחר, זה גורם שיגרור אחריו אף במה שעושה שלא כתורה, ולא יועיל מה שיחלקו עליו בזה שעושה שלא כדין בלבד. ומכש"כ באותו הענין בעצמו שאומר שלא כדין, שהחייב להכחישו בכל אופן ואופן, אף אם הוא רק פרט אחד מעניני התורה הק'. ומזה נוכל ללמוד ק"ו בן בנו של ק"ו בדרכי הציונים, שעל הכלל כולו יצאו לכפור בכל התורה כולה, ופשתה המספחת שגררו כמעט כל העולם כולו אבתריהו, כמו שהיה בעבודה זרה בזמן בית ראשון טרם שביטלו יצרא דע"ז (עי' יומא טז:), דרהטו כולי עלמא אבתרה. והסכנה עצומה ונוראה, שיודר לחדרי בטן אף בין החרדים שבישראל ונוקב עד התהום, והכלי זיין שלהם הוא מה שלבשו 'לבוש ארץ ישראל', שהכל יסכימו לבוא לא"י, ואף אילו היה מציאות לדבריהם מעיקר הדין, היה ההכרח להגיד שלא כדבריהם, דלא ליגררו כולי עלמא אבתריהו, ומכל שכן שהאמת ברור בלי שום פקפוק שכל דבריהם בזה הוא שלא כתורה ושלא כהלכה, כאשר נתבאר למעלה. ואין מקום להסתפק בזה כמה גדול עונם מנשוא של אלו המהפכין דברי אלקים חיים, ואומרים כדברי הציונים בענין א"י. ואף אם יאמרו שאינם מסכימים במה שמעבירים שם על הדת, אין זה אלא אחיזת עינים, ועוד גרע יותר במה שאומרים כן, כי כל העם נגורים עי"ז אחר הציונים, באמנם שאף הדתיים הרוצים בקיום התורה הק', ורצו רבנן להציונים בענין גלות ישוב א"י, וממילא נגורים כולוהו אבתריהו, בסיבת הדתיים האלו המחזיקים לרשעים ואומרים שלא כתורה ושלא כהלכה, וה' ירחם.

ועיין גם בעל הגאולה ועה"ת (סימן צ"ה) שהביא דברי הגמרא אלו, ומסיים עלה וז"ל: חזינו בזה דאף בגדול הדור, ומגדולי חכמי התנאים שאמרו עליו בגמרא שם שלא הניח כמותו בארץ ישראל כשיצא, ואף על פי כן בשביל שעשה דבר אחד בלבד שלא כתורה שעובר שנים בחוץ לארץ, וחששו דלא ליגררו אבתריה בזה, על כן גדרו גדר שלא להסכים לדבריו בשום ענין, ואפילו בדבריהם שאינם נוגעים לענין הזה כלל, וגם להתיר שלא כדין ולטורח את טמא, ולא סגי להו במה שיחלקו עליו בדבר זה בלבד ותו לא מיד. כי חששו דלא ליגררו אחריו אף באיזה ענין אחר, זה יגרורם שיגרור אחריו אף במה שעושה שלא כתורה וכהלכה. ○ ובשו"ת הרמ"ע מפאנו זלה"ה בסימן ק"ח בסוף התשובה, הביא דברי הגמרא אלו, וסיים על זה, צא ולמד כמה ראוי לגדור במקום בקעה, שאפילו להקל באיסורין בשעת מעשה כגון זו היתיר, ועיי"ש ד. ובפירוש מבואר בגמרא דמשום דלא נגורו בתריה טיהרו את הטמא והתירו דברים האסורים, לעבור עליהם בקום ועשה. ○ ומעתה ק"ו בן בנו של ק"ו לענינינו, בדברים שנתחדשה אפשרות והשיגן ע"י פושעים וכופרים, ויש בזה אמשוכי וגוררי אבתריהו ודאי בלי ספק, ואין 'מניעת האליה לכוות' שום נדנוד חשש עבירה, בודאי שגם הראוי לגדור גדר ולפרוש מזה, כדי שלא ליגררו אחר המינות, כי שאני מינות דמשכא, נאיכא חשש יותר להיות נגורים אחריהם.



וועסט האָבן אַ חֲשָׁבוֹן [הלאַ] זיי זענען דאָך שוין נישטאַ בעוּלָם, [און] מ'קען שוין נישט נגָרר זיין נאָך זיי, [שהרי] זיי זענען שוין נישטאַ, [וממילא שמא תאמר] וועל איך היצט קוקן וואָס זיי 'האָבן' געטון, וועסטו דעמאָלטס קלערן אַיִכָּה יַעֲבֹדוּ, דו וועסט קוקן אויף די גוים, [ותאמר] וְאֶעֱשֶׂה כֵּן גַם אֲנִי, [בשביל שתחשבו כי] 'היצט' מעג איך שוין יא, [וויבאלד] איך קען שוין נישט נגָרר ווערן אַבְתִּירִייהוּ, [וממילא] היצט וועט מען זאָגן [כי] אַז ס'איז דאָ עפעס אַ דָּבָר טוֹב פֿון זיי, מעג איך עס טון.

[איבערדעס] זאָגט ער ניין, [לא תַּעֲשֶׂה כֵּן לַה' אֱלֹקֶיךָ] מ'טאָר דעמאָלטס אויך נישט, [פי כָּל תּוֹעֲבַת ה' אֲשֶׁר שָׁנָא עֲשׂוּ וגו'] ווייל דאָס איז שוין אַ דָּבָר שְׁנֹאָ [לה', ואכתי אסרה התורה ללמוד ממעשיהם], יהיה איך שיהיה [סיי] וואָס אַ טַעַם [שיש לומר בסיבת האיסור, אָבער] על כָּל פְּנִים די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה האָט אַזוי געזאָגט, לא תַּעֲשֶׂה כֵּן לַה' אֱלֹקֶיךָ, מ'מעג זאָגן אַלע טַעַמִּים.

סה

ואפשר דגם באופן זה, הטעם כי היכי דלא ליגרור אבתייהו. דכל זמן שעדיין ישנם אף בסוף העולם, עדיין יש לחוש שלא ליגרור אבתייהו. וביטול עבודה זרה ועובדיה מכל העולם, זה לא יתקיים רק לעתיד לבא, אבל לא בזמן ביאת הארץ בימי יהושע, ואף בזמן המקדש

און אפשר קאָן גאָר זיין [דער טַעַם, ווייל] אפילו [ווען] זיי זענען געווען שוין הַשְּׁמָדָם 'מִפְּנֵיךָ', אָבער פֿון 'די וועלט' איז עס נאָכנישט נאָכד געוואָרן, [דאפילו] פֿון דאָרטן אין אַרץ יִשְׂרָאֵל האָט מען מאָגד געווען טאָקע אַלע, אָבער 'אין די וועלט' איז דאָך נאָך געווען עבודה זרה'ס.

סו

[שהרי איבוד העבודה זרה 'מכל העולם'] דאָס וועט הערשט זיין [רק] לעתיד, [כשיתקיים] לְהַעֲבִיר גִּלּוּלִים 'מִן הָאָרֶץ' וְהָאֱלִילִים כְּרוֹת יִכְרְתוּן [לְתֵקֶן עוֹלָם' בְּמַלְכוּת שִׁדְיָי 'יָכֹל בְּנֵי בִשָּׁר' יִקְרָאוּ בְּשִׁמְךָ וכו']¹⁰, און די גאַנצע וועלט וועט קומען כָּאִישׁ אָחֵד לְעִבּוֹד אֶת ה' [ע"י צפני' ג, ט], מ'וועט דינען דעם אייבירשטען, [וכמו שאמרו בגמרא]¹¹ כּוֹלֵם גִּרִּים גְּרוּרִים לעתיד לבוא, אַלעס וועט זיין ה' אָחֵד [וְשִׁמּוֹ אָחֵד]¹² [זכרי' יד, ט]. [וראה עוד להלן באות צ-צב]

סז

אָבער דעמאָלטס [כשנכנסו לארץ ואף בזמן המקדש] איז דאָך נאָכנישט געוועזן [אזוי, ועל זה מזהיר הכתוב כי] אפילו ס'איז געווען הַשְּׁמָדָם 'מִפְּנֵיךָ', דאָרט בְּמִקּוֹמָם, אָבער אַז ס'איז נאָך דאָ [עבודה זרה] ערגעץ [אפילו] אין סוף הָעוֹלָם, האָט דאָס [נאָך] אַ כַּח הַמּוֹשֵׁף. אפילו מִסּוּף הָעוֹלָם, קען מען נישט וויסן קיינמאָל, [דאכתי] קען זיין מ'ווערט נגָרר אַבְתִּירִייהוּ.

¹⁰ מנוסח תפלת על כן נקרה.

¹¹ בגמרא עבודה זרה (כד.): כולם גרים גרוורים הם לעתיד לבא [פירש"י מעצמן נגורין להתגיר, אע"פ שאין מקבלין אותן]. אמר רב יוסף מאי קרא, כי אַז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שְׁפָה בְרוּךְ וגו' (צפני' ג, ט). אמר ליה אבבי ודלמא מעבודת כוכבים הוא דהדור בהו, אמר ליה רב יוסף לְעִבּוֹדוֹ שְׁכָם אָחֵד (שם).

¹² וכמו שמפרש ברש"י ואתחנן (ד, ד): ה' אֱלֹקֵינוּ ה' אָחֵד. ה' שהוא אֱלֹקֵינוּ עתה, ולא אלקי העובדי כוכבים, הוא עתיד להיות ה' אָחֵד, שנאמר (צפני' ג, ט) כי אַז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שְׁפָה בְרוּךְ לְקָרָא כָלֵם בְּשֵׁם ה', ונאמר ביום ההוא יִהְיֶה ה' אָחֵד וְשִׁמּוֹ אָחֵד.

וברש"י זכוריה (יד, ט): יִהְיֶה ה' אָחֵד. שכל העכו"ם יעזבו את אלהיהם, נמצא שאין עמו אַל נכר. וְשִׁמּוֹ אָחֵד. שיהא שמו נזכר בפי כולם.



איבערדעם האָט די תורה הקדושה געזאָגט, אפילו אַחֲרֵי הַשְּׁמָדָם מִפְּנֵי, ס'איז שוין נישטאָ פון זיי גאַרנישט, פונדעסטוועגן לֹא תַעֲשֶׂה בֵּן לֵה' אֱלֹקֶיךָ.

סח

וקל וחומר הוא, על קודם זמן שיוכרתו וישמדו מארץ ישראל גופא, דאסור לעשות שום דבר כמותם, ואף לעבודת ה'

[וממילא] איז דאָך אַ קל וחומר [אויף] ביז פֿיבוש וְחִילוֹק, איז אַ קל וחומר [אויף] ווען זיי זענען דאָ בַּעוֹלָם, דאָרף מען אודאי נישט גיין [אחריהם, ללמוד מהם כלום, ואפילו במה שנראה כדבר טוב, רק] הִרְחַק תִּרְחִיקוּ פֶּן דִּי דְרָכִים 'פֶּן זיי'.

סט

היוצא מזה לענין מצב דורינו:

דער אָמֶת לעולם איז דאָך אַזוי, דער אָמֶת, היינט אין אָמֶת'ן אַריין דעם וואָס קומט פֿון 'זיי' [מהאפיקורסים ורשעים], דעם 'קען' מען גאַרנישט מִקְבֵּל זיין [כי לפי האמת לא נמצא ביניהם כלל שום 'דבר טוב'].

דער פסוק זאָגט נאָר לְרוֹחָא דְמִילְתָא, [אז] אפילו אַז דו וועסט 'קלערן', דעם וואָס מ'קלערט אַמאָל אויף אַ זאך 'טאַמער' איז עס יאָ גוט', איז אויך אַמאָל אַ פֿלל גָדוֹל אין די תּוֹרָה, אַז לֹא תַעֲשֶׂה בֵּן לֵה' אֱלֹקֶיךָ.

אַז פֿון די וואָס זיי טוען תּוֹעֲבָת ה', קאָן מען נישט לערנען פֿון זיי קיין 'דָּבָר טוֹב' אויך נישט.

ע

[וואס נוהרין בכך] דעמאָלטס גייט מען לִבְטַח [דָּרְכּוֹ]°. מיט דעם איז מען [נשמר] .. פֿון יעדעס מִכְשׁוֹל, אַז מ'האַלט זיך צו 'דער' מיינונג .. [אַבער] אַז נישט, קען מען אַריינפאלן אין גרויסע מִכְשׁוֹלוֹת.

עא

איבערהויפט אין די לעצטע דורות, בַּעֲיָקָבא דְמִשְׁיחָא, [ווען] די 'מוֹחֹת' זענען קִצְרִים, [און] די 'לִבְבוֹת' זענען קִצְרִים, און מ'טרעפט נישט דעם דָּרְךָ הָאָמֶת, און מ'ווייט נישט.

עב

אַז מ'האַט אַבער 'דעם פֿלל'! אַז דעם וואָס ס'שטאַמט פֿון 'די' .. דעם וואָס ס'שטאַמט פֿון די וואָס זיי טוען תּוֹעֲבָת ה', דאָס איז נישט גוט!

[וואפילו] אַ 'דָּבָר טוֹב', קען מען נאָר זוכן [פֿון דעם] וואָס מ'איז מִקְוֵבֶל פֿון אונזערע עלטערן, [און] פֿון די קִדְמוֹנִים, [וואָס] יעדעס וואָרט איז חַי וְקַיִם! [אזי כששומרין כלל זה] דעמאָלטס 'בלייבט מען' ביים דָּרְךָ הָאָמֶת, און ביים דָּרְךָ הַתּוֹרָה, וואָס ס'איז יְרוּשָׁה לָנוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ וְרַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוּשִׁים.

^ח פירוש: אפשר, שמה.

^ט פירוש: בכל אופן.

^ס על פי לשון הפסוק במשלי (ג, כא-כג): בְּנִי אַל יִלְזוּ מֵעֵינֶיךָ, נָצַר תִּשְׁמְרֶהָ וּמִזְמָה. וַיְהִי חַיִּים לְנַפְשָׁךְ, וְחַן לְגִגְרָתְךָ. אַז תִּלָּךְ לִבְטַח דְּרָכָךְ, וְיִגְלַף לֹא תִגּוֹף [פירש"י: לשון 'כשלוף'].



און אז נישט, איז מען זיך חלילה טועה, חלילה [אפילו ביז] אויף א דרך מינות, איז מען זיך טועה ..

עג

אבער איך דארף נישט אויסקומען צו קיין שום בְּחִינָה^א, איך דארף נישט אזוי 'בוחן' צו זיין [בכל נידון שמא בעצם יש בזה ענין טוב או לא, ווייל] ס'איז גענוג אז מ'קוקט אריין אין דעם 'מקור' [פון 'וועם' שטאמט עס], ממילא דעס וואָס מ'זעט [אז] ס'קומט [מהרשעים ומורדים בה], ווייסט מען דאך שוין גראַד [אז] דעס איז 'נישט גוט'.

איבערדעם דארף מען אלץ נאָר קוקן אויף 'דעם' [על 'מקור' הדבר].
וואָרן ס'איז דאָ [דאָ] אַ כָּלֵל גָּדוֹל אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, [אז] אפילו דעס וואָס ס'איז יאָ אַ דָּבָר טוֹב, האָט די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה אונז געלערנט, [כי] אז ס'קומט אָבער פון 'דארטן', איז לאַ תַּעֲשֶׂה כֵן לְה' אֱלֹקֶיךָ !

די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה האָט געדארפט דאָס מִזְהִיר זיין, אז אפילו דעס וואָס ס'איז טאַקע יאָ אַ דָּבָר טוֹב, [וכגון] אזוי ווי מ'זעט ביי די מַרְגְּלִים [שהוטב הדבר בעיני משה] און ביי די אַלע זאַכן, ביי די אַלע עֲנִינִים, האָט די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה געזאָגט 'לאַ תַּעֲשֶׂה כֵן לְה' אֱלֹקֶיךָ'.

עד

ישוב הקושיות בתחלת הפרשה

איבערדעם [שטייט] רָאָה אָנֹכִי נִתַּן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה, אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹקֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה אֲתֶכֶם הַיּוֹם, וְהַקְלָלָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ [אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹקֵיכֶם] וְסִרְתֶּם מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה אֲתֶכֶם הַיּוֹם 'לִלְכֶת' אַחֲרֵי [אֱלֹהִים אַחֲרִים].

עה

[קושיא ד]

בפסוק וְהַקְלָלָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ וגו', יש להבין מה שאמר 'לִלְכֶת' אחרי אֱלֹהִים אַחֲרִים, דלכאורה היה ראוי שיאמר 'וְהִלַּכְתֶּם', וכדרך שאמר וְסִרְתֶּם. וממה שאמר 'לִלְכֶת' משמע שבא לדייק איזה דבר בזה [ויש לדקדק באומרו וְסִרְתֶּם] מִן הַדֶּרֶךְ, אז דו וועסט אוועקגיין פונעם דרך, 'לִלְכֶת' [אַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרִים]. לכאורה וואָס שטייט עפּעס אין פסוק [דער לשון] 'לִלְכֶת'.
ס'איז גענוג ווען ס'שטייט וְסִרְתֶּם מִן הַדֶּרֶךְ [וגו'], והיינו שהיה לו לקצר ולומר 'והקללה אם תסורו מן הדרך', ומהו אריכות הלשון [אם לֹא תִשְׁמְעוּ] [וגו'].
און [מהו לשון] 'לִלְכֶת', וואָס זאָגט ער נישט 'וְהִלַּכְתֶּם' אַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרִים, נאָר 'לִלְכֶת'.

עו

[קושיא ג]

גם צריך ביאור להבין אריכות הלשון שבפסוק, שהאריך לומר וְסִרְתֶּם מִן הַדֶּרֶךְ וגו', דהוא לכאורה מיותר. דהיה סגי שיאמר 'אם לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹקֵיכֶם וְהִלַּכְתֶּם אַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרִים' [או היה לו לומר רק 'אם לֹא תִשְׁמְעוּ' לחוד], און וואָס דארף ער צו זאָגן דעם גאנצן

^א פירושו כאן מלשון 'הבחנה', להבחין אם נמצא אצלם כלל איזה דבר טוב.

אריכות [פון] וְסִרְתָּם מִן הַדֶּרֶךְ, [והיה סגי שיאמר] 'אִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹקֵיכֶם וְהִלַּכְתֶּם אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים' .. ס'איז דאָךְ איבעריג [אומרו] 'סִרְתָּם מִן הַדֶּרֶךְ', וסגי באומרו] אַז מ'וועט חלילה גיין אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים. זאָל ער זאָגן פשוט 'וְהִלַּכְתֶּם אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים', וואָס זאָגט ער אַ אריכות [הלשון] 'וְסִרְתָּם מִן הַדֶּרֶךְ' אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוָה אֲתֶכֶם הַיּוֹם 'לִלְכֹת', וואָס איז דער 'מִן הַדֶּרֶךְ', און [דער] 'לִלְכֹת'.

עו

ישוב קושיא ג-ד

ויש לומר הגם כאן הכוונה על דרך האמור לעיל, דלא בא הכתוב להזהיר כאן על דברים המפורשים בתורה לאיסור, אלא שלא ילמדו שום 'דֶּרֶךְ' עבודה מדרשם של העובדי עבודה זרה, ואפילו על מנת לעשות כן לה'. ולזה אמר ואם לא תשמעו וגו' וְסִרְתָּם מִן הַדֶּרֶךְ 'אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוָה אֲתֶכֶם הַיּוֹם, ותרצו לילך 'בדרך' עבודה' כזה שנתיסדה על ידי עובדי ע"ז אשר הם היתה כוונתם על 'לִלְכֹת' אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים. ולזה לא אמר וְהִלַּכְתֶּם, כי לא מיירי שהם עצמם ילכו ח"ו לעבוד ע"ז

נאָר דער פסוק זאָגט [בכוונה] נִישַׁט וְהִלַּכְתֶּם, [און] דער פֿשֿט קען אַזוי זיין. די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה מיינט נישט [להזהיר כאן] חלילה אַז מ'וועט זינדיגן, דער פסוק דאַרף מיר נישט צו זאָגן [כי על זה כבר ישנו בתורה כמה אזהרות על כל איסור בפני עצמו. נאָר] ס'איז אַ רְבוּתָא [דבא לאסור] אַז מ'גייט אַוועק פון דעם 'דֶּרֶךְ' וואָס איך האָב ענק געהייסן, אויף אַזאַ 'דֶּרֶךְ' וואָס ס'איז באַשאַפֿן געוואָרן [ונתייסדה על ידי עובדי עבודה זרה, והם המייסדים היתה כוונתם בזה] אויף 'לִלְכֹת' אַחֲרֵי אֱלֹהִים [אַחֲרִים].

מ'מיינט נישט זיי וועלן 'גייין' לִלְכֹת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים, נאָר [אַז] מ'וועט נישט גיין אַזאַ דֶּרֶךְ וואָס איך האָב ענק געהייסן, נאָר עטס האָט גענומען אַזאַ דֶּרֶךְ דעס וואָס מ'האָט 'געמאַכט' [אויף] לִלְכֹת לעבודה זרה, די וואָס זענען געגאַנגען אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים זענען געגאַנגען דעם דֶּרֶךְ, דאָס איז געווען אַ דֶּרֶךְ אויף לִלְכֹת צו אֱלֹהִים אֲחֵרִים [ושמא תרצו לעבוד את השי"ת בדרך כזה].

[על זה אני מזהיר, כי] פון אַזאַ דֶּרֶךְ טאָר מען נישט נעמען [אפילו לעבודת ה'], וואָרן אַזאַ דֶּרֶךְ איז חלילה לִלְכֹת, ווייל דאָס ברענגט צו אַלעמען.

עח

איז דאָס אַ רְבוּתָא, [ומיירי שמא] עטס וועטס אַוועקגיין פון 'דֶּרֶךְ' וואָס איך האָב ענק אַנגעזאָגט, מ'זאָל טון דעס .. אַזוי ווי די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה [און] וואָס משה רבינו האָט מִצְוָה געווען .. און דעס אַלעס וואָס ס'איז חס ושלום וואָס ס'איז אַ 'מְקוֹר' [של] אותו דרך הוא] פון עֲבוֹדָה זָרָה, איז הִרְחַק תְּרִחִיקוּ, אפילו אויף דְּבָרִים טוֹבִים, אפילו דְּבָרִים טוֹבִים צו נעמען.

עט

ישוב קושיא א

ועל דרך זה יובן גם מה שהקדים לומר ראה אנכי נתן לפניכם 'היום' בְּרָכָה וקְלָלָה, דכשם שאתה מבין 'היום' כשעדיין ישנם העובדי ע"ז בעולם, שאין ליקח מהם שום דרך ואף לעבודת ה', כי הסכנה כרוכה דלא ליגירו אבתרייהו. כמו כן תרע שכן הוא גם בדרות העתידים, ואף כשכבר יושמדו ויכרתו מארץ ישראל. ואמר בלשון 'ראה' אנכי נתן לפניכם, דפירוש שיראו ויתבוננו רק בדרכים אלו שמשו רבנו ציוה אותם בתורה, והמקובלים ממנו בעל פה, ולא יבחרו בשום 'דרך' אחר

איבערדעם שטעלט דאָס דאָ דער פסוק [אן הקדמה], רֵאָה אָנֹכִי נָתַן לִפְנֵיכֶם 'הַיּוֹם' בְּרָכָה וקְלָלָה. [דמדייק לומר] דעס וואָס ס'איז היינט [פאררעכנט פאַר בְּרָכָה וקְלָלָה].

דאָס קער צו דעם [לענין הנזכר, שאמר להם משה] קודם זאָלסטו זען [דהיינו דו] זאָלסט מתבונן זיין וואָס די תורה הקדושה האָט געגעבן, אז מ'זאָל נישט קלערן שפעטער [נאָכדעם] וואָס די תורה זאָגט מ'דארף מכרית זיין [העובדי ע"ז, דשםא כבר יכולין ליקח מהם דרך חדש, אשר לא נתתי לפניכם היום].

וואָרן בשעת ווען זיי זענען דאָ בעולם, דארף מען דאָך גאָרנישט צו זאָגן. [אבער ווען ס'איז] פאַרקערט, מ'איז דאָך [זיי שוין] מכרית, וועסטו שפעטער קלערן [איך זעבדו וגו' וְאַעֲשֶׂה כֵן גַּם אֲנִי].

זאָגט ער ניין, זאָגט ער ראה אַנכי נתן לפניכם היום, אזוי ווי דו זעסט ה'יינט' [מהו] בְּרָכָה וּקְלָלָה, [וכל שהוא כהיום] דרך קללה] פון 'דעם' מוז מען זיך מרחק זיין [גם בעתיד].

[ודייק לומר לשון 'ראה'], זאָלסט נישט אנדערש 'זען' [גארנישט], נאָר 'דעס'.

פ

איבערדעם האָט משה רבינו געזאָגט 'ראה', דו זאָלסט מתבונן זיין, אזוי ווי ס'איז 'היינט'. זאָלסט נישט מְשַׁנָּה זיין [שפעטער], מ'זאָל נישט זאָגן שפעטער חס ושלום [זא] ס'איז אנדערש.

איבערדעם זאָגט ער 'ראה' אַנכי נתן לפניכם היום' ..

משה רבינו האָט דאָס מְצוּה געווען, איבערדעם האָט ער אָנגעזאָגט 'ראה' זאָלסט זען, 'אַנכי' נתן לפניכם [היום] אַת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ, [שתלכו בכל הדורות רק בדרך כזה אֲשֶׁר אַנכי נתן לפניכם היום].

משה רבינו איז דאָך מקובל געווען פון השם יתברך ..

[און] יעדע תְּנוּעָה אין די תורה הקדושה, איז מקובל [אצלינו] איש מפי איש ביז משה רבינו .. [ועל זה אמר, דו] זאָלסט מתבונן זיין נאָר [אין] וואָס 'איך' גיב ענק 'העצמערט', [און] עסט זאָלטס נישט מאַכן קיין שְׁנוּיִים, מ'טאָר נישט זאָגן נְשַׁתְּנוּ הַעֲתִים²⁰ ..

פא

שוב קושיא ו-ז

וכן יבואר על דרך זה דברי המדרש יבול באיזה 'דרך' שנרצה נלך, דגם בזה אין ההוה אמינא על עבירות ואיסורים חלילה, רק שמא לעבודת ה' יוכלו לבחור באיזה 'דרך' שיהיה, באותן דברים הנראים כטובים, ואף אם בא ממקורות זרים

איבערדעם דאָס קאָן זיין אפשר [פשוט אין] דעס וואָס דער מדרש פרעגט [יכול] באיזה דרך שנרצה נלך, שנאמר [ראה נתתי לפניך היום] אַת הַחַיִּים וְאַת הַמָּוֶת, איך האָב ענק געגעבן חלילה אַת הָרַע וְאַת הַמֶּת.

נאָר מ'מיינט טאָקע אפשר [ווי] דעס וואָס ער זאָגט דאָ לא תַעֲשֶׂה כֵן לַה' אֱלֹקֶיךָ, [ושמא] וועסטו קלערן דאָס איז אויך אַ דֶּרֶךְ, פאַר השם יתברך, [דהיינו] ער וועט דינען דעם אייבירשטען מיט דעם וואָס 'זיי' טוען שלעכטס, [ויחשוב לומר דאמת הדבר] זיי

²⁰ מלשון צוותא החתם סופר (הנדרס בספר זכרון להחיות"ס): ולא תאמרו 'נשתנו העתים', כי יש לנו אב זקן ית"ש, לא נשתנה ולא ישתנה. [נעייין מה שכתב רבינו בזה בוויאל משה (א, קמג)].

טוען עס טאָקע שלעכט, זיי טוען טאָקע אויף אַ שלעכטן אופן, [אַבער] איך וועל טון זייער'ס אויף אַ גוטן אופן. איך וועל עס גאָר מַצִּיל זיין, [וויאָמער כִּי] דעמאָלטס מעג מען שוין מאַכן אַזוי ווי זיי. איבערדעם זאָגט ער [באיזה דרך שנרצה נלך, והכוונה שאומר] איך וועל דעם זעלבע טון אויף גוטן.

אויף שלעכטן איז דאָך גאָרנישטאַ קיין הִוָּה אַמִּינָא [לומר] באיזה דרך שנרצה נלך, דעם וואָס זיי טוען שלעכטס. נאָר דאָס איז דאָך אָבער אויך אַ דֶּרֶךְ, ס'איז דאָ אַ דֶּרֶךְ .. [שיש ללמוד מהם האיד לעבוד את ה', וכדמשמע גם מהפסוק נְתַתִּי לְפָנֶיךָ] אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַמּוֹת [שיש כאן גם דרך שני כזה, וממילא] זייער'ס איז דאָך אויך אַ דֶּרֶךְ. נאָר אָבער, 'זיי' טוען עס אויף אַ שלעכטן אופן, [און] 'איך' וועל טון אויך די זעלבע, וְאַעֲשֶׂה כֵּן גַם אֲנִי, [נאָר] איך וועל טון די זעלבע פאַר השם יתברך. איז דאָס [יכול] באיזה דרך שנרצה נלך.

פב

וועל זי אומר תלמוד לומר ובחרת בחיים למען תחיה אתה וְזִרְעֶךָ, שתלך רק בדרך כזה שאין בו שום סכנת מכשול 'לדורות הבאים', ובאם תבא ללמוד 'שום דבר' מאותם הסרים מדרך ה', אזי הסכנה קרובה שילמדו ממך דורות הבאים לעשות כמותם אף כשאנו לשם ה', רק דרך רע לגמרי, וכדרך שביאר הרמב"ן בלשון התרגום לְאַפְקָא שׁוּם בִּישׁ בְּדִרְיָהוֹן

איבערדעם זאָגט מען ניין, [תלמוד לומר] וּבְחֵרְתָּ בְּחַיִּים לְמַעַן תַּחְיֶה אַתָּה וְזִרְעֶךָ. [והכוונה] ווי דער רמב"ן זאָגט [על דברי התרגום] לְאַפְקָא שׁוּם בִּישׁ בְּדִרְיָהוֹן, [וכמו כן הכא, אם תעשה כן אף לה', יש בזה תקלה כִּי] די שפּעטערע דורות וועלן שוין טון אַזוי ווי 'זיי' [אף שלא לשם ה', רק בדרך רעה], אין די שפּעטערע דורות 'ווערט מען' טאָקע אַזוי ווי זיי, אפילו מ'ווערט נישט 'שוין' [מיד בדור הראשון].

[ובאמת] לעולם ווערט מען 'שוין' [נמשך אחריהם], נאָר לְרוֹחָא דְּמִלְתָּא, אפילו ווען ס'ברענגט אַהֲיִן [רק בעתיד].

אַזוי זאָגט דאָך דער רמב"ן דאָרט אויכעט, ביים עֲגָל, אַז דאָס איז דער פעלער געווען.

איבערדעם זאָגט דער פסוק [ובחרת בחיים למען תחיה אתה וְזִרְעֶךָ], כאַטשיג דו ווילסט טאָקע [און] דו מיינסט [עס אויף] צו דינען דעם אייבירשטען, אָבער דאָס אַנדערע דור, אַז זיי וועלן זען [שלקחת לך דרך כזה באופן] אַז דאָס האָבן געמאַכט אַזעלעכע וואָס זיי דינען עבודה זרה, דאָס אַנדערע דור וועט שוין אַריינפאלן אין 'עבודה זרה'.

איבערדעם זאָלסטו אויסקלויבן אַזא דרך 'הַחַיִּים' [דייקא], לְמַעַן תַּחְיֶה אַתָּה וְזִרְעֶךָ.

פג

[וזה פירש המדרש] יכול באיזה דרך שנרצה נלך, תלמוד לומר ובחרת בחיים למען תחיה אתה וְזִרְעֶךָ, ס'זאָל 'נישט' זיין לְאַפְקָא שׁוּם בִּישׁ בְּדִרְיָהוֹן, ווי ער זאָגט דאָרט לְשִׁמְצָה בְּקִמְיָהֶם.

איבערדעם האָט מען דאָס געהייסן בוֹחֵר זיין [ומיושב קושיא ז].

[און] דעם איז דאָ די צוויי דִּרְכִּים [ומיושב קושיא ז].



פד

[קושיא ב]

ובזה יובן גם היתור לשון במה שהקדים לומר גם בדרך כלל ראה אנכי נתן לפניכם היום בְּרָכָה וקָלָלָה. דלכאורה מיותר אומרו 'בְּרָכָה וקָלָלָה', שהלא אחר כך מפרט הכל בפרטיות, והיה סגי שיאמר רק ראה אנכי נתן לפניכם היום את הברכה אשר תשמעו וגו' והקללה אם לא תשמעו וגו'.

איבערדעם שטעלט ער אַראָפּ [אן הקדמה], ראה אנכי נתן לפניכם היום בְּרָכָה וקָלָלָה.

[דלכאורה] וואָס איז דאָס אַריכות הלשון, ווי איך האָב פריער²⁰ געפרעגט. [דהלא] ס'איז גענוג [שיאמר הכתוב] ראה אנכי נתן לפניכם היום את הברכה אשר תשמעו והקללה אם לא תשמעו, [שטייט דאך שוין] את הברכה [אשר תשמעו] און חלילה [והקללה] אם לא תשמעו אַל מַצּוֹת ה' אֱלֹקֵיכֶם. וואָס ער האָט דאָ אַראָפּגעשטעלט דעם תנאי קודם, [שאני נותן לפניכם] 'בְּרָכָה וקָלָלָה', ס'איז דאך איבעריג דאָס אַריכות הלשון.

פה

ישוב קושיא ב

אמנם לדרכינו הרי מזה שאמר ראה אנכי נתן לפניכם 'היום', הכוונה דכשם שצריך להזהר בזה כדיום כשישנם בעולם, כמו כן צריכין להשמר בזה גם אחרי השמדם מפניך. ולזה הקדים לומר מקודם 'בדרך כלל', להודיע כי כלל גדול הוא זה, דמה שנקרא 'היום' בשם בְּרָכָה או קָלָלָה, הוא כן גם בכל הדורות, דכל מה שהוא סכנה עתה, הוא סכנה גם אחרי השמדם.

נאָר [לדרכינו יש לומר] דאָס איז דער פֿשֿט.

[ווייל] ער האָט געזאָגט ראה אנכי נתן לפניכם 'היום', נאָר היצטערט, 'אזוי ווי' ס'איז היצטערט [מבלי שינוי. וממילא] ווען ער זאָגט סתם אשר תשמעו און אם לא תשמעו, וועט מען דאך מיינען אָבער 'דעם' מעג מען אויכעט, ווען מ'זאָל מיט 'דעם' טון פאַר השם יתברך הייסט דאָס אויך תשמעו.

[וביארנו שעל זה] זאָגט ער ניין, נאָר אזוי ווי דו זעהסט 'היינט' [מפי משה מה שהוא ברכה וקללה, אזוי איז] אפילו שפעטער ווען ס'וועט זיין כי יכרית און השמדם מִפְּנֵיךָ [וכדלעיל בישוב קושיא א].

פו

[ולכן] שטעלט ער דאָס אַראָפּ קודם פאַר אַ כָּלָל, אַז דאָס איז אַלעמאַל אזוי, מ'זאָל וויסן [דמה שנאמר אחר כך] אַת הַבְּרָכָה [אשר תשמעו וגו', דהשמיעה אל מה שאנכי מצוה אתכם] 'דעם' איז די בְּרָכָה, זאָלסט דאָס וויסן אַז דאָס איז אייביג, אַז דאָס איז אַ כָּלָל, ס'איז גאַרנישט גיווענדט [לפי המצב והזמן].

[ומזה תדע ותבין, כי] אפילו דו וועסט קוקן ביי אַם לא תשמעו [ותחשוב שישנו שם גם איזה דבר טוב], נאָר 'ווייל' ס'טוען עס די וואָס זענען 'לא תשמעו', טאָרסט עס נישט טון אפילו אויף צו 'הערן' דערמיט. [ווען] דו ווילסט טון דעם רצון הבורא, טאָרסט עס אויך נישט טון.

²⁰ עיין זה לעיל בקושיא א'. אבל רבינו לא הזכיר זה, רק הוא מתוך הדרוש. ואולי נחסר קצת בתחלת הריקארדינג. או ואולי הכוונה על סעודת ליל שב"ק. או הכוונה על קושיית המדרש שהזכיר לעיל, ברכה וקללה למה נאמר, וכמו שמבאר להלן בביאור קושיית המדרש.

פז

איבערדעם זאָגט ער [מתחילה] **רְאֵה אֲנִי נָתַן לְפָנֶיכֶם 'הַיּוֹם', נֶאֱדָר אֲזוּי וּוִי דו זעהסט 'הַיּוֹם' בְּרָכָה וּקְלָלָה.**

פח

ישוב קושיא ח

וזה גופא היתה קושית המדרש בתחילה 'בְּרָכָה וּקְלָלָה' למה נאמר, דהיינו שתיבת 'בְּרָכָה וּקְלָלָה' שבפסוק ראשון הוא לכאורה מיותר

איבערדעם זאָגט דאָס דער מדרש, **'בְּרָכָה וּקְלָלָה' למה נאמר.** [וקושייתו הוא כמו שדקדקנו, למה הוצרך להקדים בפסוק ראשון 'ברכה וקללה' בדרך כלל].

פט

ולזה כרי לבאר הטעם שהקדימה התורה בפסוק הראשון להזהיר בדרך כלל, אמרו במדרש משום דיכול באיזה דרך שנרצה נלך, היינו שלצורך עבודת ה' נוכל לבחור גם בדרך עבודה שאינו מבואר בתורה, ועל זה נאמר וּבְחֶרֶת בְּחַיִּים לְמַעַן תַּחֲיֶה אֶתָּה 'וְיִרְעָךְ', על דרך שביארנו לעיל. וממילא על דרך זה יבואר גם כאן כל הפסוק הראשון, וכמו שביארנו בסמוך

[ועל זה מתרץ], **לפי שנאמר רְאֵה נָתַתִּי [לְפָנֶיךָ אֶת] הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב [וגר'], יכול באיזה דְּרָךְ' שנרצה נלך** [שנוכל ליקח דרך גם מהם האֵיךְ לעבוד את ה'], **תלמוד לומר וּבְחֶרֶת בְּחַיִּים [לְמַעַן תַּחֲיֶה אֶתָּה 'וְיִרְעָךְ']**.

[ובזה מתיישב הקושיא שהקשה בתחילה, כי] **איבערדעם שטייט אָן איבעריגער בְּרָכָה וּקְלָלָה [בפסוק ראשון], ווייל דאָס איז אַ פֿלל [בכל עת וזמן], אַז מ'זאָל דאָס' נישט נעמען [את כל דבר הבא מדרכיהם, שהוא דרך קללה. ולכן מקודם] שטייט נאָר בְּדֶרֶךְ פֿלל, ער זאָגט אָן אַ פֿלל גָּדוֹל .. [דאָךְ בדברים שאֵינן בהם לאו ואזהרה מפורשת, יש כאן אזהרה כללית שלא לעשות שום דבר כמעשי הגוים, ועל דרך שנאמר כן גם בהפסוק] וּבְחֶרֶת בְּחַיִּים לְמַעַן תַּחֲיֶה אֶתָּה 'וְיִרְעָךְ'.**

צ

התחלת ישוב קושיא ה

אולם יתכן לומר, דאף שכלל גדול זה שייך אף לדורות הבאים, אחרי השמדם מפניך. מ"מ לעתיד לבא אפשר דלא יהא קיים עוד כלל להחשש דלא ניגרוו אבטריהו, כיון שיתעקרו הרשעים 'מכל העולם'

[ולפי זה] **קען זיין [גם בביאור המדרש שבבעלי התוספות].**

[דהנה] **לימות המשיח, ווען ס'וועט זיין רוח הַטְּמָאָה יַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ [זכרי', יג. ב], וועט מען קאָנען 'מיט אַלעמען' דינען דעם באַשעפער. [ועיין לעיל באות סו].**

צא

ישוב קושיא א (כאופן שני)

ובזה יש לפרש עוד כוונה במה שאמר רְאֵה אֲנִי נָתַן לְפָנֶיכֶם 'הַיּוֹם' בְּרָכָה וּקְלָלָה, דאזהרה כללית זו הוא כל זמן שישנו בעולם גם דרך הקללה, וישנם עוד רשעים בעולם. ולאפוקי לימות המשיח כשבר לא יהיו עוד רשעים כלל, ואף 'בסוף העולם', דאו לא יהיה עוד בְּרָכָה וּקְלָלָה, רק בולו בְּרָכָה

איבערדעם קען זיין וואָס ער זאָגט רְאֵה אֲנִי [נָתַן לְפָנֶיכֶם 'הַיּוֹם'], **'הַיּוֹם' איז בְּרָכָה וּקְלָלָה, איז אַלעס וואָס ס'שטאַמט פון זיי' אַ קְלָלָה, אפילו ווען ס'איז [שוין] הַשְּׁמָדִם מִפְּנֵיךְ, [ווייל] אָבער ס'איז דאָךְ אין די גאַנצע וועלט איז [נאָךְ] דאָ די קְלָלָה, [שעדיין ישנם רשעים ועובדי עבודה זרה בעולם].**

אָבער לימות המשיח ווידעראום, וועט זיך דאָך אויפהערן [כל רשעי ארץ. איז] אפשר דעמאלטס וועט מען מעגן אַלעס, ווייל ס'איז פֿולם בִּרְכוֹת.

צב

המשך ישוב קושיא ה

ובזה מובן היטב דברי המדרש שבבעלי התוספות, במה שדרש מתיבת נתן לפניכם
'היום', דבא לומר דרך בעולם הוה הם בִּרְכָה וקִלְלָה, אבל לימות המשיח כולם בִּרְכָה

דאָס קען זיין דאָס זאָגט ער [במדרש שבבעלי התוספות], 'היום' [בעולם הזה] איז בִּרְכָה וקִלְלָה, [אָבער] לימות המשיח איז פֿולם בִּרְכוֹת, דעמאלטס וועט דאָך זיין רוּחַ הַטְּמָאָה יַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ, וועט דאָך שוין נישט זיין קיין שום פֶּחַד [מליגרר אבתייהו], וועט זיין 'אַלעס' [רצויה ומותרת, כשיעשנה לשם ה'], אַלעס וועט מען קאַנען מַעֲלָה זיין, [ווייל] מ'וועט נישט האָבן קיין שום פֶּחַד גאַרנישט, וועט מען קאַנען אַלדינגס טון פֶּאָר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ.¹⁰

צג

הקדמה לישוב קושיא ה (באופן שני)

נאָר אַ פֿלֶא [מה שמבואר כאן באור החיים הק'] (וכדלהלן). ועל פי דבריו אפשר לפרש עוד] דעס וואָס ער זאָגט דאָ [בבעלי התוספות], 'היום' [איז בִּרְכָה וקִלְלָה] און אחר ביאת המשיח איז פֿולם בִּרְכוֹת.

צד

באור החיים הק' מפרש הפסוקים כאן שבתחלת הפרשה, דקאי אדסמוך ליה בסוף פרשת עקב, דמיייר שם מענין ירושת הארץ, וכמבואר שם בספרי, וגם ברמב"ן. ולזה אמר הכתוב כאן, דבענין זה של ירושת ארץ ישראל, יש כזה גופא בִּרְכָה וקִלְלָה, ומפרש הכתוב, דאם תשמעו אל מצות ה' אז תהיה זה ברכה גדולה, ואם לא תשמעו אז תהיה זה ח' לקללה, כי מחמת הקטרוג וקנאות האומות יאבדו אתכם ח' ממנה בנקמה גדולה

ס'איז אַ פֿלֶא, דער אור החיים הקדוש זאָגט¹⁰, אַ פֿלֶא זאָגט ער דאָ, [אויפן פסוק] אֲנִכִּי נָתַן לְפָנֵיכֶם הַיּוֹם בִּרְכָה וקִלְלָה, זאָגט ער [אז] דאָס איז נמשך אויפן פריעריגן פסוק [שבסוף פרשת עקב, וואָס] ס'שטייט (יא, כד-כה) פֶּחַדְכֶם וּמוֹרָאכֶם יִתֵּן ה' אֱלֹהֵיכֶם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ אֲשֶׁר תֵּדְרֹכּוּ בָּהּ, מִן הַמִּדְבָּר וְעַד הַלְּבָנוֹן, לֹא יִתְיַצֵּב אִישׁ בְּפָנֵיכֶם, [וואָס] דאָס גייט דאָך אַרויף אויף יְרוּשַׁת הָאָרֶץ.

צה

לעולם דער רמב"ן¹⁰ ברענגט עס דאָ צי אויפן אַרט אויך, [דעס וואָס] חכמינו ז"ל

¹⁰ היינו מה ששייך להיות בכלל דברים או דרכים טובים, אף שהוא ממה שהיה נהוג אצלם - ובעיקר הענין עיין כעין זה בס"ג אחרון של פסח תשכ"א (לשון קדשו קונטרס נז), ועוד, בבביאור מה שאמרנו בגמרא מגילה (ו). שעתידין בתי טראטוריות ובתי קרקיסאות שבאדום שילמדו בהם תורה ברכים, לדרך היש מפרשים המובא שם בתוספות, ואכמ"ל.

¹⁰ באור החיים הק' (ריש פרשתו, סוף פסוק ראשון): עוד יתבאר כל הכתוב על זה הדרך, לפי שאמר להם בסמוך (סוף פרשת עקב) נחלת הארץ, כָּל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תֵּדְרֹךְ בָּהּ רִגְלֶיכֶם בּוֹ לָכֶם יְהִי, לזה אמר להם רָאָה אֲנִכִּי נָתַן וגו', פירוש נתינה זו שה' נותן לכם היום, דקדק לומר היום, כי ברכה זו שאמר להם כָּל הַמָּקוֹם וגו' לא נאמרה להם עד היום הזה. ואומרנו ברכה וקללה, פירוש יש בנתינה זו ברכה, ויש בה קללה. וחזר ופירש, אֶת הַבִּרְכָּה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּן, פירוש אם תשמעו תהיה נתינה זו לכם לברכה, ואם לא תשמעו, אין זו לכם כי אם קללה, שבאמצעותה יתקנאו בכם האומות ויאבדו אתכם ממנה בנקמה גדולה. גם תהיה להם ההנאה ממנה לרעה להם לעולם הנצחי, כדרך אומרנו (ואתחנן ז, י) וּמִשְׁלָם לְשִׁנְאָיו אֶל פְּנֵיו לְהֶאֱבִידוֹ. [ועיין בזה ביואל משה (א, קב)].

¹⁰ ברמב"ן סוף עקב (יא, כב): כָּל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תֵּדְרֹךְ בָּהּ רִגְלֶיכֶם בּוֹ לָכֶם יְהִי, מִן הַמִּדְבָּר וגו'. על דעת רבותינו

[בספרי]¹⁰ דְּרִשְׁנָעַן פֿון דעם, אַז דאָס מיינט מען [דלאחר שיגמרו כיבוש ארץ ישראל, איז] איבערלאָ וואו זיי זענען כּוֹבֵשׁ [ואפילו בחוץ לארץ], האָט עס דעם 'דין' פֿון אַרְץ יִשְׂרָאֵל. [וזהו שאמר הכתוב כאן] אַז פֿוֹדְכֶם [ומודאָכֶם] וועט זיין עַל כָּל הָאָרֶץ, ס'איז אַ ריבוי. [ונמצא שגם הפסוק כָּל מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ וגו', שבסוף עקב], אַז דאָס מיינט מען שוין [ענין ירושת] אַרְץ יִשְׂרָאֵל.

אַזוי זאָגט דאָךְ דער רמב"ן [אויך] אויפן אָרט.

צו

אַבער עַל כָּל פֿנים דער אור החיים הקדוש ברענגט נישט [דברי הספרי, אָבער] דער אור החיים הקדוש ברענגט [מעצמו], אַז דאָס גייט אַרויף אויף [ירושת] אַרְץ יִשְׂרָאֵל, [וכמו שאמר בפסוק הקודם] מִן הַמִּדְבָּר וְהַלְבֵּנוֹן וְעַד הַיָּם הָאֲחֵרוֹן יִהְיֶה גְבֻלְכֶם, דעם לעצטן פסוק [אין דין] פריעריגע סדרה, אין פרשת עקב סוף סדרה, הַמִּדְבָּר וְהַלְבֵּנוֹן וגו' רעדט פֿון יְרוּשָׁת אַרְץ יִשְׂרָאֵל.

זאָגט ער, [אַז] דעס וואָס שטייט [בריש פרשת] רָאָה אֲנֹכִי נָתַן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרִכָּה וְקָלָלָהּ, [דעס] איז גאָר נמשך צו דעם [לדברי הפסוק שבסוף עקב], אַז דעס וואָס דער בורא כָּל עוֹלָמִים האָט געזאָגט [כי] אַז מ'איז כּוֹבֵשׁ גאַנץ אַרְץ יִשְׂרָאֵל פֿון די אומות, [און] מ'האָט זיי צוגעזאָגט די הבטחה [פֿון] לֹא יִתְּצֵב אִישׁ בְּפָנֶיכֶם, [אויף 'דעם'] זאָגט ער [רָאָה אֲנֹכִי נָתַן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרִכָּה וְקָלָלָהּ] אַז טאָקע אַרְץ יִשְׂרָאֵל איז אַ בְּרִכָּה אין אָנפֿאַנגס, [אָבער] חלילה אַם לֹא תִשְׁמְעוּ, איז עס אַ ביטערע קָלָלָהּ.

צוויי זאָכן זאָגט ער [שישנם בנתינת הארץ], הַבְּרִכָּה איז [בתנאי] אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ, איז עס גאָר אַ גרויסע בְּרִכָּה, און חלילה אַם לֹא תִשְׁמְעוּ איז אַ גרויסע קָלָלָהּ.

[בספרי] הנה הם שתי הבטחות, שכל מקום אשר ירצו לכבוש בארץ שנער וארץ אשור וזולתם, יהיה שלהם, והמצות כולל נוהגת בהם, כי הכל ארץ ישראל. ומן המדבר והלבנון ועד הים האחרון יהיה גְבֻלְכֶם, שאתם חייבים לכבוש ולאבד משם העמים, כמו שאמר כאן [יא, כג] וירשתם גוים גדולים וְעַצְמִים מִכֶּם, ולעקור עבודה זרה ומשמשיה כמו שהזכיר למעלה [ו, ה וכו']. והבטיח כי לֹא יִתְּצֵב אִישׁ בְּפָנֶיכֶם, בין בארץ הנוכרת, בין בכל מקום אשר תדרוך כף רגלכם בו. ◦ ומכאן יצא לרבותינו [משנה חלה ד, ז. וגמרא גיטין ח. ה.] המחלוקת בסוריא, שקורין אותה כיבוש יחיד. והטעם, כי דוד כבש אותה ברצון נפשו, שלא שאל באורים ותומים ולא נמלך בסנהדרין, כי היה חייב להוריש כל שבעת הגוים בתחלה, ואחרי כן אם ירצה ילך אל ארץ אחרת כאשר הבטיח ה' בכאן. ומפני שלא נעשה הכיבוש ההוא כמצות התורה, אמרו מקצתם [גיטין מז. א.] לֹא שְׁמִיָּה כִּיבוֹשׁ, ודינו במצות כדִּין חוצה לארץ, וכך היא שנויה בספרי [הובא להלן]. ומקצתם יאמרו בתלמוד [גיטין ח. ה.] דשְׁמִיָּה כִּיבוֹשׁ, כי אף על פי שלא נעשה כסדר, כיון שהלך שם וכבשה נתקיים בו לָכֶם יְהִיָּה, וארץ ישראל היא.

¹⁰ בספרי סוף עקב [יא, כד]: כָּל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כָּף רִגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם יְהִיָּה. ואם ללמד על תחומי ארץ ישראל, הרי כבר נאמר [בהמשך הפסוק] מִן הַמִּדְבָּר וְהַלְבֵּנוֹן מִן הַנֶּהָר נָהָר פָּרָת וְעַד הַיָּם הָאֲחֵרוֹן יִהְיֶה גְבֻלְכֶם, ומה תלמוד לומר אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כָּף רִגְלְכֶם, אמר להם כל מקום שתכבשו חוץ מן המקומות האלו הרי הוא שלכם. או אינו אלא רשות בידם לכבוש חוץ לארץ עד שלא יכבוש את הארץ, תלמוד לומר וירשתם גוים גדולים ועצומים מִכֶּם, ואחר כך כָּל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כָּף רִגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם יְהִיָּה, שלא תהא ארץ ישראל שממאה בגלוליהם ואתם חוזרים ומכבשם חוץ לארץ, אלא משתכבשו ארץ ישראל תהיו רשאים לכבוש חוץ לארץ. הרי שכבשו חוץ לארץ מניין שמצות נוהגת שם, הרי אתה דן, נאמר כאן יְהִיָּה [גְבֻלְכֶם], ונאמר להלן [בו לָכֶם] יְהִיָּה, מה יהיה האמור כאן מצות נוהגת שם, אף להלן מצות נוהגת שם. ◦ ואם תאמר מפני מה כבש דוד ארם נהרים וארם צובה, ואין מצות נוהגת שם. אמרו, דוד עשה שלא כתורה, התורה אמרה משיכבשו לארץ תהיו רשאים לכבוש חוץ לארץ, הוא לא עשה כן, אלא חזר וכיבש ארם נהרים וארם צובה, ואת היבוסים שהיה סמוך לירושלם לא הוריש, אמר לו הקב"ה, סמוך לפלטייה' שלך לא הורשת, היאך חזרו ומכבש ארם נהרים וארם צובה וכו'. [וכן פסק הרמב"ם (תרומו א, ב-), ועיין בשלחן ערוך (יו"ד ר"ס שלא), ובמגן אברהם (א"ח כ, ס.).]



צו

זאָגט ער, [מיט] צוויי זאכן איז עס אַ קללה, איינס [ווייל] חלילה שיאבדו ממנה, מקנאת האומות, אַז ס'וועט ווערן קנאת האומות, זאָגט ער ויאבדו ממנה [בנקמה גדולה], קאָן זיך אויסלאָזן חלילה ווערט עס אַ ביטערע קללה. און צווייטנס [ווייל] חלילה ס'קאָן נאָך אַרויסקומען אַז מ'פאַרלירט נאָך [דעם] עולם הנצחי. אַז ס'איז לאַ תּשְׁמְעוּ ווען מ'איז 'באָרֶךְ', איז עס זייער ביטער אויפן עולם הנצחי, און דעם איז שוין אליין אַ גרויסע קללה.

צח

איבערדעם זאָגט ער רֵאָה אָנְכִי 'נִתֵּן' לַפְּנִיכֶם, דעם וואָס איך גיב ענק דאָ 'די מִתְּנָה' אַז פִּחְדְּכֶם וּמוֹרָאֲכֶם [יִתֵּן ה'] עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרֹכּוּ בָּהּ, דעם איז אַ מִתְּנָה. זאָלט עטס וויסן אָבער, דעם איז אַ בְּרָכָה - וואָס מ'האַט געזאָגט פִּחְדְּכֶם וּמוֹרָאֲכֶם - נאָר [בתנאי] אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ, איז עס טאַקע אַ גרויסע ברכה פונעם באַשעפּער. אָבער חלילה אַם לאַ תִּשְׁמְעוּ איז עס אַ ביטערע קללה. אזוי זאָגט דער אור החיים הקדוש, אַז דאָס האָט אַ שייכות מיט די סוף סדרה [הקודמת].

צט

ישוב קושיא ה (באופן שני)

ולפי פירושו יבואר עוד כבונת המדרש שבבעלי התוספות, דקא גם כן על הברכה וקללה שבענין ירושת הארץ. ולזה אמרו, דרך בעולם הזה יש ברבה או קללה, אבל לימות המשיח, תהיה ירושת הארץ כולו ברכת, כי מאז לא יהיו עוד רשעים בעולם, ולא יעשו בה עוד עבירות כלל, וממילא יהיה כל הנתינה רק לברכה ולא לקללה

דאָס קאָן זיין אפשר זאָגט טאַקע דאָ דער מדרש, 'היום', בעולם הזה ביז ביאת המשיח, איז עס טאַקע בְּרָכָה וּקְלָלָה, קאָן זיין דערין אַ גרויסע קללה, [און] דער גרויסער פחד אַם לאַ תִּשְׁמְעוּ. אָבער נאָך ביאת המשיח, איז פּוֹלֵם בְּרָכוֹת. נאָך ביאת המשיח, דעמאָלטס קען מען דאָך נישט קלערן [שהוא ח"ו גם לקללה, ווייל דעמאָלטס] איז מען פאַרטיג [שרוח הטומאה יעביר מן הארץ, און] ס'קען דאָך שוין נישט פאַרקומען אַם לאַ תִּשְׁמְעוּ.

ק

וואָרן נאָך ביאת המשיח וועט שוין נישט זיין קיין עֲבִירוֹת בעולם. אזוי זאָגט דאָך תוספות אין יומא"ס^ט, [אַז] ס'וועט זיך אויפהערן אַלע 'עֲבִירוֹת' דעמאָלטס. [וממילא] דעמאָלטס וועט נישט זיין מער קיין קללות. [ווען] ס'וועט זיין דער עולם התיקון, איז עס בלויז בְּרָכוֹת.

^ט בתוספות יומא (יג. ד"ה הלכה) הביאו סברת רבינו חיים כהן, דלא פריך בגמרא "וכי הלכתא למשיחא", אלא היכא דאיכא תרתי, דהוא הלכתא למשיחא, וגם דבר שיש בו עבירה, עיי"ש. ובתוספות ישנים (שם) ביארו הענין יותר וז"ל: דלא שייך למיפרך הלכתא למשיחא אלא היכא שיש 'עבירה' בדבר וכו', שהרי זה הדבר אין רגיל להיות [כלל, לא עתה ולא לעתיד], שאינו צריך עד ימות המשיח [כיון שהוא בדבר הלכה שאינו נוגע בזמן הזה], וגם אז [בעת הגאולה] לא יהיה הדבר, שיהיו 'כולם צדיקים'.

וכן בתוספות זבחים (מה). כתבו וז"ל: וה"ר חיים מפרש דלא פריך 'הלכתא למשיחא' אלא היכא דאיכא תרתי, שהוא למשיחא וגם עושה איסור, [דהיכא] דליכא נפקותא בהלכתא אלא על ידי 'איסור', לא שייך לפסוק 'למשיחא'.



קא

איבערדעם טאָקע [זאגט דאס דער מדרש, על דרך] ווי דער אור החיים הקדוש זאָגט [פשוט] אז דער בִּרְכָה וּקְלָלָה [שבפסוק] גייט ארויף אויף אַרְץ יִשְׂרָאֵל. [אַבער] דאָס איז נאָר ביז פאַר ביאת המשיח איז עס 'בִּרְכָה וּקְלָלָה'. [אמנם] אחר ביאת המשיח [הם כולם 'ברכות'].

- ס'איז אַ פֿלאַ דעם וואָס דער אור החיים הקדוש זאָגט דאָ, ס'איז אַ פֿלאַ. -

קב

און אויף דעם האָט דער בורא כל עולמים געגעבן די הִבְטָחָה [שבסוף עקב], דעמאָלטס ווען מ'האָט עס איינגענומען פֿדין, ס'איז געווען כִּדְתּוֹ וְכִדְיָן, ווען מ'האָט 'געהייסן' אייננעמען. און אפילו ס'איז געוואָרן דער גרויסער קטרוג [למעלה], ס'איז געוואָרן אַ גרויסע קנאַת האומות [למטה, אַבער] על כל פנים דעמאָלטס זענען זיי דאָך אַבער געגאַנגען דורך הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, מיט נְבוּאָה, די גאַנצע פֿניסָה [לארץ, וממילא] האָט חל געווען די הִבְטָחָה פון די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה [אז] פִּחְדְּכֶם וּמוֹרָאֲכֶם [יתן ה'] עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרֹכּוּ בָּהּ, [און] לֹא יִתְיַצֵּב אִישׁ בְּפָנֶיכֶם .. [ולאפוקי באם אינו על פי ציווי ה', שעל זה מזהיר הכתוב רָאָה אֲנֹכִי בְּתֵן וּגּוֹ', וכפירוש האוה"ח הק'].

קג

אַבער זאָגט [אויך דעם] אויך דער מדרש [שבבעלי התוספות], אַז דאָס איז אַלעס נאָר בַּעוֹלָם הַזֶּה, היינט, אין דעם מצב פון פֿחד .. נאָר [ווען] דער בורא כל עולמים וועט העלפן, מ'וועל מיר די זְכִיָּה האָבן בְּקָרֵב [הימים, אז] מ'זאָל מיר זוכה זיין צו ביאת המשיח, [דעמאָלטס] איז כּוֹלָם בְּרִכּוֹת.

קד

ברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאָל העלפן:

מ'זאָל מיר זוכה זיין .. צו ביאת המשיח.

[און] ביז דערווייל זאָל מיר נִיצוֹל ווערן פון אַלע גִּזְרוֹת רָעוֹת, ה' ישמרנו.

און מ'זאָל חֲלִילָה נישט האָבן קיין חֶלֶק .. [בדרכים כאלו המסירים מדרך ה'].

דער בורא כל עולמים זאָל מאיר זיין בְּלִבְבוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, דעם דֶּרֶךְ הָאֱמֶת ..

מ'זאָל מיר די זְכִיָּה האָבן, מְקַבֵּל צו זיין פֿני מְשִׁיחַ צִדְקָנוּ, בְּהַתְגַּלוֹת כְּבוֹד שְׁמֵימִים

עֲלֵינוּ, בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

